

Riksdagens protokoll

1979/80:50

12 december 1979

Debatter m. m.

Onsdagen den 12 december

Den fysiska riksplaneringen (forts.)	3
Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.	18
Åtgärder mot butiksstölder	44
Riktlinjer för den statliga exportfrämjande organisationen	45
Försöksverksamhet med lokala organ för specialreglerad förvaltning i kommunerna	53
Vårdutbildning inom högskolan	59

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 12 december

Civiluskottets betänkande

1979/80:6 om redovisning av planeringsskedet i den fysiska riksplaneringen	3
--	---

Justitiekottets betänkanden

1979/80:5 om ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.	18
1979/80:8 om åtgärder för att bredda rekryteringen av nämndemän	44
1979/80:9 om hanteringen av beslagtagna narkotika och om förslag till lag om ändring i narkotikastrafflagen	44
1979/80:11 om klinisk läkarundersökning vid misstanke om trafiknykterhetsbrott	44
1979/80:12 om kontroll av verksamheten vid vissa juridiska byråer	44
1979/80:15 om åtgärder mot butiksstölder	44
1979/80:16 om fortsatt giltighet av lagen med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, m. m.	45
1979/80:17 om tilläggsbudget I: justitiedepartementet	45
1979/80:18 om fortsatt giltighet av lagen om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall	45

1979/80:50

<i>Näringsutskottets betänkande</i>	
1979/80:20 om riktlinjer för den statliga exportfrämjande organisationen	45
<i>Konstitutionsutskottets betänkande</i>	
1979/80:27 om försöksverksamhet med lokala organ för specialreglerad förvaltning i kommunerna	53
<i>Skatteutskottets betänkande</i>	
1979/80:14 om avdrag för avskrivning på skeppskontrakt m. m. .	58
<i>Lagutskottets betänkande</i>	
1979/80:17 om ändring i föräldrabalken	58
<i>Socialutskottets betänkande</i>	
1979/80:20 om tilläggsbudget I: socialdepartementet	58
<i>Utbildningsutskottets betänkande</i>	
1979/80:7 om vårdutbildning inom högskolan	59
<i>Trafikutskottets betänkande</i>	
1979/80:7 om tilläggsbudget I: kommunikationsdepartementet ..	102

Onsdagen den 12 december

Kl. 09.00

*Den fysiska riks-
planeringen*

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

§ 1 Justerades protokollet för den 4 innevarande månad.

§ 2 Föredrogs men bordlades åter

Konstitutionsutskottets betänkanden 1979/80:29-34

Socialförsäkringsutskottets betänkanden 1979/80:9 och 10

Socialutskottets betänkanden 1979/80:17-19, 21 och 22

Jordbruksutskottets betänkande 1979/80:19

Näringsutskottets betänkanden 1979/80:15-17

Arbetsmarknadsutskottets betänkanden 1979/80:9-11

§ 3 Föredrogs och bifölls

Interpellationsframställning 1979/80:105

§ 4 Den fysiska riksplaneringen (forts.)

Fortsattes överläggningen om civilutskottets betänkande 1979/80:6.

MARGARETA GARD (m):

Herr talman! Jag kommer att uppehålla mig vid projekten avseende Västerdalälven. Riksdagen beslöt 1977 att lämna för prövning utbyggnad av Västerdalälven nedanför Hummelforsen, men undantog från utbyggnad älven uppströms Hummelforsen.

Utskottet har nu ändrat sin mening och förordat ett undantagande även för nedre Västerdalälven. Vad har då hänt sedan 1977 när det gäller bevarandebalansen som föranleder utskottets ändrade ståndpunkt? Enligt min mening har inget nytt framkommit från bevarande- och kultursynpunkt. Vad som däremot har hänt är att vårt stora oljeberoende börjar bli kännbart från flera synpunkter, vilket jag vill återkomma till senare.

Man anför från utskottet att skyddsintressena är tungt vägande och att ställningstagandet står i överensstämmelse med de lokala ståndpunkterna. Jag är inte helt övertygad om det. Visserligen har Gagnefs och Vansbro kommunfullmäktige beslutat om avslag på ansökan om utbyggnad, men den växande folkopinion som nu finns för en utbyggnad är inte obetydlig. Utbyggnaden skulle också eliminera de årligen återkommande översvämningarna i nedre älvsträcken. Vid en utebliven utbyggnad måste rensningar i älvnackar och invallningar göras. Även det innebär ett ingrepp i naturen och medför framför allt stora kostnader – kostnader som skulle kunna förräntas vid en utbyggnad. 1977 års beslut innebär att man skulle lämna utbyggnad av

Västerdalälven nedströms Hummelforsen för prövning hos vattendomstol och regering.

Det har i den nu pågående debatten inom länet, och även i går i denna kammare, hävdats att utbyggnaden medför endast marginella elkraftstillskott och att Dalarna inte behöver bidra med ytterligare energi till landets totala energiförbrukning. Det kan då vara av intresse att veta att Dalarnas totala energiförbrukning är 3,3 TWh eller 3,3 miljarder KWh, medan Dalarnas produktion av elkraft är 2,4 miljarder KWh. Vi är alltså inte självförsörjande i Dalarna. Det anförs också att ett uppskov med beslutet borde göras till efter folkomröstningen om kärnkraften. Men det finns inget antingen – eller i vad gäller kärnkraft kontra vattenkraft utan, på grund av vår oljesituation, endast ett både-och.

Den nu föreslagna utbyggnaden ger ett energitillskott på 350 miljoner KWh, alltså 10 % av Dalarnas totala förbrukning, vilket jag inte anser vara så obetydligt.

Men ett annat mått, som i dag kanske är ännu intressantare, är den mängd olja som utbyggnaden skulle kunna inbespara, nämligen 40 000 m³, och det motsvarar uppvärmningen av 15 000–20 000 bostäder. Med ett spotmarknadspris på 1 000 kr. per m³ är det en minskning av importen med 40 milj. kr. – inte heller det oväsentligt. Vi har ett stort oljeberoende i Sverige. Ca 70 % av all energiproduktion – samfärdsel, industri och bostäder inräknade – är baserad på olja. Det labila läget på oljemarknaden, som medför en osäkerhet i försörjningen och en alltmer tyngande börda i bytesbalansen, gör det till en tvingande nödvändighet att bruka mer av inhemsk energi.

Jag har, herr talman, inte funnit några förändringar som visar att störningen i naturen blir större nu än 1977, och därför anser jag att nedre Västerdalälven skall lämnas fri för prövning. Jag yrkar bifall till reservation nr 1.

STEN SVENSSON (m):

Herr talman! I civilutskottets betänkande nr 6 behandlas även frågan om naturreservat på Sydbillingen i Skaraborgs län.

Den dåvarande folkpartiregeringen anförde i anslutning till redovisningen av planeringsskedet i den fysiska riksplaneringen, att ett förordnande om naturreservat bör komma till stånd som kan ersätta det interimistiska förordnande som då gällde.

Då propositionen lades under våren väcktes en motion, där vi motionärer påpekade vilka problem som redan då var förknippade med det interimistiska förordnandet och som skulle accentueras vid ett permanent förordnande om naturreservat.

Vi erinrade i motionen om att en enhällig lantbruksnämnd och likaså en enhällig skogsvårdsstyrelse hade avstyrkt förslaget. Vidare hade markägarnas företrädare och LRF:s länsavdelning motsatt sig att reservatet kom till stånd.

Lantbruksnämnden ansåg bl. a. att "områdets flora och fauna" inte är tillräckligt värdefulla och framhöll: "Det planerade reservatet är heller inte

lockande för det rörliga friluftslivet eftersom det till största delen är svårtillgängligt.”

Vidare ansåg nämnda remissinstanser att det kvarstod oklarheter om möjligheterna för berörda markägare att få tillgång till lämplig ersättningsmark. Ännu i dag föreligger inga tillfredsställande besked på den punkten.

Naturvårdsmyndigheterna och naturskyddsföreningen ansåg däremot att ett permanent reservat bör komma till stånd.

Här kan vi således konstatera att vi har ett konfliktladdat ärende, där olika intressen står i direkt motsatsställning mot varandra.

Mot denna bakgrund var det därför naturligt att länsstyrelsen gjorde en avvägning mellan dessa intressen – en avvägning som skulle kunna accepteras av flertalet intressenter på ömse sidor. Följaktligen fattade länsstyrelsen ett sådant beslut den 15 juni 1979. Förordnandet skulle därmed gälla inom ett minsta område om 1 270 ha.

För att något spegla de problem som man då tog hänsyn till vill jag här redovisa följande exempel.

Naturvårdsmyndigheternas alternativ omfattade ett område på 1 800 ha. Enligt detta alternativ skulle inte mindre än 27 markägare komma att beröras, både av detta naturreservat vad gäller deras skogsmark och av Hornborgasjöns restaurering vad gäller deras åkermark. I det ena fallet måste de alltså avstå skog och i det andra åkermark, samtidigt som myndigheterna inte kan anvisa någon lämplig ersättningsmark.

Länsstyrelsens beslut innebar emellertid att endast en markägare skulle beröras av båda naturvårdsprojekten.

Som en följd därav modifierade vi motionärer våra yrkanden och återkom i oktober med motionen nr 13, där vi föreslår att man skall fastställa länsstyrelsens kompromissförslag.

Men under mellantiden sker märkliga saker. Länsstyrelsens beslut överklagas, och redan den 23 augusti bifaller folkpartiregeringen besvären – vilket innebär att man godtar det större alternativet om 1 800 ha. Man hade också så bråttom att man inte kunde medge en sedvanlig remisstid. Länsstyrelsens lekmannastyrelse kunde inte i plenum yttra sig över besvären. Ärendet fick avgöras av landshövdingen ensam, som då yrkade att regeringen skulle avslå besvären.

Regeringen fattade alltså beslut i ärendet trots att man hade propositionen liggande på riksdagens bord. Man borde enligt min mening ha avvaktat behandlingen av propositionen och de med anledning av denna väckta motionerna, innan man fattade ett avgörande i ett ärende som berör så många motstridiga intressen.

Följaktligen kan varken utskottet eller motionärerna göra annat än att konstatera att det nu föreligger ett regeringsbeslut. Här finns ett parallellfall till det s. k. Sölvsbackaärendet. Jag kan inte yrka bifall till motionerna, eftersom man nu står inför fullbordat faktum. Det enda jag kan göra är att mycket bestämt ta avstånd från sättet att handlägga detta ärende, för det är synnerligen anmärkningsvärt. Det bör övervägas, om inte konstitutionsut-

Onsdagen den
12 december 1979

*Den fysiska riks-
planeringen*

skottet bör granska detta förfaringssätt.

I motionerna har vi vidare efterlyst en översyn av gällande bestämmelser vad gäller reglerna för att hålla berörda brukare och deras anställda skadeslösa under den tid som erforderliga utredningar och beslutsprocesser i dylika ärenden tar i anspråk. Vid genomförandet av nya naturvårdsobjekt måste klarhet på ett tidigt stadium vinnas om att ägarna kan erhålla ersättningsmark vid intrång eller nyetablering. Vi begärde därför i motionen att riksdagen skall uttala sig för att ersättningsmark skall garanteras berörda markägare vid bildandet av naturreservat eller vid motsvarande intrång på enskilt ägd mark.

Av utskottets skrivning att döma förefaller det som om intresset för detta är svagt utvecklat. Men det går inte an att nöja sig med att hänvisa till gällande bestämmelser. Här har staten orsakat ett allvarligt intrång på enskild mark, och staten bör självfallet ta konsekvenserna av dylika beslut. Detta borde vara en rimlig ståndpunkt, om man menar allvar med devisen om närdemokrati.

Slutligen skall jag beröra motionen nr 2704. Där påpekar Karl Leuchovius och jag att propositionens riktlinjer innebär en skärpning som vi har svårt att acceptera.

När medborgarna efter hand fått bättre förutsättningar att skaffa sig fritidshus, då vill man i propositionen motverka sådana ambitioner och hänvisar till områden inne i landet och till stugbyar. Människorna vill emellertid i första hand ha sina fritidshus i närheten av vatten, och man föredrar enskilda hus framför fritidsbyar. Kommunerna måste kunna erbjuda ett brett utbud av fritidsbostadsalternativ för att hejda landsbygdens avfolkning och bevara en levande landsbygd. Möjligheter måste exempelvis finnas att vid ett generationsskifte utföra nybyggnad av bostäder i anslutning till jordbruksfastighet.

Även på dessa punkter finner vi att utskottet inte tillräckligt har tillgodosett jordbrukets klart uttalade önskemål. Vad som däremot är positivt är att man klart uttalat sig till förmån för sparsamhet med den odlingsvärda jordbruksmarken, vilket vi gärna noterar.

I detta anförande instämde Karl Leuchovius (m).

BERTIL DANIELSSON (m):

Herr talman! Som en icke obetydlig del i civilutskottets betänkande om fysisk riksplanering ingår behandlingen av jordbruksmarken och dess användning. På senare år har intresset för hur jordbruksmarken används ökat alltmer. Detta avspeglas också tydligt i propositionen 1978/79:213.

Det nya synsättet överensstämmer med riksdagens ställningstagande våren 1978 om nya riktlinjer för hushållning med jordbruksmark. Detta beslut innebär att jordbruksmarkens nuvarande omfattning bör bibehållas och att brukningsvärd åkerjord bör skyddas mot exploatering. Men samtidigt uttalade riksdagen att det är ofrånkomligt att en viss mindre del av åkermarken även i framtiden tas i anspråk för andra angelägna samhällsän-

damål. Det tidigare använda begreppet, att högvärdig jordbruksmark skulle undantas från exploatering, föreslås nu bli ändrat till "att brukningsvärd jordbruksmark inte bör tas i anspråk för bebyggelse om en från samhällets synpunkt tillfredsställande lösning kan åstadkommas på annan mark". Det är alltså en klart restriktivare inställning som här kommer till uttryck. Utskottet uttalar i sak i detta hänseende inte någon annan mening.

Är denna restriktiva hållning befogad? Innebär detta att angelägna samhällsutbyggnader hindras? För att kunna svara på dessa frågor måste man se hur utvecklingen hittills har varit och vad som förväntas hända i framtiden. Under 1950- och 1960-talen lades betydande arealer ned. Genomsnittligt lades 17 000 ha åker ned varje år under 1950-talet och inte mindre än 42 000 ha genomsnittligt per år under 1960-talet. Denna kraftiga nedläggning har dock under 1970-talet avtagit och balanseras nu av en viss nyodling. Jordbruksarealen är f. n. 3,3 miljoner ha varav 2,9 miljoner ha åker. Endast ca 10 % av arealen finns i Norrland. Men det är inte bara nedläggning av åkrar som minskar arealen, utan mark har även använts till bostäder, industrier, vägar och flygplatser. Även om tätortsarealen år 1975 utgjorde endast 1,1 % av landarealen och beräknas öka till 1,4 % år 2000 är det ändå stora ytor som detta berör. Dessutom är flertalet av våra större tätorter belägna i goda jordbruksområden.

Trots en kraftig minskning av åkerarealen har dess bättre produktionen av livsmedel hittills hållits på en hög och tillräcklig nivå. Under de senaste tio åren har produktionen av vete och fodersäd ökat. Även mjölkproduktionen har ökat. Med hänsyn till en mera återhållsam inställning till produktionsfaktorer som bekämpningsmedel och handelsgödsel kan man för framtiden inte räkna med en fortsatt produktionsökning av betydande omfattning. Därför bör inte minskningen av åkerarealen få fortsätta i någon nämnvärd grad. Den areal som finns behövs för livsmedelsproduktion nu och i framtiden.

Trots allt är det angeläget att understryka att detta inte får utgöra något ovillkorligt stopp eller hinder för nödvändiga samhällsutbyggnader. Vad som är viktigt är att man på ett annat sätt än förr prövar alternativa lösningar, tar mindre värdefull mark i anspråk eller prövar lösningar som berör mindre arealer.

Herr talman! Jag yrkar bifall till civilutskottets hemställan i dess betänkande nr 6, med undantag för punkt 6 där jag yrkar bifall till reservationen 1.

ROLF RÄMGÅRD (c):

Herr talman! Det civilutskottsberäkning som vi nu behandlar omfattar den fysiska riksplaneringen. I betänkandet behandlas också en del motioner där bl. a. jag är medmotionär. Det gäller bl. a. utbyggnaden av Västerdalälven och den principiella delen av den fysiska riksplaneringens omfattning.

I fråga om Västerdalälvens utbyggnad har vi motionerat om att man bör lämna älven orörd på grund av bevarandebestånden. Ett tungt vägande skäl

Onsdagen den
12 december 1979

*Den fysiska riks-
planeringen*

och anledningen till att motionerna har kommit i ett så tidigt skede när det gäller den här delen av den fysiska riksplaneringen är ju att kommunerna har gjort ett klart ställningstagande mot utbyggnaden av Västerdalälven. Detta måste väga tungt vid diskussionerna om den vidare handläggningen. Detta har utskottet också tagit notis om, inte minst sedan utskottsledamöterna har gjort en resa och med egna ögon kunnat konstatera vilka intressanta områden ur natursynpunkt som finns vid Västerdalälven.

Vi har ju i Kopparbergs län redan utbyggt Österdalälven till 100 %, och vi menar inom länet att man bör kunna ha en älvsträcka som är någorlunda naturlig – det har vi råd med. Också befolkningen anser att man bör kunna bevara en sådan sträcka för kommande generationer. Inte minst ur turistsynpunkt är det värdefullt att ha denna del kvar. Den kommer att utgöra en stor tillgång för turistnäringen i framtiden.

Nu påpekas också att det finns opinion för en utbyggnad, och det är klart att det finns delade meningar. Men för oss har ett tungt vägande skäl varit att alla tre kommuner som är berörda inom detta område klart har tagit ställning mot en vidare utbyggnad. Det måste väl i den representativa demokratins namn vara det tyngst vägande skälet – och en fingervisning till riksdagen om hur man skall ta ställning.

Utskottet har således klart deklarerat att en utbyggnad ej skall ske av nedre Västerdalälven, och det är vi givetvis tacksamma för. Vi har i motionen pekat på att detta givetvis inte skall hindra en effektivisering av de befintliga kraftverken – det kan ge ett inte obetydligt tillskott av energi. Utskottet har även i sin skrivning framhållit att man inte skall hindra den effektiviseringen.

I en motion har vi tagit upp principerna i den fysiska riksplaneringen när det gäller inverkan på kommunernas planeringsansvar, reduktion av detaljeringsgraden och styrningen, inverkan på kommunalt medelsbehov och samordning med länsplaneringen. Dessa tre punkter har man i utskottet försökt baka in i skrivningar som skulle tillgodose behoven. Men jag har litet svårt att förstå skrivningen på s. 25 i utskottsbetänkandet:

”Det anförda visar emellertid att grunderna för samordningen av riksintressen inom den fysiska riksplaneringen, den regionalpolitiska planeringen och trafikplaneringen inte är klart definierade när det gäller att ge uttryck åt dessa intressen i kommunal fysisk översiktlig planering. Inte heller det avlämnade förslaget till en ny plan- och byggnadslagstiftning redovisar sådana överväganden. Det förhållandet att frågorna kan vara komplicerade bör enligt utskottets mening inte hindra att utgångspunkterna och de skilda intressena kartläggs samt att överväganden görs om en vidgad samordning även inom den fysiska planeringens ram. Enligt utskottets mening bör riksdagen – – ge regeringen till känna vad utskottet anför.”

Jag har alltså litet svårt att förstå vad utskottet menar här. Menas att man ytterligare skall samordna de olika intressena inom länsplaneringens ram och ytterligare förstärka den delen? Eller menas att man skall se den fysiska planeringen mera åtskild? Jag skulle gärna vilja ha ett svar på dessa frågor, eftersom de är grundläggande för hur man bl. a. i länsstyrelserna behandlar

ärenden av detta slag gentemot kommunerna.

Därmed, herr talman, vill jag yrka bifall till utskottets förslag.

BERTIL JONASSON (c):

Herr talman! I början av denna debatt fick jag framföra repliker på Magnus Perssons inlägg. Enligt debattordningen kunde jag naturligtvis inte få göra mer än två repliker. Därför måste jag anteckna mig på talarlistan, men jag skall fatta mig kort, och jag har inte heller tänkt dra upp någon upprivande debatt i detta sena skede.

Magnus Persson upplyste kammaren om att LRF hade total äganderätt till eller alla aktierna i sökandebolaget i ärendet om Kymmens utbyggnad och att detta bolag därför saknade intresse för Rottnerosindustrin och sysselsättningen. Samma uppfattning hade väl också Raul Blücher, om jag fattade honom rätt.

För att man ändå skall veta hur det förhåller sig vill jag säga att sanningen är den att LRF äger 92 % av aktierna i bolaget och Vänerskog, som driver Rottnerosindustrin, äger de övriga 8 %. Men enligt det försäljningsavtal som har träffats mellan Vänerskog och LRF har Vänerskog rätt att inom fem år köpa tillbaka de 92 % av aktierna som har försålts till LRF. Därmed står det helt klart att Rottnerosindustrin har ett stort intresse för de här frågorna när det gäller både produktion och sysselsättning i bygden. Utbyggnaden av Kymmenprojektet är en grundförutsättning för att Rottnerosindustrin skall få en framtid. Det var detta jag ville påpeka, eftersom det inte tycks bekymra dem som har talat emot en utbyggnad.

Det är ändå så att man vill bygga i en region som har svag sysselsättning. Trots det är det många som säger nej till utbyggnad. Det är konsekvensen i detta som är litet märklig. Vi behöver sysselsättning i Värmland och vi behöver sysselsättning i Fryksdalen. Genom denna utbyggnad får 150 personer arbete under tre år. Dessutom får många företag i transport- och servicebranscherna arbete, och det behövs för dem också. För framtiden säkrar vi sysselsättningen för många och ger möjligheter att skapa fler sysselsättningar.

Jag vill därför sluta med att yrka bifall till civilutskottets hemställan i dess betänkande nr 6.

MAGNUS PERSSON (s) replik:

Herr talman! Får jag först vända mig till Bertil Jonasson. Att Vänerskog inom loppet av fem år skulle återköpa de här aktierna av LRF synes för mig vara ganska vanskligt med hänsyn till de ekonomiska svårigheter som Vänerskog har aviserat och som bolaget befinner sig i.

Jag menar att den här energitillförseln självfallet skall ske till fabriker i Värmland på sedvanligt sätt, men det finns ingen specialdestination till Rottneros, och jag kan inte dela uppfattningen att det skulle ge en sådan sysselsättning som Bertil Jonasson har förespråkade.

Men, herr talman, eftersom Bertil Jonasson har tagit till orda, skulle jag såsom medlem i Fritidsfiskarnas riksförbund, där Bertil Jonasson är

ordförande i Värmlandsförbundet, vilja fråga: Hur kan Bertil Jonasson i den förestående voteringen rösta för den aktuella utbyggnaden av Kymmen, när fritidsfiskarna i Värmland lokalt, regionalt och centralt har sagt att denna utbyggnad inte bör göras? Har Bertil Jonasson lyssnat mer på Lantbrukarnas riksförbund än på oss medlemmar i Fritidsfiskarnas riksförbund? Bertil Jonasson är ju beredd att för profitintresset offra den unika storöringsdammen. Detta, herr talman, är sanningen. Det är en ohållbar ståndpunkt som Bertil Jonasson har intagit.

Sedan vill jag rätta till en sak från den allmänna debatten i går. Där sade Bertil Jonasson att Torsby kommun har tillstyrkt projektet. Det är helt riktigt, herr talman, men man har gjort ett mycket viktigt tillägg. Jag skall citera direkt ur fullmäktiges protokoll, där majoriteten bl. a. anför att "i resonmangen kring eventuellt ytterligare utbyggnad av vattenkraft har frågan ofta ställts om utbyggnaden sker på grund av ett behov eller om den drivande kraften är privat vinning. Av den anledningen föreslår socialdemokratiska fullmäktigegruppen för att undvika dessa misstankar och därmed verkligen fastslå att de utbyggnader som sker är motiverade för folkhushållet, så bör all framtida utbyggnad av vattenkraft ske i samhällets regi."

Herr talman! I den frågan har samtliga borgerliga ledamöter, såväl centerpartister som folkpartister och moderater, i kommunfullmäktige i Torsby reserverat sig. Jag har velat ta detta till kammarens protokoll för att därmed rätt skall vara rätt.

Man säger också i Torsby kommun att när det gäller vattenkraftsutbyggnadens konsekvenser för natur och miljö inom grannkommunen Sunne är dessa enligt kommunens mening allvarliga, men man avstår från att yttra sig i den delen och tillstyrker projektet för sin del.

Jag har, herr talman, velat nämna detta till kammarens protokoll för att inte Bertil Jonassons påstående i går skall få stå oemotsagt.

BERTIL JONASSON (c) replik:

Herr talman! För det första vet vi ju inte hur ekonomi och annat kommer att utvecklas, men det är väl ändå rätt klart att Vänerskog har för avsikt att köpa tillbaka aktierna, om bolaget kan göra det, och därmed också med större säkerhet fullfölja planerna på sysselsättning och verksamhetens bedrivande i Rottneros.

För det andra har jag sagt här – och det är riktigt, Magnus Persson – att Torsby kommun har tillstyrkt projektet. Jag har däremot aldrig varit inne på den fråga som Magnus Persson har gått in på nu. Där behöver han inte rätta mig – det är bara så. Jag vet vad Torsby kommun har anfört i sitt yttrande. Kvar står emellertid att kommunen har tillstyrkt projektets utbyggnad.

Som svar på frågan hur jag ställer mig till fritidsfiskarna vill jag säga att Magnus Persson slår vilt i den här kammaren och påstår än det ena, än det andra som mer eller mindre saknar grund. Nu har jag plötsligt blivit *ordförande för Värmlands fritidsfiskare*, men det har jag faktiskt aldrig haft en aning om att jag har varit. Men det är inte särskilt märkligt att bli beskylld för allt möjligt av Magnus Persson.

Till sist vill jag bara säga att visst kan det finnas svårigheter och visst kan det vara så att man får ge efter i vissa saker i vissa miljöfrågor ibland. Man måste kompromissa i det här samhället, och man måste alltid göra avvägningar. I avvägningen sysselsättnings- och energieffekt kontra miljöhänsyn har, efter det att förslaget blivit reviderat och förändrat – förbättrat enligt den första kritik som kom – jag och fler med mig bedömt läget så att det för Värmland, dess framtid och sysselsättning har varit riktigt att bygga ut Kymmenprojektet. Det är min förklaring.

MAGNUS PERSSON (s) replik:

Herr talman! Låt mig då först och främst be Bertil Jonasson om ursäkt. Jag fick uppgiften i går kväll, men det var tydligen ett felaktigt påstående.

Jag kan då säga att en överväldigande majoritet av de fiskeorganisationer som har uttalat sig är emot projektet. Jag tycker att man skall lyssna till alla opinioner.

Anledningen till att jag i dag tog upp yttrandet från Torsby kommun var att jag inte kände till Torsby kommuns fullständiga yttrande i går när vi förde den debatten. Om Bertil Jonasson kände till det vid den tidpunkten borde han rimligen också ha redovisat att majoriteten i kommunen hade sagt nej till projektet, om utbyggnaden skulle ske i privat regi, såsom väl ändå meningen är enligt föreliggande förslag.

Sedan några ord om Vänerskog. Jag hoppas att de signaler vi har fått om eventuella nedläggningar – både Åmotfors och Deje har nämnts – bara är pressalster som inte är riktiga och att nedläggningsplanerna därmed inte skall fullföljas. Men jag har svårt att tro att Vänerskogs likviditet plötsligt skulle bli så bra att bolaget inom den nämnda tidsperioden, fem år, skulle kunna återköpa de aktuella aktierna. Det är ändå rätt mycket pengar det är fråga om.

Till sist, herr talman, hoppas jag att det påtänkta projektet vid Kymmens kraftverk inte skall komma till stånd, utan att man kommer att följa den opinion som finns. Det är profitintressen som är avgörande för den aktuella utbyggnaden, som ändå skulle ge ett relativt litet energitillskott om man ser till landets totala kraftförsörjning. Det är därför som vi avgivit den här reservationen, som kommer att följas upp i kammaren vid den förestående voteringen.

BERTIL JONASSON (c) replik:

Herr talman! Jag vill bara helt kort konstatera att Magnus Persson nu har tagit tillbaka det allra mesta av det han kastat ut i den här debatten. Jag kunde ju inte, Magnus Persson, i de repliker jag hade i går redogöra för Torsby kommuns hela yttrande – det får man ändå inte begära. Jag fäster mig inte vid kritiken på den här punkten.

Till sist vill jag framhålla det som jag tycker är det väsentligaste i det här fallet. Vi har i två tidigare debatter här i riksdagen i höst diskuterat sysselsättningssituationen i Värmland. Vi vet att den är besvärande. Många har kritiserat Vänerskog för att företaget inte kunnat eller velat göra det ena

Onsdagen den
12 december 1979

*Den fysiska riks-
planeringen*

eller det andra. Det var emellertid Vänerskog som från början stod bakom ansökan att få bygga ut det här projektet. Jag tycker inte att man skall kritisera ett företag när man inte vill medverka till att ge det möjligheter och resurser att göra någonting. Det tycker jag att anständigheten bjuder.

Andre vice talmannen anmälde att Magnus Persson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

BERTIL DAHLÉN (fp):

Herr talman! Först vill jag till fullo instämma i det anförande som Karin Ahrland höll här i går och som mest berörde Hogdalsnäset i Bohuslän, där Karin Ahrland och jag har en från utskottets majoritet avvikande mening.

Inledaren av denna debatt, som ju började i går, gjorde gällande att folkpartiet varit tveksamt när det gällt ställningstagandet till ytterligare vattenkraftsutbyggnad i Västerdalälven. Detta vill jag bestämt tillbakavisa. Redan vid civilutskottets förberedande sammanträde i denna fråga meddelade jag att folkpartiet vid realbehandlingen av ärendet skulle komma att stödja de motioner där det yrkades att riksdagen skulle ge regeringen till känna att ytterligare utbyggnad av vattenkraften nedströms Skifsforsen i Vansbro till älvarnas förening i Gagnef icke bör tillåtas.

Nu är min avsikt inte att polemisera mot gårdagens inledningstalare. Tvärtom är jag glad att kunna konstatera att det i kammaren i dag tycks finnas en majoritet för att stoppa ytterligare vattenkraftsutbyggnad i Västerdalälven när det gäller tilltänkta nytillkommande kraftstationer.

Jag känner bygderna kring Västerdalälven mycket väl. I unga år bodde jag vid Västerdalälvens strand i Björbo och har sedan dess en god kontakt med befolkningen i Västerdalarna över huvud taget.

Jag vet vad älven betyder för bygden och dess befolkning. Vid de informationsmöten som den tilltänkta kraftexploatören hållit på många platser i Västerdalarna har befolkningen bestämt uttalat att man motsätter sig en ytterligare utbyggnad av Västerdalälven. De berörda kommunerna motsätter sig också följdriktigt en utbyggnad av älven.

Vidare vet jag att älvräddarna energiskt arbetat i tio tolv år för att få behålla Västerdalälven som den nu är.

Som jag tidigare anförde är jag därför glad att kammaren i dag, dagen före Luciadagen 1979, är beredd att ge älvräddarna en julklapp i förskott – den bästa julklapp de kan få: ett klart besked om att de får behålla Västerdalälven med dess stora naturvärden i oförändrat skick.

Herr talman! Med dessa ord vill jag yrka bifall till hemställan i civilutskottets betänkande nr 6, som innebär att Västerdalälven räddas. Dock vill jag när det gäller mom. 10, som berör Hogdalsnäset i Bohuslän, yrka bifall till reservationen 3.

MAGNUS PERSSON (s) replik:

Herr talman! Mycket kort: Vad jag sade i går var att det uppstod viss förvirring i det borgerliga lägret, när Bertil Dahlén så klart deklarerade att han stod på den socialdemokratiska sidan då det gällde en eventuell reservation.

Det var det jag sade, herr talman.

BERTIL DAHLÉN (fp) replik:

Herr talman! Jag vill tacka Magnus Persson för det ärliga tillrättalggandet.

RAUL BLÜCHER (vpk):

Herr talman! Jag skall inte bli långrandig. Jag har begärt ordet enbart i ett enda syfte – det gäller det replikskifte som sent i går kväll ägde rum mellan mig och Göthe Knutson.

Göthe Knutson anförde att mina partikamrater i Torsby kommunfullmäktige skulle ha tillstyrkt utbyggnad av Kymmens kraftverk. Eftersom jag inte var hundraprocentigt säker på att detta var oriktigt ville jag inte bestrida påståendet under replikskiftet i går. Nu har jag fått fullständiga uppgifter, att vänsterpartiet kommunisternas företrädare i Torsby kommunfullmäktige vid det tillfället – Lillemor Svensson, Algot Axelsson och Britt Jönsson – avstyrkte Kymmenprojektet.

Herr talman! På detta sätt har alltså Göthe Knutson använt en felaktig uppgift för att ge sken av att jag med motionen om ett bevarande av Rottnadalen, ett undantagande av Kymmens kraftverk från utbyggnad, skulle ha agerat utan stöd av befolkningen och av mina egna partikamrater t. o. m.

GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Med anledning av Raul Blüchers uttalande här plockade jag fram det närvaro- och omröstningsprotokoll som föreligger från Torsby kommunfullmäktiges sammanträde den 31 augusti 1978. Det har jag gått efter, och det visar att bland de socialdemokratiska ledamöterna var det tydligen ingen som bröt den enhetliga partilinjens – man röstade för Kymmens utbyggnad. Bland de moderata ledamöterna var det tre som röstade ja och två som röstade nej. Folkpartisterna röstade för utbyggnad. Bland centerpartisterna fanns det tre plus en tjänstgörande suppleant som röstade mot. När jag kommer till vänsterpartiet kommunisterna läser jag att Britt Jönsson och Arvid Haglund, fortfarande i Torsby kommun, röstade ja.

Jag har protokollet här i min hand, herr talman, och jag kommer att överlämna det till Raul Blücher. Jag utgår alltså ifrån de handlingar som är officiella i det här fallet.

Får jag, herr talman, passa på att säga ytterligare ett par ord. Jag ber att få fästa uppmärksamheten på att jag för att inte ta kammarens tid i anspråk strök mitt namn från talarlistan och ämnade avstå från mitt aviserade, tio minuter långa inlägg. Men med anledning av de repliker som fällts här i dag

Onsdagen den
12 december 1979

*Den fysiska riks-
planeringen*

ber jag att få ta ett par minuter i anspråk av den tiden.

Vad jag vill ta upp är omfattningen av det energitillskott som Kymmens kraftverk skulle ge. Det har sagts både från socialdemokratiskt och från kommunistiskt håll att det skulle bli ett litet tillskott. Först och främst står det en felaktig uppgift i civilutskottets betänkande, s. 14. Där talas om 45 GWh/år. Jag har en förklaring till hur man kommit fram till den siffran. Man har räknat så att säga baklänges med anledning av att det delvis rör sig om ett pumpkraftverk. Men det skall vara 58 GWh/år.

Det är ungefär detsamma som att 60 000 människor kommer att få sitt elströmsbehov tryggt genom denna utbyggnad. Det rör sig om 15 000 hushåll. Med en multiplikator på 4 blir det 60 000. Det är ett icke föraktligt energitillskott enligt den bedömning som nu allmänt görs i vårt land i dessa energikrisens dagar.

Magnus Persson talade om profitintressen och menade att det är profitintresset som styr. Jag vet inte om det finns någon skillnad mellan det kooperativa inslaget i LRF och dess intresse för industriproduktion och exempelvis Kooperativa förbundet. Från socialdemokratiskt håll har man erkänt att också LRF är en Kooperation. Att tala om profit i samband med denna utbyggnad ter sig något märkligt, såvida inte Magnus Persson avsåg de arbetstillfällen som ges. Det är 150 årsarbetare som skall få jobb i denna sysselsättningsvaga bygd under tre år. Han kanske avsåg att kalla dem för profitintresserade. O.K. – de kommer att få arbete och bra betalt.

Jag vill till sist också ta upp ett anmärkningsvärt påstående av Magnus Persson beträffande fisket. Magnus Persson bör erinra sig att fiskeristyrelsen åberopade fiskeriintendenten i södra distriktet och dennes yttrande. Av det framgår att det ur allmän fiskesympunkt inte finns något att erinra mot vattendomstolens bedömning i ärendet. Och vattendomstolens bedömning var ett ja till Kymmenprojektet.

RAUL BLÜCHER (vpk):

Herr talman! Alla som har erfarenhet av eller på annat sätt vet någonting om hur kommuner yttrar sig i olika omgångar i sådana här ärenden – ibland gäller det t. ex. att yttra sig över vattendomstolens dom, ibland gäller det att yttra sig i ett annat skede i ärendets gång – vet ju att man kan ha sagt olika saker vid olika tillfällen. Jag har inte haft tillfälle att titta på det protokoll som Göthe Knutson åberopar. Jag vet dock att vpk-gruppen i kammaren har fullt stöd av sina partikamrater och även av en mycket stark opinion i det berörda området i Torsby och Sunne kommuner när den vill bevara Rottnadalen. Därom torde inte råda något tvivel. Jag vet att Magnus Persson kan verifiera att mina partikamrater i Torsby fullmäktige vid tidigare tillfälle har intagit samma hållning.

Jag har inte påstått att det tillskott av energi som en utbyggnad av Kymmens kraftverk skulle ge skulle vara litet, annat än i relation till den nationella vattenkraften över huvud taget. Jag sade också i ett inlägg i går att Göthe Knutsons *lilla* korrigerings siffran kunde vara riktig. Jag har inte haft tillfälle att själv kontrollera det, och därför ville jag inte bestrida det. Men i

relation till vattenkraften i övrigt är det fråga om ett mycket litet tillskott.

Jag vill också säga att Rottneros bruk lika litet som några andra industrier använder någon specialdestinerad elkraft. Dess elkraft kommer alltså inte enbart från ett Kymmens kraftverk.

GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Raul Blücher blev plötsligt så lågmäld efter det att jag hade tillbakavisat hans påstående om att jag skulle ha haft fel beträffande vänsterpartiet kommunisternas röstning! Han blev så lågmäld att jag faktiskt inte hörde mer än fragment av vad han sade. Men eftersom den kommunistiska vokabulären i allmänhet är densamma kan jag gissa mig till ungefär vad han påstod. Det finns då inte så stor anledning att gå i polemik med honom, utom på en punkt. Den gäller "profiten". Där har Magnus Persson precis som i utskottet gjort sällskap med vänsterpartiet kommunisterna.

"Profiten" – syftar det möjligen på att energiproduktionen i den värmländska Kymmen skall gå ihop och sålunda inte bli till förfång eller belastning för statskassan? Det hoppas man naturligtvis. Jag utgår ifrån att energiproduktionen i Sverige, inte minst vattenkraften, kommer att vara en lönsam verksamhet. Det talar ytterligare för att vi verkligen tar vara på de utbyggnadstillfällen som ges. Detta i synnerhet som utbyggnaden har så liten negativ inverkan på landskapsbilden och när man inte förstör några väsentliga intressen – det är det som är väsentligt i det här projektet. Det övervägande antalet remissinstanser säger ja till en utbyggnad, och det gör man bl. a. därför att det innebär ett mycket litet ingrepp i landskapsbilden. Man säger ja också av sysselsättningskäl.

Det är nu att notera att när Raul Blücher talar om vissa kommunisters ställningstagande, så är det inte det ställningstagande som alla andra instanser i landet lägger till grund för ett beslut, utan då talar han om någonting helt annat. Jag konstaterar att det protokoll som jag nu visar upp och som jag kommer att överlämna till Raul Blücher är korrekt. Vad jag har återgivit här är fakta och ingenting annat.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall dels till reservation 1, dels i övrigt till vad utskottet hemställer i det här ärendet.

MAGNUS PERSSON (s):

Herr talman! Låt mig bara konstatera att Göthe Knutson gjorde rätt som strök sig på talarlistan men att han gjorde fel när han återkom i replikskiftet. Värmlänningar vet var Göthe Knutson hör hemma.

GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Med anledning av det som sist sades kan jag bara konstatera att jag hör hemma i moderata samlingspartiet, det parti som hade en enastående framgång i valet. Detta mitt parti finns det anledning att vara stolt över. Likaså är jag stolt över mitt hemvist i Värmland. Sysselsättningen där

Nr 50

Onsdagen den
12 december 1979

*Den fysiska riks-
planeringen*

kan förbättras om man bedriver en sund och riktig moderat politik. Och det är det som väljarna säger ja till.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1-5

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 6

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 1 av Rolf Dahlberg m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Rolf Dahlberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkande 6 mom. 6 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservation 1 av Rolf Dahlberg m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Rolf Dahlberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 260

Nej - 66

Mom. 7

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 37 av Raul Blücher och Tore Claeson i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Raul Blücher begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkande 6 mom. 7 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 37 av Raul Blücher och Tore Claeson i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Tore Claeson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 308

Nej - 20

Avstår - 1

Mom. 8

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 2 av Per Bergman m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Magnus Persson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkande 6 mom. 8 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservation 2 av Per Bergman m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Magnus Persson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 165
Nej - 164

Mom. 9

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 10

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 3 av Karin Ahrland och Bertil Dahlén, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Karin Ahrland begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkande 6 mom. 10 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservation 3 av Karin Ahrland och Bertil Dahlén.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Karin Ahrland begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 296
Nej - 33

Mom. 11-22

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Onsdagen den
12 december 1979

Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

Mom. 23

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 4 av Per Bergman m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Magnus Persson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkande 6 mom. 23 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservation 4 av Per Bergman m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Magnus Persson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 165

Nej - 164

§ 5 Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1979/80:5 med anledning av motioner om ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1978/79:311 av Rolf Hagel (apk) och Alf Lövenborg (apk), vari yrkats att riksdagen beslutade att i rättegångsbalken införa av motionärerna angivna ändringar, innebärande att de särskilda åtalsregler som gällde för vissa högre tjänstemän skulle avskaffas så att det blev möjligt för målsägande att väcka talan om ansvar eller enskilt anspråk mot offentliga funktionärer på grund av brott som begåtts i utövningen av tjänst eller uppdrag,

1978/79:688 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställdes

1. att riksdagen hos regeringen begärde förslag som innebar att alla offentliga tjänstemän fördes under samma ansvarssystem och de särskilda privilegierna för högre ämbetsmän avskaffades.

2. att riksdagen hos regeringen begärde förslag som innebar att allmän åklagare skulle kunna föra talan i mål av nämnd art och att rätt till enskild målsägartalan skulle finnas, där allmänt åtal inte väcktes,

3. att riksdagen hos regeringen begärde förslag som innebar att handlingar i tjänsten vilka icke ingick i normal ärendehandläggning inte fick undandras från allmänt åtal enligt brottsbalken eller annan allmän lag.

1978/79:854 av Håkan Winberg m. fl. (m), vari yrkats att riksdagen som sin mening gav regeringen till känna att systemet om ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet borde bli föremål för översyn,

1978/79:1174 av Per Gahrton m. fl. (fp, c, s), vari yrkats att riksdagen skulle uttala sig för att rätten till s. k. målsägandetalan var en omistlig del av rättssamhället (yrkande 1) och att riksdagen hos regeringen begärde förslag om lagändring som avskaffade de nu gällande inskränkningarna i rätten till målsägandetalan (yrkande 2), och

1978/79:1176 av Birgitta Hambræus (c), vari hemställts att riksdagen beslutade avskaffa den undantagslag som gav höga tjänstemän m. fl. rätt att inte kunna ställas till ansvar av den förfördelade för brott de begått i tjänsten.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen beträffande översyn av ämbetsansvarsreformen m. m. skulle avslå motionen 1978/79:854.
2. att riksdagen beträffande allmänt åtal mot offentliga funktionärer skulle avslå motionen 1978/79:688 i denna del (yrkandet 3).
3. att riksdagen beträffande målsägandes talerätt mot offentliga funktionärer skulle avslå motionen 1978/79:311, motionen 1978/79:688 i denna del (yrkandena 1 och 2), motionen 1978/79:1174 i denna del (yrkandet 2) och motionen 1978/79:1176.
4. att riksdagen beträffande målsägandes talerätt i allmänhet skulle avslå motionen 1978/79:1174 i denna del (yrkandet 1).

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av Hans Petersson i Röstånga (fp) och Bonnie Bernström (fp).

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Jag skall börja med att beklaga att en av motionärerna i dagens ärende, Per Gahrton, inte längre är ledamot av den här kammaren. Även om jag personligen har all förståelse för de motiv som föranledde honom att lämna denna församling, så tycker jag ändå på något sätt att det var fel. Hans plats hade varit här just i dag och just under behandlingen av detta ärende.

Herr talman! Det finns vissa principer, som utmärker rättsstaten. Det är inga eviga och abstrakta ting. Det är tvärtom principer, som vuxit ur en långvarig och skarp strid. De utgör en central del av folkens demokratiska rättigheter.

Lagars materiella innehåll och syfte kan skifta. Regimer och opinioner kan kämpa om detta, utifrån politiska och sociala intressen. Men även oavsett materiellt innehåll kan lagar också bedömas efter en annan egenskap: sin grad av rättsstatlighet.

Den sentida nationalstaten är en suverän makt, höjd över det samhället. Så framträdde den för flera hundra år sedan i det absoluta kungadömet form. Så framträder den alltjämt. Staten är i sista hand suverän. Över den finns ingen auktoritet.

Kampen för rättsstatlighet har bestått i att människor förmått ställa villkor

Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

för hur denna suveränitet utövades. Dessa villkor är vad som utmärker rättsstatligheten. Där villkoren är svaga, eller saknas, finns bara den godtyckliga makten.

Vad utgör mer konkret kännetecknet på rättsstatlighet i lagar och praxis i vår tid och under våra förhållanden?

Det är en rad ting, till vilka de flesta politiker är beredda att avge läpparnas bekännelse.

Lagar skall gälla lika för alla grupper medborgare. Framför allt skall inte ett fåtal äga privilegier, som gör dem svåråtkomligare än andra när det gäller ansvar.

Vad som är brott för den ene skall, under i övrigt lika omständigheter, också vara brott för den andre. Framför allt får inte folk i högre samhällsställning tillåtas vad som för alla andra är förbjudet.

Myndigheters handlande skall stå under kontroll genom offentliga procedurer. Om medborgaren inte får hjälp av kontrollerande myndigheter, bör han ha rätten att själv föra talan.

Procedurer bör vara lika för alla. Särskilda procedurer för speciella kategorier högt uppsatta personer bör inte förekomma.

Olika myndigheters ansvar skall definieras och hållas isär. Åklagare bör sålunda inte fungera som domare.

Vi har i dag, herr talman, till behandling frågan om högre ämbetsmäns ansvarighet. De bestämmelser som sedan 1974 och 1976 reglerar denna är egenartade. De strider i skilda hänseenden mot alla de nu nämnda kriterierna för rättsstatlighet.

Bestämmelserna gäller olika för olika grupper medborgare. De gäller t. o. m. olika för olika grupper offentliga tjänstemän. Det mest stötande är att de högst uppsatta, de mest ansvariga – ca 5 000 personer – skyddas av dessa olikheter. Det är svårare att ställa dem till ansvar än alla andra.

Bestämmelserna medför att vad som är brott för den ene inte alls behöver vara brott för den andre. Detta sker på tre vägar. Medborgare i allmänhet ställs på vanligt sätt till ansvar för brott. Det frågas inte om medborgaren begått brottet under arbetet eller ej. För de högst uppsatta och högst betalda i offentlig tjänst gäller en annan ordning. Ett brott begånget i samband med tjänsteutövning kan bara åtalas i en särskild ordning, som enbart gäller för dem. För det andra leder villkoren för riksåklagarens verksamhet till att risken för åtal är mycket mindre för dessa samhällets spetsar. För det tredje kan en lägre tjänsteman eller varje annan medborgare alltid stämmas inför domstol av andra medborgare. De högsta ansvariga är skyddade mot sådana åtal.

Bestämmelserna minskar därmed den offentliga insynen och kontrollen. Begränsningar i formella och praktiska möjligheter till ansvarighet för brott begångna av en viss kategori högre ämbetsmän uppmuntrar alltid godtycke och cynism.

Bestämmelserna stadgar olika procedurer för olika grupper människor. De högre ämbetsmännen kan bara åtalas av riksåklagaren för sådana brott som begås i tjänsten. De åtalas inför särskilt forum, direkt vid högre instans. I

äldre tid kan detta ha ägt visst fog. En viss risk kan naturligtvis ha varit förenad med att en underordnad tjänsteman skulle få överväga åtal eller sitta till doms över sina överordnade. Men i modern tid spelar sådant knappast någon roll.

RÅ:s nuvarande monopol på åtalsrätt visar motsatsen. Bestämmelserna är ett skydd mot att ställas till ansvar. RÅ uppfattar sig mer som solidariserad med de högre kretsarna. Det vore därför en riktigare och öppnare ordning om samma procedur gällde för alla medborgare.

RÅ:s åtalsmonopol har i praktiken medfört att åklagarämbetet blivit domare. Ämbetet kan förhindra att brott över huvud kommer till prövning av domstol.

Dessa bestämmelser som jag nu har relaterat fyller i grundläggande hänseenden inte rättsstatens krav. Därför skall de bort. Den saken är inte en fråga om tolkningar eller om lämplighet. Den är en fråga om principer och om civilkurage.

De som försvarar dessa bestämmelser söker ofta blanda bort korten.

De säger bl. a. att högre ämbetsmän måste ha skydd mot obefogade åtal. Det är inte sant. Svenskarna är inget folk av rättshaverister och kroniska processmakare. Spärrar mot orimliga åtal finns redan. Det är straffbart med falskt eller obefogat åtal, falskt eller osant intygande. Det finns också en spärr som består i att man kan förlora pengar eller att en advokat inte vill starta ett utsiktslöst mål.

Det sägs att den s. k. undantagslagen inte är så farlig. Det sägs att vi skall lita på riksåklagaren. Detta stämmer inte. Exempelen härpå är många. Och det är intè så, som det ibland görs gällande, att det bara finns något enstaka fall.

Vi har fallet AD 238/75. En hög ämbetsman låter utannonsera en tjänst på falska kompetensvillkor. RÅ vägrar åtala. Han inleder inte ens förundersökning.

Vi har fallet med professorn, som gjorde ett osant intygande. RÅ satt med armarna i kors.

Vi har fallet där en underordnad tjänsteman åtalades och fälldes. Men alla medansvariga som satt i samma nämnd och fattade samma beslut var högre tjänstemän. Och RÅ åtalade dem inte.

Vi har fallet där en hög ämbetsman lät en komprometterande handling försvinna. RÅ inledde inte ens förundersökning.

Vi har fallen AD 650/75 och 683/75. En underordnad åklagares stämningsansökan var redan färdigskriven. Då inträdde lagändringen. RÅ tog hand om fallet. Trots att också den nya förundersökningen rekommenderade åtal underlät RÅ att åtala.

Vi har Hugo Henkows kommentar i senaste utgåvan av brottsbalken. Där anges bestämmelsens innebörd som klar: avgörande för högre tjänstemäns privilegium är om hans brott har begåtts i tjänsten. Det sistnämnda är ett slag på fingrarna åt dem som har påstått att lagens kritiker missförstått innebörden.

Vi har intervjuuttalandet från en föredragande på riksåklagarämbetet: "Vi kan inte ge oss på regeringskansliet."

Onsdagen den
12 december 1979

*Ansvar för funk-
tionärer i offentlig
verksamhet m. m.*

Det sägs ibland att så få åtal har varit aktuella – detta även tidigare – och att saken därför inte spelar så stor roll. Det stämmer nu inte i sak, men det är dessutom fel sätt att resonera. Frågan gäller vad för sorts anda och vad för sorts praxis som växer fram i förvaltningen, om den allmänna risken för ansvar minskar. Frågan gäller hur många som vågar stå upp mot brott och orättvisor i det tysta, om de på förhand vet att rättelse troligen inte går att få.

Man skall alltid minnas att dåliga lagar inte är farligast under s. k. normala förhållanden. De blir farliga först när konjunkturen svänger, när stämningen börjar stiga till förmån för allmänna angrepp på fri- och rättigheterna.

Men om det nu skall bli en kommitté, som skall utvärdera ämbetsansvaret, kan man då inte nöja sig med det? Nej, det kan man enligt vår mening inte. Man kan inte förlita sig på en nybakad justitieminister, på en kommitté som inte är tillsatt, på direktiv som inte publicerats – och som, efter vad jag under hand inhämtat, kommer att vara mycket allmänt hållna.

Framför allt kan vi inte förlita oss på justitiekonsellet, som vill avslå krav på förändringar. Man kan inte tro på en utskottsordförande som varit en av den nuvarande lagens ivrigaste tillskyndare. Hans troligaste motiv är att hänvisa till kommittén i avsikt att rädda vad som räddas kan av en dålig lagstiftning.

Tvärtom är det en risk att anta vad som sägs i utskottets betänkande, för där står ting som avslöjar den verkliga inställningen. Där står inget om behovet av medborgerlig kontroll eller om likhet inför lagen – tvärtom. Utskottet citerar sitt gamla yttrande, att inga förändringar behövs. Man citerar sitt gamla uttalande, att enskilda medborgares rätt att föra talan bör inskränkas. Utskottet säger i årets text dessutom att inget tillkommit som ger skäl att ändra fjolårets ställningstagande för utskottets del, och där står också att man *inte* bör uttala sig för enskild målsägandetalan. Det finns t. o. m. en formulering som antyder att man vill se en utvidgning av åtalsskyddet till ännu fler grupper ämbetsmän.

Antar riksdagen detta betänkande, antar man också dess formuleringar. De kommer naturligtvis – om inte annat, så psykologiskt – att få inflytande på kommitténs arbetsförutsättningar. Och det bör de absolut inte ha.

Vänsterpartiet kommunisterna går inte med på utskottets linje. Vi anser inte att den är trovärdig. Därför lägger vi fram ett motyrkande. Vi anser att riksdagen bör fastslå att nya bestämmelser på rättsstatlig grund bör utformas skyndsamt.

Vi säger till kammarens moderater: Ni som alltid talar om rättssäkerheten, tänker ni fortsätta att gardera de högre ämbetsmännens privilegier?

Till centern: Ni som talar för gräsrotterna och mot centralbyråkratin, skall ni ge era röster åt dem som för de höga centralbyråkraternas talan?

Och ni liberaler, skall ni nöja er med ett särskilt yttrande, där ni uttrycker fromma förhoppningar som vad jag förstår alls inte kommer att återfinnas i de kommittédirektiv som är planerade?

Och så till sist till socialdemokraterna, detta något vilsna parti: På vilken sida skall ni stå? Här har Olof Palme och Carl Lidbom, med all rätt, gått ut

och kritiserat gällande lagstiftning. Skall ni följa dem? Eller skall ni följa era kolleger i utskottet, som troget traskar patrull bakom Bertil Lidgard och hans moderater? Skall ni gå ihop med den politiska högern nu igen, eller skall ni följa kravet i ert partiprogram om likhet inför lagen?

Vill man hävda rättsstaten och göra slut på undantagsbestämmelser och inskränkningar i medborgarnas kontroll, då bör man klart uttala sig om det, och då kan man rösta för vårt yrkande

att riksdagen med anledning av motionerna 1978/79:311, 1978/79:688, 1978/79:854, 1978/79:1174 och 1978/79:1176 beslutar uttala följande:

Förändringarna från 1974 och 1976 i bestämmelserna om ämbetsmäns ansvarighet har vällat stark kritik. Bestämmelserna motsvarar inte rimliga rättssäkerhets- och kontrollkrav. De bör därför i grund omarbetas.

Kommande nya bestämmelser måste upprätthålla principen om likhet inför lagen. Bestämmelser, som särskilt skyddar eller undantar högre tjänstemän, bör avskaffas. Den offentliga och medborgerliga insynen och kontrollen bör stärkas. Medborgares och organisationers rättsliga ställning gentemot den högre förvaltningen bör inte bli föremål för inskränkningar. Rätten till målsägandetalan bör allmänt gälla. Nämda principer bör utsträckas till att gälla även kommunal förvaltning. Riksdagen förutsätter att utredningsarbetet bedrivs skyndsamt och att regeringen snarast avger proposition med förslag om nya bestämmelser.

Herr talman! Jag ber att få hemställa om bifall till detta yrkande.

BONNIE BERNSTRÖM (fp):

Herr talman! Den fråga, den s. k. undantagslagen, som vi nu har på dagordningen har väckt en minst sagt livlig debatt inte bara i Sverige utan också i internationell press. Debatten handlar bl. a. om enskilds rätt att väcka åtal mot offentliga funktionärer. Enligt bestämmelser i regeringsformen, riksdagsordningen och rättegångsbalken gäller särskilda regler för att väcka talan om ansvar och enskilt anspråk mot vissa högre tjänstemän på grund av brott i utövning av tjänst eller uppdrag. Dessa bestämmelser inskränker målsägandes talerätt, dvs. enskild person får *inte* väcka åtal mot högre tjänsteman som har begått brott i tjänsten. Det är nu bara riksdagens ombudsmän, justitiekanslern och riksåklagaren som kan väcka åtal i de här fallen. Denna inskränkning i åtalsrätten har på många håll missuppfattats grovt som att högre tjänstemän inte alls är åtalbara, eller att alla brott som begås av en högre tjänsteman omfattas av de särskilda reglerna för åtal. Det är nu inte så. En högre tjänsteman får inte klubba ned någon och åtnjuta samma åtalsregler som om hon eller han skulle ha brutit mot tystnadsplikten.

När man kritiserar undantagslagen finns det två viktiga utgångspunkter. Det är först och främst att man har olika åtalsregler för tjänstemän beroende på var någonstans de befinner sig på löneskalan eller i karriären. Ca 5 000 tjänstemän omfattas av den s. k. undantagslagen. Det tillhör nu ett förgånget samhälle att högre tjänstemän skall åtnjuta ett annat åtalsskydd än lägre tjänstemän. Det är hög tid att ompröva bestämmelserna. Vidare hör samma

Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

Onsdagen den
12 december 1979

*Ansvar för funk-
tionärer i offentlig
verksamhet m. m.*

åtalsregler gälla över hela linjen. Den som då inte är vän av målsägandes talerätt skulle då kunna hävda att alla funktionärer skall skyddas mot enskilt åtal vare sig de är byråassistenter eller byråchefer. Så blir det då lika för alla.

I och för sig tror jag nu inte att tjänstemännens noggrannhet nämnvärt påverkas av att man utvidgar åtalsreglerna. Den tjänsteman som inte har respekt för riksåklagaren, justitiekanslern eller riksdagens ombudsmän har förmodligen inte heller någon respekt för en enskild människas hot om åtal – något som dessutom har sämre utsikter.

Visst skulle vi kunna förlita oss på att riksåklagaren m. fl. sköter den här frågan, men i ett rättssamhälle och i ett demokratiskt samhälle måste medborgarna kunna ha egna instrument att gripa in med för att få garantier att brister kan åtgärdas om övervakarna fallerar, detta för att trovärdigheten till rättssamhället skall fungera och därför att övervakarna inte till 100 % kan garantera att de alltid gör de rätta bedömningarna eller att de har en fullständig uppsikt.

Försvaret för den nuvarande ordningen har varit skydd mot obefogat åtal. Visst finns det anledning att se till att människor – vare sig det är hög eller låg tjänsteman, tjänsteman eller arbetare, löntagare eller arbetslös – inte i onödan släpas inför domstol. De allra flesta människor har trots debatten om normlöshet respekt för rättvisan, och det är för de allra flesta människor en allvarlig sak att dras inför domstol, även om ett åtal är obefogat. Med målsägandes talerätt finns tyvärr också möjligheten för dem som inte alltid har det godas sak för ögonen att agera. Detta kan vara ett instrument för trakasserier för dem som vill och kan betala dyra processer. Det är nu inte dem som vi skall värna om, och det är inte heller av det skälet vi skall värna om målsägandes talerätt utan för att få kontrollfunktioner när det gäller myndighetsutövningen, till gagn för den lilla människans sak.

Vad som ytterligare har förekommit i debatten, och vad som inte är alldeles ointressant om åtalsreglerna skall utvidgas, är vad som kan åtalas, vad som finns i brottskatalogen. Här finns en rad frågetecken som flera remissinstanser har pekat på och som utskottet har tagit upp i betänkandet. Bl. a. har utskottet framhållit att det i 20 kap. 1 § brottsbalken krävs för straffansvar att oaktsamheten vid oriktig myndighetsutövning skall vara grov. Beträffande bedömningen om vad som är grovt har man tydligen inte fått någon vägledning, och därför har det inte heller varit lätt att göra någon bedömning. Därför har det inte heller varit lätt att få en domstolsprövning och därmed få prejudikat på vad som är grovt, och grovt är ju på rättspråk mycket grovt. Därför är det nödvändigt med en översyn och ett klargörande. Det finns en rad oklarheter i fråga om disciplinansvarssystemet. Ämbetsansvarsreformen ger anledning till åtskilliga frågetecken. Det gäller vilka brott som skall omfattas av straffansvar i ansvarsreglerna och hur man skall förfara vid disciplinansvar – det är frågeställningar som debatt och remisser har pekat på. Samtidigt är systemet med särskilda åtalsregler för vissa tjänstemän en relik, i synnerhet som detta inte bara uppfattas som utan också är en begränsning i allmänhetens insyn i den offentliga verksamheten. Den

översyn av ämbetsansvarsreformen och åtalsreglerna som regeringen har aviserat är välkommen. Jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan.

Nr 50

Onsdagen den
12 december 1979

I detta anförande instämde Bertil Hansson, Hans Petersson i Röstanga, Kerstin Ekman och Karin Ahrland (samtliga fp).

JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Bonnie Bernströms ställning i den här debatten är litet egenartad, tycker jag. Hon har ju dock tillhört de liberaler som kritiserat lagen i den allmänna debatten. Men i dag intar hon en ställning som jag tycker litet dåligt överensstämmer med vad hennes föregångare Per Gahrton stred för.

En del av det hon säger är faktiskt ägnat att sprida missförstånd om lagens farlighet. Hon säger t. ex. att begreppet brott i tjänsten inte får fattas så att en tjänsteman på sitt ämbetsrum får lov att klubba ner en medborgare – det står inte under de särskilda åtalsbestämmelserna. Det är ju inte det som det handlar om – det är ett något bisarrt exempel. Men det handlar om att en ämbetsman i tjänsten begår ett brott som kallas osant intygande, t. ex. Det finns många andra brott som en högre ämbetsman kan begå i tjänsten. Men vid osant intygande råder för denna högre tjänsteman en annan procedur än som skulle råda om en lägre tjänsteman i tjänsten begick samma brott. Osant intygande kan just vara ett sådant här brott i tjänsten varom det talas.

Vi har alltså ett praktiskt exempel på att en lägre tjänsteman har dömts för ett brott av den typen, begånget i tjänsten, medan en rad högre tjänstemän, som varit delaktiga i samma brott, som hade deltagit i samma beslut, inte ens blev åtalade, än mindre dömda. Då må det väl ända vara felaktigt att som Bonnie Bernström på det här sättet försöka bagatellisera saken.

Sedan tycker Bonnie Bernström att det inte finns någon anledning att anta annat än att detta utskottsbetänkande är bra – det är från hennes ståndpunkt antagligt. Jag har påpekat att utskottet praktiskt taget inte ger ett enda finger åt kritikerna. Utskottet konstaterar i stort sett bara att kritik har förekommit och att reglerna har kommit att uppfattas på ett stötande sätt. Men utskottet säger inte ett ögonblick att reglerna i sig själva är problematiska, tvärtom. Därvidlag är utskottet halsstarrigt, precis som tidigare. Man säger bl. a. så här:

”När frågan nu återkommer vill utskottet uttala att det enligt utskottets mening, sedan frågan senast behandlades av riksdagen, inte har inträffat några omständigheter som i sig ger anledning till annat ställningstagande än det riksdagen gjorde förra året.”

Då frågar jag mig: Är det inte en litet väl naiv tilltro till ett utskott, som består av sådana eminenta försvarare av denna orättvisa och orimliga lag, att förlita sig på att allt skall bli väl om man följer ett utskottsbetänkande där det finns en sådan passus?

Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

Onsdagen den
12 december 1979

Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

BONNIE BERNSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Jag vet inte vilken allmän debatt Jörn Svensson menar att jag har deltagit i. Jag har faktiskt inte blandat mig i den massmediedebatt som har gällt den s. k. undantagslagen. Men jag tackar ändå för de komplimanger som Jörn Svensson gett mig här. Jag tycker också det är roligt att Jörn Svensson saknar en av våra före detta folkpartistiska riksdagsledamöter.

I betänkandet har bestämmelserna kritiserats just på de två viktiga punkterna. Utskottet har t. ex. kritiserat att det är svårt att avgöra vad som i detta sammanhang skall betraktas som grov vårdslöshet. Detta kan Jörn Svensson själv läsa om på s. 24 i betänkandet. Därför finns det inte någon meningsskiljaktighet mellan mig och Jörn Svensson om att man måste se över vad som ryms inom de här bestämmelserna om vad man skall utkräva straffansvar för.

Dessutom anför utskottet på s. 26 att åtalsreglerna också har "ansetts utgöra ett allvarligt hinder för den enskilde att få till stånd en domstolsprövning av de offentliga funktionärernas ämbetsutövning gentemot honom", och att utskottet också anser att det har varit en begränsning av insynen i den offentliga verksamheten. Men till 100 % är jag naturligtvis inte nöjd med utskottets betänkande. Om jag vore det skulle jag inte ha avgivit ett särskilt yttrande.

JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! När jag uttryckte respekt för Per Gahrton så var det inte så mycket med anledning av att han var folkpartist – han fick ju f. ö. ibland kämpa ensam även i det partiet enligt vad jag har förstått – utan det var därför att han är en rättskaffens människa som slåss för goda rättsprinciper.

Bonnie Bernström har nu framträtt och sagt att hon inte är nöjd med utskottets betänkande och att hon därför tillsammans med en annan ledamot har avgivit ett särskilt yttrande. Det tycker jag gör saken ännu oklarare. Är man inte nöjd med ett utskottsbetänkande utan tvärtom är så misstänksam att man vill skapa större klarhet genom att avge ett särskilt yttrande, måste ju detta särskilda yttrande bygga på en rimlig förhoppning om att det man där uttrycker har en realistisk grund. Vad Bonnie Bernström och Hans Petersson i Röstånga uttrycker kommer inte att finnas med i de kommittédirektiv som om några dagar kommer att publiceras. Tvärtom kommer dessa direktiv att vara mycket allmänt hållna och ganska oklara. Om man dessutom skrivit under ett utskottsbetänkande, där utskottet direkt säger att vi finner för vår del inte någon egentlig anledning att tycka något annat än vad vi alltid har tyckt, kommer man i en mycket egendomlig sits. Om man nu är kritisk mot lagen och anser att det finns betänkliga stycken i den, är det då inte bättre att rösta för ett yrkande som innebär ett klart uttalande till förmån för att nya, bestämda rättsprinciper skall vara nedlagda i de nya bestämmelserna? Är det inte bättre än att rösta för något som egentligen inte vet vad det kommer att leda till och som företräds av dem som ivrigast har arbetat för ett genomförande och försvarande av de här kritiserade bestämmelserna?

BONNIE BERNSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Jag har en känsla av att Jörn Svensson här söker synpunkter för att slippa rösta för utskottets hemställan och att hans skäl sålunda är ganska konstruerade.

Beträffande kommittédirektiven vet jag att de granskades av den av Jörn Svensson hyllade ledamoten Per Gahrton. Denne godkände också kommittédirektiven. De direktiv som också jag har sett innehåller det som jag tycker är viktigt finns med i översynen.

Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

BERTIL LIDGARD (m):

Herr talman! Justitiecusskottets betänkande nr 5 med anledning av motioner om ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m. är enhälligt, men såsom framgått av den hittills förda debatten föreligger det i en detaljfråga ett särskilt yttrande.

Till grund för betänkandet ligger fem skilda motioner, som var och en på sitt sätt kan sägas ha till syfte att åstadkomma ett bättre rättsskydd för allmänheten mot försummelse vid ämbetsutövning.

Ju mer komplicerat vårt samhälle blir desto mera av reglering och lagstiftning får vi. Det tycks vara ofrånkomligt, även om man bemödar sig att kämpa emot och medvetet inriktar sig på förenklingar i administrationsapparaten. Ingen förnuftig människa, varken här i riksdagen eller utanför dessa murar, är i ett sådant läge motståndare till tanken på ett ökat och effektivt rättsskydd för enskilda medborgare. Därmed är det dock inte sagt att alla vid samma tidpunkt har samma uppfattning om vad detta uttryck egentligen innebär.

Låt mig ta ett exempel från en av motionerna, nämligen nr 688 av Lars Werner. Den slutar med att ansvarsreglerna bör utvidgas att gälla också den kommunala sektorn, ett yrkande som återkommer i det uttalande som Jörn Svensson har redogjort för.

När vi på våren 1975 behandlade propositionen om lagstiftning angående ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet stod mitt namn främst på den motion i vilken det hävdades att ansvarsreglerna borde omfatta även kommunala tjänstemän. Jag utvecklade det ganska tydligt i motionen, och jag motiverade det här i kammaren, men bortsett från mina moderata partivänner var det ingen som anslöt sig till den uppfattningen. Nu, fem år senare, kommer frågan igen i en kommunistisk motion. Jag kan inte säga annat än: Välkomna till den uppfattningen! Det är ju alltid trevligt när syndare bättrar sig.

Låt mig så återgå till utskottets betänkande och motionerna. En av dessa är av principiell karaktär, nämligen nr 854. Där yrkas det att riksdagen som sin mening ger till känna att systemet om ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet bör bli föremål för översyn.

Någon motion inriktar sig enbart på rättegångsbalkens bestämmelser i 7 kap. med konsekvensändringar i ett antal andra bestämmelser i rättegångsbalken.

I en tredje motion går man längre med avseende på målsägandetalan. Man

går vida utöver vad som grundas på överväganden som sammanhänger med offentliga tjänstemän och deras ansvarighet och vill att riksdagen skall göra ett principiellt uttalande av innebörd att målsägandetalan är en omistlig del av rättssamhället. Uppenbarligen har motionärerna inte riktigt satt sig in i konsekvenserna av sitt yrkande. Det finns nämligen andra rättsområden än ansvarsreglerna för offentliga tjänstemän där målsägandetalan är inskränkt på ett eller annat sätt, och det finns ingenting i motionen som antyder att motionärerna önskar en ändring på de punkterna också.

Motionen nr 688 av Lars Werner har jag redan berört såvitt gäller en principfråga. Därutöver behandlar motionen frågan om rätt till målsägandetalan och alla tjänstemäns lika ställning i det hänseendet.

Flertalet av de frågor som är aktualiserade i årets motioner behandlades av utskottet för ett år sedan och avisades den gången, väsentligen på den grund att lagstiftningen om ämbetsansvaret ansågs vara förhållandevis ny och att det inte fanns något säkert underlag för att bedöma behovet av förändringar. Men utskottet framhöll också att det efter någon tid kunde vara motiverat med en utvärdering av ämbetsansvarsreformen. Riksdagen följde som bekant utskottets förslag.

När motionerna i år återkom under den allmänna motionstiden fann utskottet det motiverat att höra ett antal remissinstanser om deras uppfattning rörande motionsyrkandena. Bakom detta utskottets ställningstagande låg naturligtvis – förutom sakliga överväganden – att det efter förra årets riksdagsbeslut, på grunder som jag inte här skall värdera, började växa fram en opinion som i sina yttersta ställningstaganden ifrågasatte om vårt land utgör en rättsstat.

Remissutfallet är blandat. Detta gäller kanske inte så mycket frågan om en allmän översyn av systemet om ansvar för funktionärer i offentlig tjänst. Där motsätter sig väl ingen direkt att man gör en utvärdering eller en översyn, även om en och annan säger – eller man kan utläsa det indirekt – att det erfarenhetsmaterial som man har är väl magert för en rättvis bedömning eller ett ställningstagande.

Mera tveksamt är remissmaterialet när det gäller problemet med målsägandetalan, där yttrandena sträcker sig över hela skalan från tillstyrkande till avslag. På ett sätt signifikativt för den tveksamhet som råder är väl justitieombudsmannens kanske inte särskilt djuplodande men mycket verklighetsnära yttrande. Det är så kort att jag skall citera det i dess helhet. Justitieombudsmannen erinrar om att frågan om målsägandetalan inte är ny utan har behandlats tidigare av justitieutskottet. Sedan fortsätter han:

”Jag tror för min del inte att de berörda tjänstemännen skulle utsättas för åtal eller skadeståndsanspråk i någon nämnvärd utsträckning om man tog bort begränsningen av målsägandens åtalsrätt. Att så skulle bli fallet har varit det tyngsta skälet för den nuvarande ordningen. Detta skäl har med andra ord enligt min mening inte denna avgörande tyngd utan bestämmelsen kan alltså slopas. Men om det är så att vi skulle få lika få åtal mot högre tjänstemän som vi har i dag är det ju liktydigt med att den nuvarande ordningen fungerar så hyggligt att den lika gärna kan behållas. Räknat i

antalet åtal blir det enligt min uppfattning hugget som stucket om man behåller begränsningen eller slopar den. Fördelarna med att slopa begränsningen ligger på ett annat plan. Sedan kan man naturligtvis vända på saken och fråga sig om man inte bör avskaffa målsägandens åtalsrätt överhuvudtaget."

De som efter detta tror att lösningarna är klara och enkla och att problemen inte behöver inventeras och analyseras är säkerligen lätt räknade.

I betänkandet säger utskottet – och det har Jörn Svensson redan ondgjort sig över – att det enligt utskottets mening inte inträffat någon omständighet som i sig ger anledning till annat ställningstagande än det riksdagen gjorde förra året. När Jörn Svensson ondgör sig över detta uttalande vill jag fråga: Har det i någon sakfråga under det gångna året inträffat någonting som gör detta utskottets uttalande oriktigt? Jag skall gärna erkänna min okunnighet och beklaga att jag är dåligt informerad, om Jörn Svensson kan ta fram någon mer tungt vägande fråga.

När utskottet ändå kommer fram till att det finns skäl för en viss översyn av bestämmelserna om målsägandetalan har utskottet vägletts inte bara av den opinionsbildning som jag talat om utan främst av sådana bedömningar och värderingar som kommit till uttryck i Domareförbundets remissyttrande. Man säger där att det nuvarande systemet, att döma av vissa av motionerna, synes – samtidigt som det fyller vissa samhällsfunktioner – vara ägnat att inge allmänheten den uppfattningen att det medför risk för rättssäkerheten genom att vissa tjänstemän förbehålles att besluta om talan skall väckas mot andra tjänstemän. Från den synpunkten finns enligt förbundets mening skäl till betänkligheter mot den gällande lagstiftningen. Och så slutklämmen: "Det är angeläget att undvika en särreglering som kan bli grogrund för misstro mot tjänstemännen och samhället."

För min egen del ansluter jag mig helt till den uppfattning som kommit till uttryck i det uttalandet.

Utskottet har under beredningen av ärendet förskaffat sig kunskap om vad som är på gång inom regeringen. Det står i regeringsförklaringen att ämbetsmannansvarsfrågan skulle komma upp till prövning inom regeringen. Vi har under arbetet kunnat konstatera att förberedelserna för en utredning inom ämnesområdet fortskridit så långt att när utskottet justerade sitt betänkande kunde ett regeringsbeslut antas föreligga rätt snart.

Jag skall väl också nämna, därför att Jörn Svensson har påstått att de direktiv som ännu inte är offentliggjorda är så vaga och obestämda, att vi hade inte den uppfattningen när vi tog del av direktiven. Jag vet inte om det skett någon förskjutning i direktiven, men om det inte gjort det tror jag man har anledning att vara tillfredsställd över hela linjen. Vad jag vet i saken är att i torsdags fick justitieministern bemyndigande att tillkalla sakkunniga i en parlamentarisk utredning om frågan.

Som framgår av utskottets disposition av ärendet i betänkandet har man gjort en viss åtskillnad mellan ämbetsansvaret som sådant och de speciella reglerna om målsägandetalan. Jag föreställer mig att denna åtskillnad också

Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

*Ansvar för funk-
tionärer i offentlig
verksamhet m. m.*

kan göras under utredningsarbetet. Detta skulle i så fall kunna innebära att ett separat ställningstagande går att göra just i fråga om målsägandetalan. En sådan behandling med förtur förefaller mig motiverad i detta sammanhang.

Herr talman! Under hänvisning till vad jag sagt yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Nu har Jörn Svensson inte yrkat bifall till någon av motionerna utan lagt fram ett förslag till uttalande som skulle göras av riksdagen. Jag vill gärna säga att det är mycket i det förslaget till uttalande som jag personligen tycker är riktigt och som jag gott kan säga att jag känner för. Det gäller dock inte allt. Och jag tycker att riksdagen skall vänta med att ta ställning i sak till sådana här frågor till dess vi har ett allsidigt utredningsmaterial med alla de olika värderingar som kan göras. Vi kommer med stor sannolikhet fram till ett riktigare beslut under sådana omständigheter än om vi går i förväg och gör uttalanden av det slag som förordats av Jörn Svensson.

JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Bertil Lidgards anförande förefaller mig minst sagt både förvirrat och förvirrande. Det är möjligt att det representerar en högre form av juridik, som inte är tillgänglig för mig. Men det kan naturligtvis också finnas en konkret maktpolitisk anledning, och jag tror att det är den riktiga tolkningen.

Bertil Lidgard har alltid framträtt som en tillskyndare och en försvarare av dessa undantagsbestämmelser, av denna speciallagstiftning. Nu har det emellertid helt utan Bertil Lidgards förskyllan blivit så, att det har uppstått en kraftig opinion som sätter dessa bestämmelser i fråga – en opinion som inte är begränsad till Sverige, bör det väl betonas. Och det är ju så uppenbart, att när Bertil Lidgard plötsligt tar fram Domareförbundets yttrande och använder sig av det, så är det ett exempel på att det är just denna opinion som har pressat honom – det är inte hans verkliga ståndpunkt. Hans verkliga ståndpunkt är den som finns i det aktuella betänkandet från justitieutskottet, att det inte har inträffat några omständigheter som ger anledning till annat ställningstagande än det riksdagen gjorde förra året. Och då hade det heller inte inträffat några omständigheter tidigare som givit anledning till något annat än att försvara lagen.

Nu tar Bertil Lidgard alltså fram Domareförbundets yttrande, som kanske i sak är det mest kritiska och som på sitt försiktiga och stillfärdiga men ganska effektiva sätt egentligen gör rent hus med det mesta av dessa bestämmelser och faktiskt går den kritiska opinionen till mötes. Det är klart att det är litet plågsamt för Bertil Lidgard att få detta konstaterat, därför att Domareförbundet intar en helt annan ställning än den han och justitieutskottet har intagit i denna sak.

Repliktiden medger inte någon djuplodning i Bertil Lidgards anförande, men låt mig belysa en viktig kärnpunkt, som verkligen kastar blixtljus över skillnaderna i ståndpunkter mellan dem som följer utskottets linje och dem som inte vill göra det.

Dessa ansvarsbestämmelser har i ett av de flera fall som jag har anfört lett till att en underordnad tjänsteman vid en tingsrätt har fällts till ansvar för ett brott begånget i tjänsten. Detta brott var en del av ett beslut som hade fattats av ett antal tjänstemän, varav alla de övriga var av högre ställning. De var hemfallna till åtal under de särskilda bestämmelserna, men de blev aldrig åtalade. De blev aldrig dömda. Det är den praxisen och de bestämmelserna som vi nu klart skall säga om vi är för eller emot.

BERTIL LIDGARD (m) replik:

Herr talman! För andra gången återkommer Jörn Svensson till påståendet att jag är tillskyndare till den här lagstiftningen. Jag var inte med 1810 eller när det var som det hela började. Jag var inte med i mitten på 1800-talet när lagstiftningen utvecklades. Jag var med i riksdagen när man gjorde den redigering av bestämmelserna som den socialdemokratiska regeringen förelade riksdagen. Men jag har inte varit tillskyndare till lagen.

När det gäller ämbetsansvarsreformen är det mina moderata kolleger och jag som varit mest fundersamma till den ansvarsreform som den gången genomfördes. Jag sade i mitt anförande att jag hade haft vissa invändningar mot den – invändningar som nu är godtagna i varje fall av kommunisterna.

Jag noterade att Jörn Svensson inte svarade på min fråga, där jag så att säga var beredd att be om ursäkt, om jag hade fel. Har det, Jörn Svensson, under den tid som passerat sedan vi senast behandlade detta ärende inträffat någon allvarlig händelse som man kan åberopa när man kritiserar vad utskottet har sagt?

JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Skämtet har sin tid och allvaret har sin. Därför skall jag inte ta upp den något bisarra del av Bertil Lidgards inlägg som handlade om att Bertil Lidgard inte var med år 1810. Jag kan här bara uttala mig om den del av min livstid som jag suttit här i kammaren och vid flera tillfällen debatterat med bl. a. Bertil Lidgard i rättsfrågor. Då har det inte gått att ta miste på var han stått med avseende på dessa bestämmelser.

Nu återkommer herr Lidgard i ett försök att värja sig och frågar: Vad har hänt just under det senaste året som skulle ha föranlett en omprövning? Det är ju inte alls det som saken gäller. Bertil Lidgard vill att vi skall diskutera konkreta rättsärenden, rättsskandaler, som skulle ha avslöjats och föranlett olika offentliga procedurer. Det är ju inte alls det som är det huvudsakliga, utan det huvudsakliga är frågan: Vilken anda och vilken praxis sprids i det tysta i en förvaltning där de högre tjänstemännen är i så eminent grad skyddade från att på ett effektivt sätt ställas till ansvar som de är enligt dessa bestämmelser?

Det är detta frågan gäller, och jag har anfört en rad exempel på hur felaktigt denna lag och denna praxis verkar – hur orimligt den verkar. Detta vill Bertil Lidgard inte uttala sig om.

Nu vill jag ställa en fråga till Bertil Lidgard, och jag tar som pilotfall, som

Onsdagen den
12 december 1979

Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

typexempel på denna praxis det fall jag nu för tredje gången omnämner. En tillsättningsnämnd hade avgivit ett beslut under premisser som var åtalbara. En medlem av detta organ åtalades. Det var en lägre tjänsteman. Denne tjänsteman blev dömd till ansvar. De andra ledamöterna var högre tjänstemän. De blev icke åtalade av riksåklagaren, de blev icke dömda, fastän de hade gjort sig skyldiga till precis samma handling som den lägre tjänstemannen.

Skall den här frågan vara så svår att man inte i dag klart kan säga att den typen av praxis och den typen av lagar icke bör förekomma här i landet? Jag tycker den frågan är enkel. Bertil Lidgard gör det alldeles för svårt för sig. Och det gör han därför att han retirerar, inte av övertygelse utan enbart därför att han känner sig pressad av opinionen.

BERTIL LIDGARD (m) replik:

Herr talman! Vad det är som pressar mig till att göra det ena uttalandet eller det andra tycker jag inte Jörn Svensson skall försöka analysera. Jag har försökt att så hederligt som möjligt redogöra för hur jag har kommit till den ståndpunkt som jag har och hur utskottet kommit till ställningstagandet i betänkandet.

Jörn Svensson svänger sig när jag frågar honom vad det är som har hänt under det gångna året. Jag vill påminna kammaren om att det var han som började med att kritisera vad som stod i utskottets betänkande – han hävdade att vi hade dåligt på fötterna när vi sade att det i sak inte inträffat någonting under det gångna året. Däremot har en del andra omständigheter lett oss fram till det ställningstagande som vi gjort i utskottet och som innebär – har Jörn Svensson måne missförstått mig på den punkten? – att utskottet bejakar att detta problemkomplex utreds. Vi är övertygade om – sa gott man nu kan vara det när man inte har läst slutprodukten – att de utredningsdirektiv som kommer är tillfredsställande.

Jörn Svensson säger att jag vill att han skall ta fram enskilda fall för att belysa vad som har hänt under det här året. Nej, jag vill visst inte att man normalt skall ta fram enskilda fall. Det brukar vara Jörn Svenssons specialitet att rada upp tio olika frågor och begära att man skall ta ställning till dem.

Jörn Svensson frågar mig om ett speciellt ärende. Jag är inte så insatt i det – det är väl Lundafallet det gäller, antar jag – att jag är beredd att ta en diskussion om vad som hände i det sammanhanget. Men jag vill ändå sätta ett litet frågetecken för Jörn Svenssons påstående att en enskild tjänsteman blev fälld för ett brott som övriga i nämnden också begick. Det var väl ändå så, Jörn Svensson, att den lägre tjänsteman som det talas om var föredragande i ärendet och på eget initiativ hade tillfört handlingarna ett tidningsklipp ur Sydsvenska Dagbladet, där det sades att universitetet i Bremen var ett förfärligt dåligt universitet. För den åtgärden blev vederbörande fälld och inte för någonting annat. Jag tycker inte att detta ärende är särskilt väsentligt, men jag tror att det var ungefär så. Men korrigera mig om jag har fel på den punkten.

Andre vice talmannen anmälde att Jörn Svensson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

CARL LIDBOM (s):

Herr talman! Låt mig börja med att framföra en ursäkt. Jag är medveten om att det inte heller i vanliga fall är någon akustisk njutning att lyssna till min röst. Nu, när jag är kraftigt förkyld, är det kanske direkt obehagligt.

Jag hade inte trott att jag skulle behöva ta till orda i den här debatten. Men efter att ha läst utskottets betänkande och det särskilda yttrandet av Hans Petersson i Röstånga och Bonnie Bernström samt ha tagit del av Jörn Svenssons på våra bänkar utdelade yrkande, tycker jag att den fullständiga förvirringen har utbrutit. Jag känner ett behov av att se om det går att få lite klarhet i vad det handlar om, vad som skiljer kombattanerna åt och om vi kan enas om någonting vettigt i sammanhanget.

Det här handlar i och för sig om två saker. För det första gäller det en stor och viktig fråga, nämligen översyn av formerna för ämbetsansvaret. Men den frågan är alls icke kontroversiell. För det andra handlar det om möjligheterna för människor som anser sig ha blivit kränkta att själva, när åklagaren inte vill det, släpa en tjänsteman inför domstol och åtala honom på egen hand. Det är den frågan som kontroversen gäller.

Jag har upptäckt att man kan ha olika meningar om denna frågas betydelse. Jag har tidigare sagt att jag tvivlar på att möjligheten för enskilda att själva åtala tjänstemän i sak har så stor betydelse eller kan tänkas få det i vårt samhälle. På det hela taget är det ändå ganska väl beställt med insynen och övervakningen av myndigheterna. Jag tänker på offentlighetsprincipen, JO- och JK-institutionerna, ett väl utbyggt besvärsinstitut osv.

Man skall emellertid aldrig slå dövörat till för kritik. Jag har lagt märke till att det i den livliga debatt i detta ämne som förekommer i massmedia finns många – Jörn Svensson har alltså sällskap med åtskilliga utanför denna kammare – som tror att detta med målsägarens rätt att själv åtala är en viktig säkerhetsventil. När de andra garantierna inte klaffar, när vederbörande inte kan få åklagaren att åtala eller när vederbörande inte kan få gehör för sin sak hos JO, är det värdefullt att han ytterst har rätt att åtala själv.

Efter att ha funderat på detta har jag sagt mig att det väl inte är någon större skada att ha det enskilda åtalet som säkerhetsventil om alla andra garantier klickar. Om jag har förstått det rätt är denna uppfattning numera också ganska allmänt omfattad i denna kammare. Det är också ett enhälligt utskotts mening.

Om det är så återstår bara en fråga, och den är för mig den allra lättaste. Skall vi ha kvar den nuvarande ordningen, där det bara är vissa lägre tjänstemän som kan åtalas av enskilda för sina försummelser? Eller skall vi slopa den gränsdragningen och utsträcka rätten till enskilt åtal till att gälla gentemot alla tjänstemän? Det betyder att en tjänsteman oavsett grad, rang eller plats i hierarkin kan åtalas av enskild målsägare som blir kränkt. För mig är detta en fullkomligt självklar sak. Det finns ingen möjlighet att tillämpa någon annan princip än likhet inför lagen. Skall den lille polistjänstemannen

Onsdagen den
12 december 1979

Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

kunna åtalas för ett övergrepp, så skall också länspolischefen eller rikspolischefen kunna åtalas av den enskilde för ett motsvarande övergrepp.

Till min häpnad finner jag dock att det i denna för mig solklara fråga uppstått något slags konstig kontrovers. Enligt utskottet bör nämligen skälen prövas för att det nuvarande skyddet, immuniteten mot åtal, skall avse enbart vissa högre ämbetsmän. Något initiativ från riksdagens sida med anledning av yrkandena i detta hänseende är enligt utskottets mening inte erforderligt.

Skall man förutsättningslöst pröva skälen för att behålla denna skillnad mellan högre och lägre tjänstemän, eller vad är meningen? Ja, det verkar så. Av det särskilda yttrandet av Hans Petersson i Röstånga och Bonnie Bernström framgår nämligen att de egentligen skulle ha velat skriva att utredningen skall ske med utgångspunkt i att alla tjänstemän skall behandlas lika samt med inriktning på att någon inskränkning i målsägandens talerätt inte skall göras. Men denna ståndpunkt har de till min häpnad tydligen inte fått gehör för hos övriga utskottsledamöter. Till min likaledes stora häpnad har de inte heller dragit konsekvenserna av sin särmening och skrivit en reservation. De har bara som en brasklapp stoppat in sin åsikt i ett särskilt yttrande utan någon som helst praktisk konsekvens.

I det läget konfronteras vi med ett nytt yrkande, nämligen det som Jörn Svensson lagt fram. Kärnpunkten i detta yrkande är såvitt jag förstår att kommande bestämmelser måste upprätthålla principen om likhet inför lagen. Bestämmelser som särskilt skyddar eller undantar högre tjänstemän bör avskaffas.

Bertil Lidgard sade att han har sympati för detta yrkande. Det har jag med, men jag skulle vilja rösta för ett yrkande som jag har sympati för. Den logiska konsekvensen av denna debatt och dessa något förvirrade skrivningar vore att utskottet självt tog initiativ här i kammaren till att ärendet återförvisades för ny behandling och ny skrivning. Om någon representant för utskottet ställer det yrkandet, skall jag biträda det. I annat fall blir jag tvungen att biträda Jörn Svenssons yrkande. Jag kan inte handla efter principen att ett yrkande skall avslås bara därför att det kommer från en kommunist.

BONNIE BERNSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Ett dilemma i denna debatt är att praktiskt taget alla motionärer har yrkat på att få en översyn. Den översynen har regeringen nu aviserat, vilket utskottet också har tagit fasta på. Men för Jörn Svensson innebär det ett problem att utskottet, som han har kritiserat tidigare i denna fråga, går honom till mötes beträffande delar av vad han önskar, nämligen att få en översyn av åtalsreglerna och ett klagörande av vad som är brott i tjänsten. Det viktigaste i denna debatt är att vi får en översyn, vilket också utskottet trycker på.

Det är ett mindre bekymmer för mig om det sedan blir ett problem för Carl Lidbom, huruvida han skall rösta med kommunisterna eller med justitieutskottet, dvs. med de andra socialdemokraterna. Carl Lidbom får själv sörja

över vilket yrkande han skall stödja. För mig är det tillräckligt att vi får den utredning som aviseras och att det i utredningens direktiv, som jag har tagit del av, ändå finns uttryckt det som jag tycker är viktigt i denna fråga.

JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Carl Lidbom har själv begärt replik på Bonnie Bernströms anförande, men låt mig säga, när jag nu själv begär replik, att Bonnie Bernström inte är den som skall förebrå Carl Lidbom att han här med de alternativ som finns känner att han bör rösta med oss. Per Gahrton var när det gällde rättsliga principer inte rädd för att rösta på kommunistiska yrkanden, när han tyckte att de hade rätt. Det är en ståndpunkt som man skall hedra. Detsamma gäller i detta fall Carl Lidboms ställningstagande.

Det otillfredsställande för Bonnie Bernström är att hon hoppas på någonting som inte står i utskottets betänkande och som i själva verket kan skada, ifall man godtar utskottets betänkande sådant det föreligger. Detta betänkande är så otroligt oklart. Av det får man ingen som helst klar bild av vad utskottet egentligen vill. Utskottet försvarar den rådande ordningen men medger samtidigt att den offentliga kritiken kan göra en översyn befogad.

Om man studerar hur det maktpolitiskt verkligen ligger till, grips man mycket lätt av den berättigade misstanken att detta är ett försök att rädda vad som räddas kan. Ett sådant försök bör vi avvärja genom att rösta på ett alternativ med klara principer och utan dunkelheter och tvetydigheter.

CARL LIDBOM (s) replik:

Herr talman! Till Bonnie Bernström vill jag säga att arrogans är ett dåligt argument. I detta ärende finns bara en saklig kontrovers kvar, såvitt jag vet, nämligen om möjligheten till enskilt åtal mot tjänstemän skall vara begränsad till lägre tjänstemän eller om den skall gälla gentemot alla tjänstemän. Bör riksdagen göra någon viljeytring i detta ämne? Sakläget borde vara detta som Bonnie Bernström har skrivit i sitt särskilda yttrande:

”Vi har därvid utgått från att översynen skall ske med utgångspunkt i att alla tjänstemän skall behandlas lika samt med inriktning på att någon inskränkning i målsägandens talerätt inte skall göras.” Det är förträffligt. Tyvärr får vi inte tillfälle att biträda hennes mening, eftersom det här bara gäller en brasklapp i form av ett särskilt yttrande. I utskottsmajoritetens skrivning, som Bonnie Bernström stöder med sin röst, ges inte uttryck för samma inställning. Här lämnas frågan helt öppen, om man skall bibehålla den nuvarande privilegieringen av högre tjänstemän eller inte, något som jag tycker är fel. Bonnie Bernström har således genom sin feighet att avge ett särskilt yttrande i stället för att avlämna en reservation försatt mig i den situationen att jag måste göra sällskap med Jörn Svensson. Men saken är viktigare än sällskapet, det kan jag trösta Bonnie Bernström med.

Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

BONNIE BERNSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Jag förebrår inte Carl Lidbom för vilka han röstar med. Jag sade ju klart ifrån i mitt tidigare inlägg att det är Carl Lidboms eget bekymmer. Själv har jag då och då när jag väckt motioner fått sällskap av kommunisterna, och jag är tacksam för det stöd jag får.

När det gäller arrogans vill jag till Carl Lidbom säga att han använder samma argument mot mig.

I utskottsbetänkandet står det klart och tydligt att en översyn skall ske. Därom råder ingen tvekan. Det vill jag också ha sagt till Jörn Svensson. Samtidigt säger man att man skall överväga andra vägar än att genom inskränkning i målsägandens talerätt tillgodose det skydd mot obefogade åtal eller krav som åsyftats med bestämmelserna. Här har man ändå angett en viljeinriktning. Men vi som avgett det särskilda yttrandet har velat poängtera vad vi ansett vara det väsentligaste i den här frågan om undantagslagen.

CARL LIDBOM (s) replik:

Herr talman! Min enda fråga till Bonnie Bernström är: Om ni tycker att det är väsentligt att avskaffa privilegieringen av högre tjänstemän, varför har ni då inte gett uttryck för detta i form av ett yrkande eller en reservation, och varför framställer ni inte ett yrkande här i kammaren? Lev upp till vad ni anser vara väsentligt – det var vad jag ville säga.

Andre vice talmannen anmälde att Bonnie Bernström anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Jörn Svensson inledde sitt anförande i den här debatten med att utveckla doktrinen om den liberala rättsstaten. Jag satt i min bänk och nickade bifall till vad han sade ända tills jag upptäckte att han hade missuppfattat den doktrinen på en väsentlig punkt. Från kommunistiskt håll hör vi ju ofta att man där har en helt annan syn på den liberala rättsstaten, att denna doktrin är borgerlig gallimatias. Men vad jag fäste mig vid var att Jörn Svensson hade missuppfattat dess innebörd. Han sade nämligen att staten är den högste suveränen. Det är inte så enligt den liberala rättsstatsdoktrinen. Möjligen är det så enligt motsvarande socialistiska doktrin. Från liberal synpunkt är folket den högste suveränen. Det är folket som är den källa varur makten utgår, inte staten.

Förvirringen i den här debatten, herr talman, tror jag till stor del beror på att det finns olika system i olika länder när det gäller att få rättelse till stånd i administrativa beslut. Vi har en del länder, t. ex. de anglosaxiska, där man i mycket stor utsträckning går via domstolsväsendet när man vill ha rättelse gentemot myndigheterna. Man åtalar alltså myndigheterna.

I Sverige har vi en annan tradition. Vi har byggt upp ett system som innebär att vi har administrativa domstolar och därmed möjlighet att anföra besvär gentemot myndigheterna. Om man vill ha materiell ändring av myndigheternas beslut kan man överklaga dessa. Det sker då en prövning.

både en rättslig prövning och en lämplighetsprövning i förekommande fall. i högre instanser. Detta är det viktigaste instrumentet för att få ändring i sak beträffande myndigheternas beslut.

Vi har också ett annat system, som syftar till att garantera att myndigheterna i sitt handlande följer den lagliga proceduren. Jag syftar då på JO-ämbetet. Vi har haft debatt i den här kammaren om just JO-ämbetet, och jag vet att man från vpk-håll vill avskaffa systemet, inte för att få bort kontrollen, utan för att man vill ha ett annat system. Men vi har detta instrument som ett komplement till den administrativa besvärsgången. Slutligen har vi för ett mycket litet antal fall den straffrättsliga proceduren. Men vägen via de allmänna domstolarna är i Sverige, till skillnad från vad som är fallet i många andra länder, inte den huvudsakliga vägen för att få korrigerat i offentliga myndigheters beslut.

Sedan finns det – det vet alla – många länder där man över huvud taget inte kan få någon ändring i den privilegierade elitens beslut.

När vi tar ställning till frågor kring vår rättssäkerhet har vi ofta anledning att fundera något över vilka de ekonomisk-politiska grundvalarna för rättsstaten är. Rättsstaten har utvecklats i samhällen med blandekonomi, med en liberal samhällsstruktur. Men den har aldrig överlevt i samhällen där man infört en socialistisk ordning.

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Jag hör till dem som så ofta det är möjligt försöker att lyssna till debatterna i kammaren och rätta mitt ställningstagande efter vad som där framkommer. Att jag nu begärt ordet beror på att jag är en av dem som undertecknat motionen 1978/79:854 med Håkan Winberg som första namn och med bl. a. Bertil Lidgard som medmotionär.

Jag känner mycket starkt för de synpunkter som framförts där, och det gör jag även i andra sammanhang än det som nu föreligger. Jag vill gärna citera något ur motionen, där man begär en utredning av frågan huruvida någon form av speciellt ansvar för offentliga funktionärer skall återinföras:

”Offentlig verksamhet har i många fall en helt annan karaktär än vad som gäller inom den privata sektorn. Inom den enskilda sektorn drabbas fel och försummelser av den anställde i hög grad arbetsgivaren. Inom den offentliga sektorn kan det i minst lika hög grad vara allmänheten som drabbas. Allmänhetens intresse av ett korrekt handhavande av den offentliga verksamheten kan med nuvarande system komma att tillmätas mindre vikt. Även allvarliga fel i tjänsten kan betraktas som avtalsbrott, som i första hand berör parterna på arbetsmarknaden men inte allmänheten. Det skydd allmänheten har rätt påfordra genom att offentlig tjänsteutövning bedrivs korrekt skulle förstärkas om någon form av offentligt ansvar införs. Att allmänheten kan ha ett intresse av att även privat verksamhet bedrivs korrekt minskar på intet sätt behovet av regler som garanterar det korrekta handhavandet av den offentliga verksamheten. Det bör dessutom påpekas att för vissa yrkesgrupper, t. ex. medicinalpersonal som i sin yrkesutövning står under socialstyrelsens inseende, alltjämt finns särskilda regler med starkt

Onsdagen den
12 december 1979

*Ansvar för funk-
tionärer i offentlig
verksamhet m. m.*

offentligrättsligt inslag.”

JK har i sitt remissvar, som finns refererat i justitieutskottets betänkande nr 5 på s. 13, framhållit att uppfattningen att samma ansvarssystem i princip borde gälla på den offentliga sektorn och den enskilda sektorn var och är helt felaktig. Jag har också haft tillfälle att noggrant studera en förödande promemoria från statens ansvarsnämnd, som är mycket kritisk till den nuvarande lagstiftningen och förfarandet i dessa stycken.

Vi kommer i nästa vecka att få tillfälle att diskutera medicinalansvaret. Jag har motionerat mot att i nuläget uttunna detta ansvar i analogi med vad som f. n. gäller för andra offentliga tjänstemän och i stället föreslagit återinförande av ämbetsansvaret åtminstone till tidigare nivå för de senare.

Justitieutskottets hemställan i betänkande nr 5 innebär avslag på motionen 854. Jag är inte bevandrad i den högre juridiken, men jag vet att riksdagens utskott har ganska varierande praxis beträffande sina skrivningar.

Utskottet säger på s. 25:

”Utskottet utgår från att den nu nämnda översynen kommer till stånd och att resultatet av den skall ge underlag för en förutsättningslös prövning av om några ändringar i systemet bör vidtas. Härigenom kommer att tillgodoses det önskemål om utredning som framförts i motionen 854 och som utskottet enligt det ovan sagda också ställer sig bakom.

Något tillkännagivande från riksdagens sida beträffande översyn av ansvarssystemet är med hänsyn till det anförda inte erforderligt. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen 854.”

Jag kan inte förstå att det finns någon egentlig kongruens mellan detta uttalande och det som står på s. 26, att utskottet hemställer ”att riksdagen beträffande *översyn av ämbetsansvarsreformen m. m.* avslår motionen 1978/79:854”. Och jag tror inte heller att allmänheten kommer att begripa det sammanhanget.

Jag undrar om möjligen utskottets ordförande kan förklara varför utskottet inte använt en formulering om att anse motionen besvarad, utan gått så långt som till att föreslå att motionen avslås.

LISA MATTSON (s):

Herr talman! Justitieutskottets betänkande nr 5 är ett enhälligt betänkande. Jag hade inte föreställt mig att jag skulle vara tvungen att gå upp och deklarerat vad socialdemokraterna anser beträffande detta betänkande och ärendets behandling i utskottet.

Jag tycker det finns skäl att peka på att vi i justitieutskottet är mycket strama i våra formuleringar och våra ställningstaganden till motioner. Vi har, herr Biörck i Värmdö, icke för vana att tillstyrka motioner vilkas förslag redan har fallit framåt. Denna tradition i utskottets arbetsordning är anledningen till ordalydelserna.

Jag tror också det finns skäl att peka på att, som tidigare sagts, i sak ingenting har hänt under det år som gått annat än att utskottet har funnit tiden mogen att skicka ut motionerna på remiss och att vi fått remissvar som vi mycket noggrant tagit del av och där vi funnit att det är en mycket bred

skala av åsikter från tillstyrkanden till avstyrkanden. Av den anledningen har vi tagit ställning dels till frågan om ämbetsansvaret som sådant, dels till frågan om den särskilda åtalsrätten.

Jag tror icke det är riktigt att påstå att vi står helt utan åsikt i den här frågan. Vi vet att utredningsdirektiv är på gång. Vi har ingalunda tagit ställning till hur de direktiven skall avfattas när det gäller ämbetsansvaret i dess helhet. Däremot har vi tagit intryck av och ställt oss bakom de synpunkter som finns i den av herr Biörck och andra åberopade motionen 854.

Jag vill också påpeka att vi på s. 26 i betänkandet säger att det enligt utskottets mening kan "finnas anledning överväga andra vägar än att genom inskränkning i målsägandens talerätt tillgodose det skydd mot obefogade åtal eller krav som åsyftats med bestämmelserna. Enligt vad utskottet inhämtat avses den förut nämnda utredningen" – vi har tagit del av direktiven på den punkten – "bl. a. att få i uppdrag att överväga ändringar i den riktningen. Samtidigt bör enligt utskottets mening prövas skälen för att ett sådant skydd avser enbart vissa högre ämbetsmän." Vi ifrågasätter alltså detta. Av den anledningen tillstyrker vi en utredning och väntar oss att den mycket snart kommer fram med sina resultat. Och vi har icke tagit ställning på annat sätt än att vi ställt oss bakom direktiven på denna punkt såsom vi sett dem.

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Jag fick nu svar av Lisa Mattson, som sade att justitieutskottet skriver stramt. Det är uppenbart – men samtidigt litet överraskande med hänsyn till utskottsordförandens koncilianta väsen – att justitieutskottet är stramare än t. o. m. riksdagens konstitutionsutskott.

När folk ute i landet kommer och frågar mig varför jag har röstat för avslag på min egen motion får jag väl hänvisa till att det beror på att justitieutskottet är så stramt.

BIRGITTA DAHL (s):

Herr talman! Jag deltar inte i den här debatten med anspråk på att vara expert på de lagtekniska finesserna. Däremot har jag, liksom många andra som deltog i beslutet om den här lagstiftningen för några år sedan, tagit intryck av den offentliga debatt som har förts. Jag anser att den reaktion som finns bland många människor – även om den ur lagteknisk synpunkt kan vara mindre befogad – är en sådan inträffad händelse som vi bör ta hänsyn till.

Mot den bakgrunden hade jag väntat mig en – i ett annat avseende än vissa personer här talat om – stramare skrivning i utskottsbetänkandet med klart uppdrag när det gäller den utredning som skall ske. Jag ifrågasätter verkligen inte att en utredning är nödvändig för att förbereda ett lämpligt beslut, men det borde ha angivits klart att den utredningen skulle ske skyndsamt och att man skulle utgå från vissa principer, som t. ex. det som Carl Lidbom har pekat på – likhet inför lagen.

Jag har nu läst utskottsbetänkandet, och jag har lyssnat till debatten. Det har avslöjats många svagheter i underlaget till förslag till beslut och i förslaget

Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

Onsdagen den
12 december 1979

*Ansvar för funk-
tionärer i offentlig
verksamhet m. m.*

till det beslut som vi nu inbjuds att fatta. Jag tycker att det allra bästa vore om vi kunde få en återförvisning till utskottet, så att utskottet fick möjlighet att komma tillbaka med en bättre skrivning, som kunde ge underlag för ett helst enhälligt beslut här i riksdagen. Därför ber jag, herr talman, att få yrka återförvisning till utskottet. Om det inte blir beslutet i kammaren i dag, kommer jag också att rösta på Jörn Svenssons yrkande.

I detta anförande instämde Lars Henrikson, Börje Nilsson, Lars-Ingvar Sörenson och Bengt Silfverstrand (samtliga s).

BERTIL LJDGARD (m):

Herr talman! När det gäller klämmarna och beslutsmeningarna i utskottets betänkande skulle jag vilja säga, att det ankommer på utskotten att lägga fram förslag på vilka man kan ställa propositioner. Och propositioner ställs som bekant på avslag av eller bifall till det yrkande som är för handen. Det finns inte utrymme för något jamsande hit och dit i själva beslutsmeningen.

I övrigt vill jag, i anledning av det återremissyrkande som nu har framställts, säga att det här problemet kanske ter sig mycket enkelt för många människor. Det ter sig som om det gick att lösa med ett pennstreck – dvs. man drar ett pennstreck över en bestämmelse i lagen och så finns den inte längre.

Men låt mig ta fram ett remissyttrande i sammanhanget, nämligen personalorganisationen TCO:s remissyttrande. Där säger man å ena sidan att den här olikheten mellan tjänstemän skall avskaffas. Å andra sidan säger man ungefär att man skall finna en ny metod att i beslutsfunktionen skapa någon sorts trygghet för tjänstemän mot vad som kan anses obefogat. Jag vet inte om man kan göra det. Det finns vissa förslag på olika håll i den här frågan.

Men vad som är besvärligt och som jag vill peka på, är att en sådan formulering som den vi har i lagstiftningen är underlag för ett anställningsavtal. Vi får alltså in personalorganisationerna i bilden som våra förhandlingspartners om vi vill ändra i lagstiftningen. Det är därför man inte kan avgöra det hela med ett pennstreck. Man måste gå till utredning och undersöka alla konsekvenser på lagstiftningsområdet, på anställningsområdet och vad det nu kan bli fråga om.

Jag kan inte finna, herr talman, att vi inom utskottet har sådana utredningsresurser att vi skulle kunna klara en sådan sak vid en återremiss. Det är problem som ligger långt utanför de möjligheter ett utskott normalt har. Därför yrkar jag att ärendet skall avgöras i dag.

BONNIE BERNSTRÖM (fp):

Herr talman! Det är sällan debatter artar sig på det sätt som den här debatten har gjort i dag i kammaren. Här går splittringar inom partierna klart i dagen, men låt oss inte diskutera det utan saken. Jag begärde ordet när Birgitta Dahl gjorde sitt inlägg, där hon hävdar att hon inte är juridisk expert

– och det tror jag. Men vad man kan förvänta sig av Birgitta Dahl är att hon skall vara hemma i riksdagsspråk, riksdagspraxis. Att i det här läget tala om att återförvisa ärendet till utskott är tämligen meningslöst, eftersom frågan nu ligger i regeringens händer och utredningsdirektiv kommer att vara klara vilken dag som helst. Om utskottet skulle behandla frågan på nytt skulle det förmodligen ta längre tid än det tar att klara av frågan i regeringskansliet.

Dessutom: Om nu Birgitta Dahl inte till hundra procent var nöjd med det utskottsbetänkande som ligger på riksdagens bord, kunde hon ha instämt i mitt anförande för att klargöra var hon egentligen står i den här frågan.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Eftersom jag är med på en av de motioner som kräver förändringar vad gäller de bestämmelser som kallas undantagslagen, vill jag säga ett par ord med anledning av den uppkomna debatten. Det hade naturligtvis varit mest tillfredsställande om riksdagen i dag kunnat ta ställning till en lagtext och rösta för den. När jag har gått igenom saken i dess helhet, har jag vid närmare eftertanke funnit att det skulle vara ganska ogörligt. Jag har förståelse för justitieukskottets ståndpunktstagande. Jag tycker det är rimligt, när en utredning nu är på gång, som har till uppgift att ta upp just den här frågan, att vi i riksdagen inväntar utredningsresultatet innan vi tar definitiv ställning.

Sedan har det uppkommit diskussion om vilka formuleringar som man skall ansluta sig till – justitieukskottets eller de formuleringar som finns i vpk:s särskilda yrkande. Jag för min del kommer – trots att jag naturligtvis i och för sig instämmer i att vi skall upprätthålla principen om likhet inför lagen, som det står i vpk:s yrkande – att rösta med justitieukskottet, bl. a. beroende på den mening i vpk-yrkandet där det står att bestämmelser som särskilt skyddar eller undantar högre tjänstemän bör avskaffas.

Ja, det är riktigt i princip, det tycker jag. Men jag tror att det finns vissa särskilda områden där det är i rättsintressets tjänst att vi har vissa särbestämmelser.

Det gäller bl. a. vad som anges på s. 7 i justitieukskottets betänkande, där man återger vissa regler direkt från regeringsformen, som säger att ledamot av högsta domstolen eller regeringsrätten kan åtalas endast direkt i högsta domstolen av riksdagens ombudsmän eller justitiekanslern. Det gäller också särskilda regler för åtal mot riksdagens ombudsmän och justitiekanslern. Det finns några sådana alldeles speciella områden där jag tror att det är i rättssäkerhetens intresse att bibehålla vissa särbestämmelser.

För den skull är jag nöjd med att en utredning nu är på gång. Det finns ingenting som säger att några särskilda rättsförluster skulle behöva uppkomma under den, förutsätter jag, förhållandevis korta tid som går åt för att klara ut de speciella problem som finns i sammanhanget.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Onsdagen den
12 december 1979

*Ansvar för funk-
tionärer i offentlig
verksamhet m. m.*

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Låt mig med anledning av den uppkomna situationen deklarerat att det återremissyrkande som har ställts och som ju kommer upp först i voteringen kommer att stödjas av vpk. Vinner det inte erforderlig andel av rösterna för att gå igenom, kvarstår vårt särskilda yrkande.

LISA MATTSON (s):

Herr talman! Jag vill bara i korthet säga att det inte finns många ärenden som behandlats så seriöst som detta. Jag tänker på alla de instanser vi har tillfrågat om deras erfarenheter, alla studier vi ägnat åt remissyttrandena och den diskussion som sedan har förts i utskottet. Dessutom har vi varit i nära kontakt med dem som skriver utredningsdirektiven.

Vi har icke tagit ställning – jag vill betona det – till ämbetsansvaret som sådant. Det anses vi att det skall vara en förutsättningslös utredning om, och det har vi också sagt i utskottsbetänkandet.

Vi har ställt oss bakom de motioner som behandlats, vi har sett direktiven, och på de socialdemokratiska ledamöternas vägnar i justitiekommittén hemställer även jag att ärendet, som har beretts mera seriöst än de flesta andra ärenden, avgörs i dag.

Överläggningen var härmed avslutad.

TALMANNEN: Under överläggningen har yrkats bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) det av Jörn Svensson under överläggningen framställda yrkandet samt 3:o) det av Birgitta Dahl framställda yrkandet om återförvisning av ärendet till utskottet för ytterligare beredning. Propositioner ställs först beträffande det av Birgitta Dahl under överläggningen framställda yrkandet om återförvisning av ärendet till utskottet för ytterligare beredning. Jag erinrar om att det i 4 kap. 9 § riksdagsordningen föreskrives följande: "Ärende, i vilket utskott har avgivit betänkande, skall från kammaren återförvisas till utskottet för ytterligare beredning, om minst en tredjedel av de röstande ansluter sig till yrkande om det."

Propositioner gavs först på bifall till det av Birgitta Dahl under överläggningen framställda yrkandet om återförvisning av ärendet till utskottet för ytterligare beredning samt vidare på avslag på återförvisningsyrkandet, och förklarades att mindre än en tredjedel av de röstande hade besvarat den först framställda propositionen med ja och att kammaren alltså avslagit återförvisningsyrkandet. Sedan Birgitta Dahl begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren avslår det av Birgitta Dahl under överläggningen framställda yrkandet om återförvisning av den i justitieutskottets betänkande 5 upptagna frågan till utskottet för ytterligare beredning röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Erhåller nej minst en tredjedel av de avgivna rösterna har kammaren bifallit återförvisningsyrkandet.

Ansvar för funktionärer i offentlig verksamhet m. m.

Vid omröstning genom uppresning förklarades att mer än två tredjedelar av de röstande hade besvarat den först framställda frågan med ja och att kammaren alltså avslagit återförvisningsyrkandet. Då Birgitta Dahl begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 265
Nej - 59
Avstår - 3

Kammaren hade alltså avslagit yrkandet om återförvisning av ärendet till utskottet för ytterligare beredning.

Propositioner gavs därefter på bifall till dels utskottets hemställan, dels det av Jörn Svensson under överläggningen framställda yrkandet, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkande 5 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit det av Jörn Svensson under överläggningen framställda yrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 287
Nej - 36
Avstår - 5

§ 6 Föredrogs

Justitieutskottets betänkanden

1979/80:8 med anledning av motion om åtgärder för att bredda rekryteringen av nämndemän

1979/80:9 med anledning av motion om hanteringen av beslagtagna narkotika samt ett i propositionen 1978/79:111 om åtgärder mot krångel och onödig byråkrati m. m. framlagt förslag till lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968:64)

1979/80:11 med anledning av motioner om klinisk läkarundersökning vid misstanke om trafiknykterhetsbrott
1979/80:12 med anledning av motion om kontroll av verksamheten vid vissa juridiska byråer

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 7 Åtgärder mot butiksstölder

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1979/80:15 med anledning av motioner om åtgärder mot butiksstölder.

BJÖRN KÖRI.OF (m):

Herr talman! Ett enigt utskott förordar i det betänkande som vi nu behandlar att en närmare undersökning görs rörande stöldsvinnet i handeln.

Stöld och snatteri utgör ett allvarligt samhällsproblem. Både från ett trängre ekonomiskt synsätt och från en mer social utgångspunkt är de under senare delen av 1970-talet ökande butiksstölderna mycket oroande. I betydande utsträckning begås dessa brott av unga människor.

Uppklaringsprocenten när det gäller t. ex. snatteri ligger så pass lågt som på 15 %. Genom att många brott av denna typ över huvud taget inte upptäcks, eller inte anmäls, är sannolikt läget det att snatteri i dag i stort sett passerar utan någon samhällsreaktion.

Det är viktigt att vi får klart för oss den verkliga omfattningen av denna brottslighet, att vi försöker kartlägga vilka som snattar och stjäl och vad det är som driver dem till det.

Även om sannolikt en del snatterier går att komma åt genom ändringar i butiksmiljön, genom tekniska kontrollåtgärder osv. måste ändå samhället ytterst ta på sig ansvaret för att söka stävja dessa antalsmässigt mycket omfattande brott mot den grundläggande normen att inte ta det som tillhör någon annan.

Det får alltså inte utvecklas en känsla ute i vårt samhälle att dessa brott i stort sett lämnas utan åtgärd, ja, nästan är tillåtna. Därför är utskottets ställningstagande viktigt. Det markerar att s. k. bagatellbrottslighet när den når en viss omfattning utgör ett allvarligt samhällsproblem som fordrar åtgärder. Tilltron till rättssamhället vilar bl. a. på dess förmåga att få bukt med denna typ av oräkneliga nålstick mot dess normsystem.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än justitieutskottets. Det är min förhoppning att vi, genom den undersökning som utskottet har beställt, snart skall få underlag för beslut om hur vi skall angripa butiksstölderna.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8 Föredrogs

Justitiekammarens betänkanden

1979/80:16 med anledning av propositionen 1979/80:49 om fortsatt giltighet av lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, m. m.

1979/80:17 med anledning av propositionen 1979/80:25 med förslag till tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 såvitt avser justitiedepartementets verksamhetsområde

1979/80:18 med anledning av propositionen 1979/80:52 om fortsatt giltighet av lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spanings syfte i vissa fall

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

Nr 50

Onsdagen den
12 december 1979

---

*Riktlinjer för den
statliga exportfrämjande
organisationen*

§ 9 Riktlinjer för den statliga exportfrämjande organisationen

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1979/80:20 med anledning av propositionen 1979/80:16 om riktlinjer för den statliga exportfrämjande organisationen jämte motioner.

I propositionen 1979/80:16 (handelsdepartementet) hade regeringen föreslagit riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för den statliga exportfrämjande organisationen som föredragande statsrådet hade förordat.
2. bemyndiga regeringen att i huvudsaklig överensstämmelse med vad föredragande statsrådet förordat sluta nytt avtal med Sveriges allmänna exportförening om Sveriges exportråd.
3. anta förslag till lag om ändring i lagen (1975:490) om beslutanderätt för Sveriges exportråd beträffande handelssekreterare m. m.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

"I propositionen föreslås en ändring av riktlinjerna för den statliga exportfrämjande organisationen.

Statlig exportfrämjande verksamhet har bedrivits under en lång tid. Svenska beskickningar och konsulat har som en huvuduppgift att främja den svenska exporten. Utrikesrepresentationens exportfrämjande verksamhet leds av utrikesdepartementet. Sveriges exportråd (SE) bildades år 1972 av staten och näringslivet genom Sveriges allmänna exportförening (SAE) för att planera, samordna och genomföra åtgärder för att främja svensk export. SE leder verksamheten vid handelssekreterarkontoren. Inom regeringskansliet handlägger handelsdepartementet frågor som rör handelssekreterarna och SE.

Förslagen i denna proposition får ses mot denna bakgrund och mot strävandena att göra den statliga exportfrämjande fältorganisationen mer marknadsanpassad och enhetlig.

Förslagen innebär att nuvarande organisation bibehålls i mer betydande

Onsdagen den
12 december 1979

*Riktlinjer för den
statliga export-
främjande orga-
nisationen*

länder med marknadsekonomi, dvs. handelssekreterarkontor jämsides med beskickning/konsulat. I länder där efterfrågan på statliga exportfrämjande tjänster är mer begränsad behålls också nuvarande organisation, dvs. beskickning/konsulat. I för Sverige kommersiellt mer betydande statshandels- och utvecklingsländer föreslås att handelsavdelning i normalfallet inrättas inom beskickning. Såväl handelssekreterarkontor som handelsavdelningar föreslås i framtiden få beteckningen handelskontor.

SE:s nuvarande direktiv rätt gentemot handelssekreterarna avses bestå. Det föreslås att SE därutöver ges viss funktionell direktiv rätt gentemot beskickningar och konsulat. Detta innebär att SE inom ramen för givna allmänna instruktioner skall lämna anvisningar för exportfrämjande verksamhet på i stort samma sätt som nu sker för handelssekreterarna. Den administrativa ledningen av utrikesrepresentationens exportfrämjande verksamhet ligger kvar hos utrikesdepartementet. SE:s utökade roll kräver att avtalet mellan dess huvudmän staten och SAE revideras. Regeringen föreslås få bemyndigande att sluta sådant avtal.

Förslagen avses gälla från den 1 januari 1980.”

I detta sammanhang hade behandlats de med anledning av propositionen väckta motionerna

1979/80:86 av Anders Högmark (m),

1979/80:87 av Johan Olsson (c) och

1979/80:88 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen skulle

1. avslå förslaget i propositionen 1979/80:16 om viss funktionell direktiv rätt för Sveriges exportråd gentemot beskickningar och konsulat,
2. hos regeringen anhålla om en utredning som skulle se över statens exportfrämjande verksamhet i hela dess vidd.

Utskottet hemställde

1. beträffande funktionell direktiv rätt för Sveriges exportråd att riksdagen med bifall till propositionen 1979/80:16 mom. 1 i ifrågavarande del och med avslag på motionen 1979/80:88 yrkandet 1 godkände i propositionen angivna riktlinjer.

2. beträffande finansiering och prissättning av exportservice till de mindre företagen att riksdagen med bifall till propositionen 1979/80:16 mom. 1 i ifrågavarande del och med avslag på motionen 1979/80:86 godkände i propositionen angivna riktlinjer.

3. beträffande förslagen i propositionen i övrigt att riksdagen med bifall till propositionen 1979/80:16 i övrigt skulle

a) godkänna i propositionen angivna riktlinjer för den statliga exportfrämjande organisationen i den mån de inte omfattades av utskottets hemställan under 1 och 2,

b) bemyndiga regeringen att i huvudsaklig överensstämmelse med vad som förordats i propositionen sluta nytt avtal med Sveriges allmänna exportförening om Sveriges exportråd.

c) anta det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1975:490) om beslutanderätt för Sveriges exportråd beträffande handelssekreterare m. m.,

4. beträffande Exportrådets samarbete med näringslivets branschorganisationer att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:87 yrkandet 1,

5. beträffande sammansättningen av Exportrådets styrelse att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:87 yrkandet 2,

6. beträffande utredning om statens exportfrämjande verksamhet att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:88 yrkandet 2.

EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! I vpk:s motion 1979/80:88 avvisar vi de riktlinjer som ges i regeringspropositionen om statliga exportfrämjande åtgärder. Vi gör det av flera skäl.

Redan när man inrättade Sveriges exportråd framhöll vi från vårt håll att detta ytterligare skulle stärka storföretagens, monopolens och finanskapitalets makt. Det svenska exportkapitalets intressen hade tidigare i huvudsak tillvaratagits av Sveriges allmänna exportförening – en förening dominerad av just storkapitalet. Inrättandet av det nuvarande Exportrådet innebar ytterligare en sammanflätning mellan stat och kapital som vi inte kunde acceptera.

Nu föreslås än mer långtgående åtgärder. Nu föreslår man att ledningen även för den exportfrämjande verksamheten vid beskickningar och konsulat i viss utsträckning skall kunna anförtros Exportrådet, som därmed alltså de facto tilldelas en funktionell direktivrätt gentemot utlandsmyndigheterna. Förutom det faktum att detta sannolikt inte kommer att innebära de effektivitetsvinster som åberopas för förslaget, så är det principiellt felaktigt. Visserligen framhåller utskottet att avsikten inte är att ge någon myndighetsställning åt Exportrådet, men dess direktivrätt stärks och därmed näringslivets makt.

Som också framhållits av flera remissinstanser, bl. a. de fackliga organisationerna, är propositionens förslag mycket begränsat. Vi kräver i vår motion ett samlat grepp och en grundlig översyn av den totala omfattningen av de statliga insatserna på detta område.

Jag yrkar därmed bifall till vpk-motionen.

JOHAN OLSSON (c):

Herr talman! Näringsutskottet tillstyrker i sitt betänkande nr 20 regeringens förslag till ändringar beträffande vissa frågor som rör Exportrådet och den exportfrämjande organisationen. De går ut på att effektivisera och rationalisera denna fältorganisation för att dess arbete skall bli till ökat gagn för svensk export.

Jag vill för min del särskilt understryka vikten av att dessa åtgärder genomförs. Jag ser dem som ett led i en strävan att successivt ytterligare förbättra svensk export genom förstärkningar av den statliga exportorganisationen. Jag tror detta är av enorm betydelse med hänsyn till den

Onsdagen den
12 december 1979

*Riktlinjer för den
statliga export-
främjande orga-
nisationen*

ekonomiska situation som vi har i dag. Handelsbalansen och ett hotande exportunderskott är de stora problem som vi måste försöka rätta till.

Från vpk har man, som vi här hörde av Eva Hjelmström, yrkat avslag på propositionen, under motiveringen att förslaget skulle innebära att man ytterligare förstärker sambandet mellan staten och storkapitalet. Vi ser inte alls på samma sätt på den frågan. Det handlar om att stimulera det svenska näringslivets export. Jag kan hålla med om att svensk export i hög grad domineras av stora företag – det kanske kan sägas ligga i sakens natur – men det är vår och, som jag förutsätter, också regeringens strävan att undan för undan förbättra möjligheterna för även de mindre och medelstora företagen att öka sin exportverksamhet. Exportrådets satsningar är ju i hög grad inriktade på att skapa nya marknader för de mindre och medelstora industriföretagen.

Jag vill erinra om att Exportrådet skall ge service även åt statliga myndigheter och företag. Rådets exportfrämjande åtgärder skall alltså också omfatta sådana statliga företag som Statsföretag och andra. Till skillnad från vad som gäller för företagen skall myndigheterna inte betala någon abonnemangsvgift till Exportrådet.

Det föreligger också ett yrkande från vpk om att den exportfrämjande organisationens verksamhet skall ses över. Utskottet är inte inne på samma linje, utan man menar att det är för tidigt att nu genomföra en översyn. Det pågår en stark utveckling på det här området, och detta har bl. a. tagit sig uttryck i det ökade stödet till utvecklingsfonderna. Dessa har sett som sin uppgift att, i enlighet med vad som sades i utredningen om företagarföreningarna och i regeringens proposition 1977/78:40, vara ett samlande organ inom näringslivet för framför allt de mindre företagens olika behov. Företagen skall kunna vända sig till utvecklingsfonderna för att få den vägledning och service som dessa kan ge, vilket exempelvis kan innebära att mindre företag som har ett exportintresse hänvisas till Exportrådet.

I detta sammanhang vill jag peka på ett uttalande av utskottet som kan ha betydelse för den något förvirrade debatt som pågått ute i landet under den senaste tiden. Det har talats om risk för dubbelarbete och om att alltför många organ engageras i det här arbetet. Utskottet har i det avscendat uttalat att det är viktigt att Exportrådet är det ledande och samordnande organet, och detta vill jag gärna understryka. Det innebär inte att utvecklingsfonderna skulle fräntas uppgifter – tvärtom. De har till uppgift att vara Exportrådets så att säga regionala organ. Utvecklingsfonderna skall inte bygga upp egna exportorgan, utan de bör samverka med exempelvis storföretag som har erfarenheter genom en redan utvecklad exportmarknad, handelskamrar, osv. I det sammanhanget vill jag nämna att jag i min motion framhållit att det är nödvändigt att en samverkan sker också med branschorganisationerna, som ju har ett särskilt kunnande på olika områden, och inom vissa branscher har man en outnyttjad exportkapacitet. Utskottet har som jag uppfattat det skrivit välvilligt om detta, och det bör leda till att ett sådant samarbete utvecklas. Att statens industriverk går in här som ett samordnande organ för utvecklingsfonderna är ju naturligt. Det innebär inte på något sätt att man

konkurrerar med Exportrådet, utan tvärtom pågår ett utvecklande samarbete.

Arbetet med de exportfrämjande åtgärderna sker alltså i största samverkan. Jag finner det mycket angeläget att satsningarna på detta arbete ökar i framtiden. Men jag oroar mig för att det kärva ekonomiska läget kommer att innebära att det i budgetarbetet görs en för liten satsning på detta. Jag vill därför framhålla att om några satsningar som statsmakterna gör skall betecknas som produktiva, så måste det vara satsningar på att stimulera svensk export, och då särskilt de mindre och medelstora företagens exportmöjligheter. Jämfört med de enorma kapitalresurser som vi måste satsa för att uppehålla sysselsättningen inom näringar som mänskligt att döma inte har några större utvecklingsmöjligheter inom överskådlig framtid måste satsningarna i Exportrådets regi sägas handla om små belopp och betraktas som mycket viktiga för framtiden. I jämförelse med andra länders satsning är den svenska satsningen på exportfrämjande åtgärder alltför liten. Jag hoppas att vi i bästa samarbete med de olika organ i landet som har intressen på det här området effektivt skall kunna utveckla denna verksamhet, till gagn för svensk export.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Det är uppenbart att vi har en helt skiljaktig ideologisk grundsyn när det gäller de här frågorna. Vpk anser inte att det är särskilt bra för vare sig sysselsättningen eller arbetarna i det här landet att ytterligare stärka storfinsansens ställning och utvidga dess makt på det sätt som skulle ske, om man följde propositionen och utskottsbetänkandet.

Dessutom har vi olika ideologisk grundsyn i vad gäller samarbete mellan storkapital och stat. Det behöver inte nödvändigtvis vara bättre med de exportfrämjande åtgärder som här föreslås. Man kan ju se vad som har skett när företag flyttat från Sverige, exempelvis till Latinamerika. Inte har det gagnat arbetarna i t. ex. Ludvika.

MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Från många håll understryks i dag exportens utomordentliga betydelse för det svenska folkhushållet. Enbart betalningen av oljenotan kan 1980 komma att kosta ungefär lika mycket som hela den svenska verkstadsexporten.

Svärigheten för Sverige att öka exporten i takt med den stigande notan för oljeimporten understryks av att våra s. k. krisbranscher stål, varv och skog fortfarande svarar för ca en tredjedel av den svenska varuexporten.

Det är helt nödvändigt för Sverige att i ökad utsträckning satsa på exportfrämjande åtgärder. Så har också skett under senare år, om än i ganska splittrade former.

Den samordning av de statliga exportfrämjande insatserna som nu är önskvärd bör ske genom Exportrådet. Det är där den bästa kompetensen finns. Exportrådet åtnjuter gott anseende inom näringsliv och i myndigheter

Nr 50

Onsdagen den
12 december 1979

---

*Riktlinjer för den
statliga export-
främjande orga-
nisationen*

Onsdagen den
12 december 1979

---

*Riktlinjer för den
statliga export-
främjande orga-
nisationen*

och har en lång erfarenhet av insatser för svensk export.

Den direktivrätt gentemot beskickningar som Exportrådet nu ges är ett steg i rätt riktning. Utskottet har ytterligare velat betona sin syn på Exportrådets viktiga roll i sin skrivning på s. 9 i näringsutskottets betänkande. Där betonas det dels att de exportfrämjande åtgärder som vidtas inom landet med stöd av statliga medel så långt som möjligt bör samordnas, dels att det är lämpligt att Exportrådet får ett samordnande ansvar för utbudet av exportfrämjande tjänster.

Jag instämmer dessutom gärna i Johan Olssons uttalande här i kammaren då han sade att det är nödvändigt med en ökning av satsningen på exportfrämjande åtgärder. Det är helt nödvändigt om vi skall klara den svenska ekonomins utveckling under 1980-talet.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till näringsutskottets hemställan i dess betänkande nr 20.

HADAR CARS (fp):

Herr talman! Syftet med den överenskommelse som träffats är att aktivera svenska ambassader och konsulat att göra ytterligare ansträngningar för att stärka den svenska exporten. Inte minst angeläget är det att extra ansträngningar görs i de länder där man inte har handelssekreterare. Ambassaderna har ett stort ansvar i länder med socialistisk planhushållning, inte minst länderna i Östeuropa. Det gäller också våra ambassader i sådana u-länder där den statliga sektorn av olika skäl, kanske under landets ekonomiska uppbyggnadsstadium, spelar en mycket stor roll.

Det är för att få en bättre samordning av exportfrämjandet vid ambassader, konsulat och handelssekreterariat som man nått fram till det förslag vi nu skall ta ställning till. Jag är övertygad om att förslaget är till fördel för svensk export.

Jag kan däremot inte låta bli att vara litet förvånad över att just den ambitionen – att vilja vidga den svenska handeln med länder med planekonomi och u-länder – från vänsterpartiet kommunisternas sida betraktas som något alldeles extra motbjudande, som därför bör motverkas. Tvärtom borde man ju från den sidan med viss tillfredsställelse kunna hälsa de ansträngningar som görs av staten och det svenska näringslivet för att vidga handel och ekonomiskt utbyte – för handel är som vi vet både export och import – med socialistiska länder och u-länder. Men så är alltså inte fallet.

Sedan vill jag gärna erinra om att Exportrådets tillkomst innebar att staten började medverka på ett mycket aktivare sätt än tidigare i exportfrämjandet. Förut sköttes denna verksamhet helt av en näringsorganisation där staten inte var företräd. Exportrådets tillkomst medförde att staten skaffade sig ett betydande inflytande över verksamheten. Som Eva Hjelmström kanske känner till tillsätter staten bl. a. hälften av styrelsen i Exportrådet.

Om man hade som principiell utgångspunkt att det är väldigt nyttigt med ökat statligt inflytande – och vpk brukar ju gärna göra gällande att det är dess grundsyn – skulle man ha kunnat hälsa även detta med tillfredsställelse. Men

ingalunda. Det var lika fel som allting annat. Jag tror inte att man, som Eva Hjelmström gjorde, skall tala om att här finns en skillnad i ideologisk grundsyn. Jag tror att man skall tala om att här finns över huvud taget ingen grundad syn alls på dessa frågor hos vpk.

Nr 50

Onsdagen den
12 december 1979

EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Med de socialistiska länderna vill vi ha en betydligt ökad handel, det kan inte Hadar Cars vara omedveten om. Den handeln är i dag alldeles för liten. Men ökningen vill vi ha genom långsiktiga handelsavtal, och det är inte det som denna proposition handlar om. Vad propositionen och utskottsbetänkandet handlar om är att man skall stärka storkapitalets makt gentemot våra utlandsmyndigheter genom att ge Exportrådet direktiv rätt, alltså en form av myndighetsutövning. Det är, Hadar Cars, något helt annat än det ni tar upp. De facto innebär ju detta dessutom att beskickningarna och utlandsmyndigheterna kommer att få två huvudmän – dels staten, dels Exportrådet – vilket kan få allvarliga konsekvenser på sikt.

*Riktlinjer för den
statliga export-
främjande orga-
nisationen*

Sedan vill jag återkomma till vad jag tog upp tidigare. Den form av export som storkapitalet har bedrivit under 1960- och 1970-talen har definitivt inte främjat sysselsättningen i det här landet.

HADAR CARS (fp):

Herr talman! Den export som storkapitalet bedrivit, säger Eva Hjelmström. Det är alltså den svenska produktionen av varor och tjänster från ett stort antal företag, baserad på samverkan mellan företagens ägare och de anställda i företagen. Jag är övertygad om att flertalet av de anställda i våra svenska exportföretag inte på något sätt känner sig passa in i den beskrivning som Eva Hjelmström gör här. Tvärtom är jag övertygad om att de flesta anställda i våra svenska exportföretag av olika storlekar med stor tillfredsställelse ser på ansträngningarna att ytterligare förstärka den svenska exporten.

Sedan säger Eva Hjelmström att handeln med öststaterna skall man klara av genom handelsavtal.

Men handelsavtal, Eva Hjelmström, är en ram. Det är en överenskommelse som man skall försöka fylla med innehåll. För att fylla den ramen med innehåll krävs det insatser av organisationer av Exportrådets typ och av företagen själva. Det krävs också, inte minst i öststaterna, insatser av de ambassader och konsulat som Sverige har.

Syftet med propositionen är just att i samverkan med exportrådet åstadkomma en förbättrad insats från ambassadernas och konsulatens sida för att förstärka handeln – i första hand exporten – med bl. a. de här länderna. Det borde inte behöva vara en fråga där man skiljde sig i sina önskemål i denna kammare om det inte var så att man från vänsterpartiet kommunisternas sida trodde att allt som kunde vara till nytta för svenska företag skulle vara till skada för den svenska befolkningen. Så är det lyckligtvis inte, utan det förhåller sig i mycket stor utsträckning precis tvärtom.

Onsdagen den
12 december 1979

*Riktlinjer för den
statliga export-
främjande orga-
nisationen*

EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Hadar Cars talar om den svenska produktionen av varor och tjänster. Jag skulle vilja hävda att det handlar om det svenska näringslivets utflyttning av sysselsättningen i vårt land genom nedläggning av produktio-
nen i Sverige. Fråga jobbarna vad de tycker om den typen av exportfräm-
jande åtgärder när deras fabriker läggs ned på ort efter ort!

Vi har inte motsatt oss ett övergripande statligt inflytande över den här verksamheten. Det är också ett av de krav vi ställer i vår motion. Vi anser nämligen att den här propositionen är alltför begränsad, att man inte har tagit något samlat grepp över statens exportfrämjande verksamhet – utan inblandning från storkapitalet. Det är, som jag påpekade i mitt första inlägg, också något som framhålls av såväl fackliga organisationer som statliga myndigheter. Jag har inte fått något svar på min fråga varför man inte vill ha en sådan utredning och varför man motsätter sig en sådan.

HADAR CARS (fp):

Herr talman! Den statliga exportfrämjande verksamheten syftar till att förstärka möjligheterna att sälja varor och tjänster som har framställts i Sverige. Det ligger i hög grad i de svenska arbetarnas och tjänstemännens intresse att den exportfrämjande organisationen kan fortsätta att byggas ut på det sätt som föreslagits här.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 88 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Eva Hjelmström begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkan-
de 20 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 88 av Lars Werner m. fl. i
motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Eva Hjelmström begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 303
Nej – 19

Mom. 2-5

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 6

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 88 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Eva Hjelmström begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkande 20 mom. 6 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 88 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Eva Hjelmström begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 305

Nej – 18

§ 10 Försöksverksamhet med lokala organ för specialreglerad förvaltning i kommunerna

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1979/80:27 med anledning av propositionen 1979/80:54 om försöksverksamhet med lokala organ för specialreglerad förvaltning i kommunerna samt motioner.

DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Kommunsammanslagningarna är en av de mest genomgripande förändringar som skett i det svenska samhället under de senaste 30 åren. De har gett oss större och starkare kommuner men också en svagare kommunal demokrati. Priset för en mer effektiv och professionell kommunal service blev växande avstånd mellan väljare och valda. Beslut som tidigare fattades i över 2 000 samhällen har nu sammanförts till några hundra centralorter. Vad vi har kvar är ungefär en niondel av de kommuner som fanns före de stora indelningsreformerna.

Var hundrade invånare var på 1930-talet kommunalfullmäktig eller stadsfullmäktig. I dag är det bara 1 på 500 som är kommunfullmäktig. Antalet anställda i kommuner och landsting har flerdubblats, men samtidigt har mer än 100 000 kommunala förtroendeuppdrag gått förlorade.

Det var mot bakgrunden av de här tendenserna mot en alltmer avlägsen folkstyrelse, en "fjärrdemokrati", som folkpartiet under 1960-talet reste kravet på en kompletterande "närddemokrati". Vi menade att det också i de olika kommundelarna skulle finnas en viss självstyrelse, att det skulle finnas utrymme för medborgarinflytande också mellan valen och att den kommunala självstyrelsens ramar skulle vidgas genom en minskad central styrning.

Nr 50

Onsdagen den
12 december 1979

Försöksverksamhet med lokala organ för specialreglerad förvaltning i kommunerna

Onsdagen den
12 december 1979

Försöksverksamhet med lokala organ för specialreglerad förvaltning i kommunerna

Vi förde fram förslag om kommundelsråd, om kommunala folkomröstningar och om bättre betingelser för byalag och lokala aktionsgrupper. Och liknande förslag framfördes – det vill jag gärna tillfoga – från centerpartiet och moderata samlingspartiet.

Kravet på närdemokrati fick gensvar långt utanför Sveriges gränser. Det fångades upp av åtskilliga politiska partier och har ägnats vetenskapliga undersökningar och offentliga utredningar i t. ex. Danmark, Norge och Finland. I Sverige kom vi inte så långt med våra förslag fram till regeringsskiftet 1976, men sedan dess har det hänt en hel del. Kommunala folkomröstningar har blivit lagliga. Misslyckade storkommuner kan åter klyvas. Den djungel av detaljregler som inskränker den kommunala självstyrelsen håller på att rensas, och de flesta specialdestinerade statsbidrag håller på att ersättas av generella bidrag. Närradion har gett lokala föreningar nya möjligheter att nå ut. Och en av de viktigaste förändringarna sker nu vid årsskiftet när det äntligen blir möjligt att inrätta lokala organ med förvaltningsuppgifter och egen budget.

Det här beslutet har kommit till i två steg. Redan i våras antog riksdagen på förslag av folkpartiregeringen en ny lag som öppnade vägen för lokala organ med förvaltningsuppgifter inom den kommunallagsreglerade sektorn. Ett enigt konstitutionsutskott tillstyrkte det förslaget men begärde samtidigt en utvidgning av försöksverksamheten till det speciallagsreglerade området. Det är resultatet av den beställningen som vi nu har fått från regeringen. Det var en snabb expedition, som kommunministern har all heder av. Även om det är knappt om tid till 1980, blir det nu möjligt att bedriva försök med lokala organ på hela det kommunala området, och det är givetvis ett stort framsteg. Från folkpartiets sida hoppas vi att det skall blomma upp en hel massa lokala organ av olika slag, så att vi kan samla många erfarenheter av närdemokrati i praktiken. Och jag vet att intresset är stort – i flera kommuner ligger man i startgroparna för att utnyttja den här nya lagstiftningen.

Låt mig slutligen påminna om en viktig reform som återstår. I 1976 års regeringsdeklaration hette det att kommunerna skulle ges möjligheter att inrätta distriktsnämnder och direktvalda kommundelsråd. Med den lag som nu antas i förändrat skick blir det möjligt att inrätta institutionsstyrelser, distriktsnämnder, kommundelsråd och liknande organ med förvaltningsuppgifter. Men än så länge måste de vara valda av fullmäktige. För en allsidig försöksverksamhet är det enligt vår mening viktigt att de kommuner som så önskar också skall kunna överlåta uppgifter åt direktvalda lokala organ. Om vi nu, som det förefaller, återvänder till skilda valdagar för riksväl och kommunalval borde det finnas ett ökat utrymme för sådana val. Kommunaldemokratiska kommittén arbetar nu med denna fråga, och jag hoppas att vi före nästa val får tillfälle att återkomma till den också här i kammaren.

GULLAN LINDBLAD (m):

Herr talman! Som anförts i propositionen 1979/80:54 är den kommunala självstyrelsen en av grunderna för det svenska folkstyret. I takt med den snabba samhällsutvecklingen har kommuner och landstingskommuner fått allt fler uppgifter. Detta har i sin tur ställt ökade krav på de kommunala organisationerna vad gäller både ekonomiska och personella resurser. Nu har vi dess bättre nått en punkt där en bred politisk enighet har den uppfattningen att den kommunala demokratin måste fördjupas och medborgarinflytandet stärkas. Och som Daniel Tarschys nyss anförde är det ett gammalt krav från moderata samlingspartiet som nu står inför sitt förverkligande.

Den i propositionen föreslagna försöksverksamheten är ju i och för sig en nödvändighet för att kunna förbättra och fördjupa den kommunala demokratin, och jag vill genast säga att jag helt delar såväl departementschefens som utskottets syn härvidlag. Propositionen kan också sägas vara en följdproposition i anslutning till redan tidigare fattade beslut om decentraliserad kommunal förvaltning. Det finns emellertid ett par faktorer som jag med detta inlägg särskilt vill betona, nämligen den enskildes rättssäkerhet och personliga integritet.

Under den tid vi praktiserat decentraliserat beslutsfattande i de sociala nämnderna – ett tjugofemtal kommuner har ju inrättat s. k. sociala distriktsnämnder – har en viss debatt ägt rum huruvida lagarna tillämpas på ett likartat sätt dels inom kommunerna, dels i riket i stort.

Det finns en viss risk att ärenden kan bli olika bedömda beroende på var man är bosatt. Ytterst handlar det ju om likhet inför lagen, ett ämne som debatterats i kammaren tidigare i dag.

Det decentraliserade beslutsfattandet innebär ju också att allt fler människor blir involverade i ärenden som kan vara oerhört känsliga och genomgripande för den enskilde. Jag tänker då framför allt på socialhjälp-ärenden och svåra barnavårdsärenden, för att ta ett par exempel.

Litet tillspetsat kan man alltså säga att en mer fördjupad demokrati kan innebära försämrad rättssäkerhet och försämrad personlig integritet för den enskilde. Men det bästa får ju inte bli det godas fiende!

Departementschefen säger på s. 19 i propositionen att reformen "måste ha som en grundläggande förutsättning att rättssäkerheten inte får försämras genom att uppgifter flyttas till lokala organ". Och han anför vidare: "De bestämmelser i lagar och förordningar som syftar till att skydda rättssäkerheten är naturligtvis tillämpliga i samma utsträckning, när ett lokalt organ handlägger ett ärende som när detta handläggs av den centrala nämnden."

Besvärsrätten är också densamma för ärenden oavsett om de behandlats i centrala eller lokala organ. Så långt är allt gott och väl.

Jag är ganska övertygad om att ett decentraliserat beslutsfattande kan medföra ett ökat engagemang och en ökad sakkunskap bl. a. i stadsplane-frågor. Men jag erkänner gärna att jag är något frågande och kanske också något tveksam inför försöksverksamhet i s. k. partsärenden, t. ex. när det

Nr 50

Onsdagen den
12 december 1979

Försöksverksamhet med lokala organ för specialreglerad förvaltning i kommunerna

Försöksverksamhet med lokala organ för specialreglerad förvaltning i kommunerna

gäller enskild persons rätt eller skyldighet. Vi har genom olika lagstiftningsåtgärder stärkt den enskildes ställning i förvaltningsprocessen. Det är därför ytterst angeläget att de kommunala organ som utövar myndighet med stöd av speciallagstiftning också kan bibehålla det förtroende som finns för dessa myndigheter bland allmänheten.

Statsrådet anför i propositionen att vissa komplicerade förvaltningsrättsliga ärenden inte bör överlämnas till lokala organ utan förbehållas den centrala nämnden. Jag anser, mot bakgrund av ganska lång erfarenhet bl. a. från en social distriktsnämnd, att flertalet enskilda ärenden är mycket komplicerade, och jag hade faktiskt önskat ett mycket noggrant övervägande på varje enskilt sakområde, innan vi startat en försöksverksamhet. Jag är kanske litet besviken över att utskottet – till skillnad från departementschefen i propositionen – inte berört rättssäkerhetsaspekterna med ett ord.

Nu vet jag att man i kommunerna hyser stor respekt för den typ av ärenden jag skisserat och att man i praktiken säkerligen kommer att läsa den jag skisserat och att man i praktiken säkerligen kommer att läsa den brasklapp som departementschefen lagt in på s. 19 i propositionen, där det heter: "Om man i kommunen inte är övertygad om att det lokala organet, trots att de formella rättssäkerhetsgarantierna gäller, är i stånd att med de resurser som ställs till organets förfogande åstadkomma en tillfredsställande handläggning, förutsätter jag att ärendegruppen inte överlämnas till det lokala organet."

Herr talman! Med mitt inlägg i detta ärende, där stor enighet råder om huvudprincipen, en fördjupad demokrati, har jag velat uttala den förhoppningen att man vid såväl tillämpningen av lagstiftningen som vid den kommande utvärderingen av försöksverksamheten ägnar stor uppmärksamhet åt handläggningen av frågor som rör just den enskildes integritet och rättssäkerhet.

Jag har, herr talman, inget särskilt yrkande.

BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Det är två saker som man bör notera när det gäller det ärende som vi nu behandlar om förutsättningarna för den kommunala demokratin och hur de har förändrats under 1900-talet. Dels har kommunerna fått ökade uppgifter genom kommunalisering av statlig verksamhet samtidigt som staten övertagit verksamhet som kommunerna tidigare har haft, dels har kommunerna fått andra administrativa indelningar. Dessa har gjorts framför allt under efterkrigstiden. Jag skall inte fördjupa mig mer i detta, därför att nu 1979 vet vi resultatet. Inslaget av direkt deltagande i det kommunala arbetet från samhällsmedborgarnas sida har minskat genom ett mindre antal förtroendemän till följd av såväl kommunsammanslagningar som sammanläggningar av nämnder och styrelser. Detta har inneburit sämre kontakter mellan förtroendevalda och kommuninvånare.

Det har förekommit olika beteckningar på förtroendemän som verkat i kommunerna genom åren. Det har talats om socknens alltiallo eller om stadens eller samhällets alltiallo. Det har talats om kommunens starke man,

och nu är vi framme vid dagens pampar. Det är beteckningar som med olika innebörd har använts om dem som har haft att fatta beslut i både enskilda och gemensamma angelägenheter. Jag tror att det finns en skillnad mellan situationen sådan den är nu och sådan den var tidigare. Denna skillnad har just med närkontakt att göra, därför att socknens alltiallo, den starke mannen, kunde tala med bönder på bönders vis och med lärde män på latin, medan dagens pamp i alltför stor utsträckning pratar med bönder på latin. Man måste alltså uppnå en bättre kontakt, och det är där vi skall sätta in det vi nu diskuterar, nämligen de lokala organen.

Från centerns sida motsatte vi oss sammanläggningen till de kommuner vi nu har i landet. Vi tog på ett tidigt stadium upp frågan om att förstärka den kommunala demokratin genom bl. a. kommunedelsråd. När den nya kommunlagen infördes gavs också förutsättningar för kommunerna att på bästa sätt ordna den egna organisationen. Vi var emellertid medvetna om att det fanns begränsningar i möjligheterna att överföra beslutanderätten. Dessa begränsningar tas nu bort.

Folkpartiregeringen lade fram förslaget om försöksverksamhet med lokala organ. Detta var, som vi såg det, en alltför begränsad bit, och vi framförde i en motion i samband med riksdagsbehandlingen av den propositionen i våras yrkande om att verksamheten måste kunna omfatta även det specialreglerade fältet. Ärendet har skyndsamt handlagts i kommundepartementet. Vi hälsar med tillfredsställelse att vi nu fr. o. m. årsskiftet kan bedriva försöksverksamhet med lokala organ. Kommunerna har förutsättningar att anpassa den här verksamheten på bästa sätt. Alla kommuner ligger väl inte i startgroparna klara för att påbörja verksamheten, men jag är övertygad om att många kommuner kommer att ta denna chans framöver.

Kommunerna har att avgöra hur man på bästa sätt skall ordna förtroendemannaorganisationen, hur man skall ge fler människor möjlighet att identifiera sig med sin del av kommunen eller sitt tätortsområde och vara med och påverka besluten på det sätt som de anser gagnar kommundelen bäst. Med det följer också ett engagemang och minskad risk för politikerförakt. Det medger också en skolning av förtroendemän på ett område som är hanterligt när det gäller både omfattningen och tidsinsatsen.

Gullan Lindblad talade om rättssäkerhet. Jag vill då peka på att vi här i landet haft en folkrörelsetradition, där man har löst problemen utifrån vad som har varit behoven. Vi har också haft en myndighetstradition, som närmast tillgodosett kraven på rättsäkerhet och likformighet. Jag tror att man i partsärenden kan förena dessa båda traditioner. Jag ser i dag ingenting som skiljer när det gäller förtroendemän. Jag vill inte – som Gullan Lindblad gjorde utan att direkt säga det – dela in förtroendemännen i A- och B-lag.

Jag anser det beslut vi nu skall fatta ligga helt i linje med de strävanden vi i centerpartiet haft att lägga besluten så nära människorna som möjligt. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Onsdagen den
12 december 1979

Försöksverksamhet med lokala organ för specialreglerad förvaltning i kommunerna

GULLAN LINDBLAD (m):

Herr talman! Det var inte alls min mening att indela vare sig förtroendevalda eller tjänstemän i A- och B-lag. Jag är också till nästan alla delar positiv till förslaget. Men jag tycker att de här aspekterna är viktiga att beakta. Om man som t. ex. i Karlstads kommun har fyra distriktsnämnder som behandlar samma typer av ärenden finns det en risk för en något olikartad bedömning. Det var det jag ville lyfta fram i ljuset, så att vi tänker på det i den fortsatta handläggningen av ärendet.

BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Det finns ändå alltid en människa eller ett förhållande i botten på varje ärende, som gör att två ärenden aldrig kan vara exakt lika. Därför finns det ingen mall som man kan följa. Förtroendemän som väl känner situationen och förhållandena är därför också de som är bäst skickade att fatta besluten.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11 Föredrogs

Skatteutskottets betänkande

1979/80:14 med anledning av propositionen 1979/80:39 om avdrag för avskrivning på skeppskontrakt m. m.

Lagutskottets betänkande

1979/80:17 med anledning av propositionen 1979/80:63 om ändring i föräldrabalken

Socialutskottets betänkande

1979/80:20 med anledning av propositionen 1979/80:25 med förslag till tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 såvitt avser socialdepartementets verksamhetsområde

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 12 Vårdutbildning inom högskolan

Nr 50

Onsdagen den

12 december 1979

---

*Vårdutbildning
inom högskolan*

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1979/80:7 med anledning av propositionen 1978/79:197 om vårdutbildning inom högskolan jämte motioner.

I propositionen 1978/79:197 hade regeringen (utbildningsdepartementet) efter föredragning av utbildningsministern Jan-Erik Wikström föreslagit riksdagen att

1. godkänna de allmänna riktlinjer för vårdutbildningen inom högskolan vilka angetts i propositionen,
2. besluta om att inrätta de allmänna utbildningslinjer och påbyggnadslinjer som förordats i propositionen.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen läggs utifrån en vårdpolitisk grundsyn fram förslag om övergripande mål för samtliga vårdutbildningar inom högskolan. Vidare föreslås riktlinjer för en ny samlad studieorganisation för vårdutbildningar inom den kommunala högskolan. Fem nya allmänna utbildningslinjer föreslås, nämligen hälso- och sjukvårdslinjen, hörselvårdslinjen, medicinska servicelinjen, rehabiliteringslinjen och sociala servicelinjen. I anslutning till dessa föreslås sju påbyggnadslinjer.

De allmänna behörighetsvillkoren för högskoleutbildning föreslås gälla för tillträde till nyssnämnda linjer. Reformerna föreslås bli genomförda den 1 juli 1982.

I propositionen behandlas vidare frågan om en skyndsam utbyggnad av sjukgymnastutbildningen och förslag om försöksverksamhet med integrerad vårdyrkesutbildning i Linköping.”

I detta sammanhang hade behandlats

dels de under allmänna motionstiden vid 1978/79 års riksmöte väckta motionerna

1978/79:205 av Anton Fågelsbo (c),

1978/79:440 av Hugo Bengtsson m. fl. (s),

1978/79:446 av Gunnar Olsson m. fl. (s),

1978/79:794 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari såvitt nu var i fråga yrkats att riksdagen hos regeringen hemställde om förslag som innebar att arbetsmedicin infördes som obligatorisk kurs i sjuksköterske- och läkarutbildningen samt att yrkeshygienikerutbildning igångsattes i större skala (yrkandet 2),

1978/79:913 av Åke Gillström (s),

1978/79:1636 av Karin Nordlander m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen hos regeringen hemställde om åtgärder för att öka undervisningen om rygghälsövård,

1978/79:1646 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen hos regeringen begärde en översyn av utbildningen för blivande barnmorskor vad gällde mödrahälsovårdens psykologiska och sociala sidor,

Onsdagen den
12 december 1979

---

*Vårdutbildning
inom högskolan*

1978/79:1921 av Maj Pehrsson (c) och Margit Odelsparr (c), vari yrkats att riksdagen hos regeringen begärde att åtgärder vidtogs för att snabbt öka utbildningen av sjukgymnaster.

1978/79:1931 av Ingegerd Troedsson m. fl. (m, s, c, fp),

dels de med anledning av propositionen väckta motionerna

1978/79:2711 av Gunnar Olsson m. fl. (s),

1978/79:2712 av Ulla Tillander (c) och Kerstin Andersson i Hjärtum (c),

1979/80:6 av Lisa Mattson (s) och Doris Håvik (s), vari yrkats att riksdagen beslutade begära att regeringen, vid utfärdande av direktiv för översyn av arbetsterapeututbildningen, beaktade de i motionen framförda tankegångarna,

1979/80:7 av Maj Pehrsson (c) och Ella Johnsson (c),

1979/80:8 av Maj Pehrsson (c) och Ella Johnsson (c), vari yrkats att riksdagen som sin mening gav regeringen till känna vad som i motionen anförts om en förutsättningslös översyn av arbetsterapeututbildningen,

1979/80:9 av Alf Wennerfors (m),

1979/80:27 av Lilly Hansson m. fl. (s), vari yrkats att riksdagen beslutade

1. som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om behörighetskravet i engelska för vuxna sökande till vårdutbildningar inom högskolan,

2. som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om lärarutbildning för bl. a. skötare och undersköterskor,

3. som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om särskild utbildning för långtidssjukvården,

4. fastställa utbildningstiden för påbyggnadsutbildningen i öppen hälso- och sjukvård till 40 poäng,

5. som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av forskning inom vårdområdet,

6. uttala att regeringsförslag alltid borde vara åtföljda av kostnadsberäkningar.

1979/80:28 av Siri Häggmark (m) och Gullan Lindblad (m),

1979/80:29 av Siri Häggmark (m) och Gullan Lindblad (m),

1979/80:30 av Siri Häggmark (m) och Gullan Lindblad (m), vari yrkats att riksdagen beslutade att påbyggnadsutbildningen inom öppen hälso- och sjukvård skulle omfatta minst 40 poäng,

1979/80:31 av Siri Häggmark (m) och Gullan Lindblad (m),

1979/80:32 av Siri Häggmark m. fl. (m),

1979/80:33 av Britt Mogård m. fl. (m), vari yrkats att riksdagen beslutade

1. som sin mening ge regeringen till känna att åtgärder snarast borde vidtas i syfte att öka sysselsättningsgraden hos vårdutbildad personal.

2. att särskild behörighet för de kortare vårdutbildningarna skulle kunna inhämtas såväl på vårdlinjen som på alternativa gymnasielinjer.

3. att minst tre månaders yrkeslivserfarenhet från vårdområdet skulle utgöra ett krav för tillträde till sjuksköterskeutbildning,

4. att avvisa könskvotering som en metod att komma till rätta med könsmässigt sned rekrytering,

5. hos regeringen begära att en översyn och utvärdering av arbetsterapeututbildningen kom till stånd samt att denna skedde förutsättningslöst utan låsning till krav om minskning av utbildningstidens längd.

6. att utbildningsplanerna för vårdutbildningarna skulle utformas och fastställas centralt,

7. som sin mening ge regeringen till känna att behovet av forskningsanvändning inom de kortare vårdutbildningarna borde beaktas.

1979/80:34 av Christina Rogestam m. fl. (c), vari yrkats att riksdagen skulle

1. hos regeringen begära initiativ till att utreda behovet av och möjligheterna till att anordna yrkesverksamhet i den utsträckning som krävdes för ett system med återkommande utbildning inom vårdutbildningarna,

2. som sin mening ge regeringen till känna vad som anförts om en treårig övergångsperiod för undantagande från kravet på gymnasiekunskaper i engelska för allmän behörighet,

3. hos regeringen begära förslag till åtgärdsprogram för en utbyggnad av sjukgymnast- och arbetsterapeututbildningen,

4. som sin mening ge regeringen till känna vad som anförts om vidareutbildning med kulturprofilering för arbetsterapeuter,

5. hos regeringen begära initiativ till åtgärder i syfte att starta lärarutbildning för bl. a. skötare och undersköterskor,

6. som sin mening ge regeringen till känna vad som anförts om en översyn av vårdlärarutbildningen för att åstadkomma en ökad geografisk spridning till fler orter.

1979/80:35 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen skulle

1. besluta avslå propositionen 1978/79:197 om vårdutbildning inom högskolan,

2. hos regeringen hemställa om att en ny vårdutbildningsutredning snarast tillsattes.

3. uttala sig för att följande riktlinjer borde ingå i direktiven för en ny vårdutbildningsutredning:

a) de centrala myndigheterna borde behålla huvudansvaret för utbildningsplanerna och läroplanerna och läroplanernas innehåll,

b) vårdutbildningen borde byggas upp som ett kursklosssystem i enlighet med vad som föreslagits i motionen,

c) utbildningarna borde förlängas i samma mån som nya arbetsfält tillfördes vårdyrkena,

d) studier kring sambanden mellan sociala förhållanden och sjukdom liksom sambanden habilitering/rehabilitering och sociala förhållanden borde tillmätas en större betydelse i vårdutbildningen,

e) förändringar i personalstrukturen genom flexibel yrkesfunktion fick ej innebära risker för försämrad vårdkvalitet,

f) alla vårdyrkesstuderande måste garanteras bra praktik, och inga minskade praktikkrav på grund av lokala skillnader i praktikplatser fick godkännas,

g) vårdarbetare utan tillräcklig grundutbildning eller som saknade adekvat utbildning för sitt arbete borde ges grundutbildning på betald arbetstid,

h) vad som i motionen sagts om arbetslivserfarenhet som krav för tillträde till vårdutbildning inom högskolan borde beaktas.

Utskottet hemställde

allmänt

1. beträffande avslag på propositionen 1978/79:197 att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:35 yrkandet 1,

2. beträffande ny vårdyrkesutbildningsutredning att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:35 yrkandet 2,

3. beträffande direktiv för en ny vårdyrkesutbildningsutredning att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:35 yrkandet 3,

4. beträffande sysselsättningsgraden hos vårdpersonal att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:33 yrkandet 1,

5. beträffande vårdyrkesutbildning som intern verks- och företagsutbildning i stället för som högskoleutbildning att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:440,

mål för utbildningen m. m.

6. beträffande mål för sektorn för utbildning för vårdyrken att riksdagen godkände de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197,

7. beträffande utbildningsplaner för vårdyrkesutbildningarna att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:33 yrkandet 6.

behörighet och urval

8. beträffande krav på allmän behörighet för tillträde till de nu aktuella allmänna utbildningslinjerna inom sektorn för utbildning för vårdyrken att riksdagen godkände de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197,

9. a) beträffande tidpunkten då kravet på kunskaper i engelska skulle gälla för studerande som enligt 25:4-regeln sökte till de nu aktuella allmänna utbildningslinjerna inom sektorn för utbildning för vårdyrken med undantag av medicinska servicelinjen att riksdagen med anledning av propositionen 1978/79:197 samt motionerna 1979/80:27 yrkandet 1 i denna del och 1979/80:34 yrkandet 2 i denna del som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet anfört,

9. b) beträffande tidpunkten då kravet på kunskaper i engelska skulle gälla för studerande som enligt 25:4-regeln sökte till medicinska servicelinjen att riksdagen med avslag på motionerna 1979/80:27 yrkandet 1 i denna del och 1979/80:34 yrkandet 2 i denna del godkände de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197,

9. c) beträffande tidpunkten då krav på allmän behörighet i övrigt skulle gälla för de nu aktuella allmänna utbildningslinjerna inom sektorn för utbildning för vårdyrken att riksdagen godkände de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197,

10. beträffande anknytning mellan gymnasieskolan och de nu aktuella allmänna utbildningslinjerna inom sektorn för utbildning för vårdyrken att riksdagen med avslag på motionen 1979/80:33 yrkandet 2 godkände de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197,

11. beträffande krav på yrkeserfarenhet för tillträde till de nu aktuella allmänna utbildningslinjerna inom sektorn för utbildning för vårdyrken att riksdagen med avslag på motionen 1979/80:33 yrkandet 3 godkände de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197,

12. beträffande utredning om återkommande utbildning inom vårdyrkesområdet att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:34 yrkandet 1,

13. beträffande jämnare könsmässig rekrytering att riksdagen med avslag på motionen 1979/80:33 yrkandet 4 godkände de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197,

studieorganisation

14. beträffande utbildning av personal för långtidssjukvården att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:27 yrkandet 3,

15. beträffande lärarutbildning för bl. a. skötare och undersköterskor att riksdagen skulle avslå motionerna 1979/80:27 yrkandet 2 och 1979/80:34 yrkandet 5,

16. beträffande dimensionering och lokalisering m. m. av vårdlärarutbildningen att riksdagen skulle avslå motionerna 1978/79:2711 och 1979/80:34 yrkandet 6,

17. beträffande hälso- och sjukvårdslinjen att riksdagen beslutade om inrättande den 1 juli 1982 av en allmän utbildningslinje benämnd hälso- och sjukvårdslinjen,

18. beträffande hälso- och sjukvårdslinjens inriktning mot allmän hälso- och sjukvård att riksdagen med avslag på motionen 1979/80:31 yrkandet 1 skulle godkänna de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197 samt besluta att linjen med denna inriktning skulle omfatta 80 poäng,

Onsdagen den
12 december 1979

---

*Vårdutbildning
inom högskolan*

19. beträffande påbyggnadslinje för öppen hälso- och sjukvård att riksdagen med anledning av propositionen 1978/79:197 och med bifall till motionerna 1979/80:27 yrkandet 4 och 1979/80:30 beslutade om inrättande den 1 juli 1982 av en påbyggnadslinje för öppen hälso- och sjukvård omfattande 40 poäng.

20. beträffande dimensioneringen av distriktssköterskeutbildningen att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1931.

21. beträffande påbyggnadslinjer för anestesi- och intensivvård, obstetrisk och gynekologisk vård samt hälso- och sjukvård för barn att riksdagen med bifall till propositionen 1978/79:197 och med avslag på motionerna 1978/79:2712 och 1979/80:32 beslutade om inrättande den 1 juli 1982 av påbyggnadslinjer för anestesi- och intensivvård omfattande 40 poäng, obstetrisk och gynekologisk vård omfattande 50 poäng samt hälso- och sjukvård för barn omfattande 40 poäng.

22. beträffande översyn av barnmorskeutbildningen att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1646.

23. beträffande hälso- och sjukvårdslinjens inriktning mot psykiatrisk vård att riksdagen med avslag på motionen 1979/80:28 skulle godkänna de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197 samt besluta att linjen med denna inriktning skulle omfatta 80 poäng.

24. beträffande hälso- och sjukvårdslinjens inriktningar mot ögonsjukvård och mot operationssjukvård att riksdagen skulle godkänna de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197 samt besluta att linjen med dessa inriktningar skulle omfatta 80 poäng.

25. beträffande påbyggnadslinje i ortoptik att riksdagen beslutade om inrättande den 1 juli 1982 av en påbyggnadslinje i ortoptik omfattande 40 poäng.

26. beträffande högskoleutbildning för optiker att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:913.

27. beträffande hälso- och sjukvårdslinjens inriktningar mot röntgendiagnostik och mot radioterapi att riksdagen skulle godkänna de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197 samt besluta att linjen med dessa inriktningar skulle omfatta 90 poäng.

28. beträffande påbyggnadslinje i administration m. m. att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:31 yrkandet 2.

29. beträffande avveckling av vissa allmänna utbildningslinjer och påbyggnadslinjer att riksdagen beslutade om avveckling fr. o. m. den 1 juli 1982 av de allmänna utbildningslinjerna: medicinska assistentlinjen, oftalmologassistentlinjen, operationsassistentlinjen och sjuksköterskeklinjen samt av påbyggnadslinjerna utbildning till ortoptist och vidareutbildning av sjuksköterskor.

30. beträffande hörselvårdslinjen att riksdagen beslutade om inrättande den 1 juli 1982 av en allmän utbildningslinje benämnd hörselvårdslinjen och omfattande 80 poäng.

31. beträffande avveckling av hörselvårdsassistentlinjen att riksdagen beslutade om avveckling fr. o. m. den 1 juli 1982 av den allmänna

utbildningslinjen hörselvårdsassistentlinjen,

32. beträffande medicinska servicelinjen att riksdagen med bifall till propositionen 1978/79:197 och med avslag på motionerna 1979/80:7, 1979/80:9 och 1979/80:29 yrkandet 1 beslutade om inrättande den 1 juli 1982 av en allmän utbildningslinje benämnd medicinska servicelinjen och omfattande 90 poäng,

33. beträffande avveckling av laboratorieassistentlinjen att riksdagen beslutade om avveckling fr. o. m. den 1 juli 1982 av den allmänna utbildningslinjen laboratorieassistentlinjen,

34. beträffande påbyggnadslinje i klinisk cytologi att riksdagen med anledning av propositionen 1978/79:197 och med avslag på motionen 1979/80:29 yrkandet 2 som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet anfört,

35. beträffande påbyggnadslinje i blodgruppsserologi att riksdagen med anledning av propositionen 1978/79:197 och med avslag på motionen 1979/80:29 yrkandet 3 beslutade att påbyggnadslinjen i blodgruppsserologi och hemoterapi I-III fr. o. m. den 1 juli 1982 skulle ha benämningen blodgruppsserologi,

36. beträffande översyn av arbetsterapeututbildningen att riksdagen med anledning av propositionen 1978/79:197 och med bifall till motionerna 1979/80:6, 1979/80:8 och 1979/80:33 yrkandet 5 som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet anfört,

37. beträffande vidareutbildning för arbetsterapeuter att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:34 yrkandet 4.

38. beträffande biträdande personal att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:446.

39. beträffande sociala servicelinjen att riksdagen godkände de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197,

dimensionering av sjukgymnastutbildningen m. m.

40. beträffande utbyggnad av sjukgymnastutbildningen att riksdagen med anledning av propositionen 1978/79:197 samt motionerna 1978/79:1921 och 1979/80:34 yrkandet 3 i denna del som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet anfört,

41. beträffande utbyggnad av arbetsterapeututbildningen att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:34 yrkandet 3 i denna del.

forskningsanknytning

42. beträffande forskningsanknytning av de kortare vårdutbildningarna att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:33 yrkandet 7.

43. beträffande omvårdnadsforskning att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:27 yrkandet 5.

Onsdagen den
12 december 1979

Vårdutbildning
inom högskolan

genomförande m. m.

44. beträffande genomförande att riksdagen godkände de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197 såvitt dessa inte behandlats tidigare i utskottets hemställan,

45. beträffande vissa kostnadsberäkningar att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:27 yrkandet 6,

övrigt

46. beträffande undervisning i arbetsmedicin m. m. att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:794 yrkandet 2,

47. beträffande undervisning i rygghälsövård att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1636,

48. beträffande utbildning av kiropraktorer att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:205.

Reservationer hade avgivits

1. *beträffande tidpunkten då krav på allmän behörighet skulle gälla för de nu aktuella allmänna utbildningslinjerna inom sektorn för utbildning för vårddyrken* av Hans Nyhage (m), Linnea Hörlén (fp), Rune Rydén (m), Birgitta Rydle (m) och Jörgen Ullenhag (fp) som ansett att utskottet under 9 bort hemställa

att riksdagen med avslag på motionerna 1979/80:27 yrkandet 1 och 1979/80:34 yrkandet 2 godkände de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197,

2. *beträffande anknytning mellan gymnasieskolan och de nu aktuella allmänna utbildningslinjerna inom sektorn för utbildning för vårddyrken* av Hans Nyhage, Rune Rydén och Birgitta Rydle (samtliga m) som ansett att utskottet under 10 bort hemställa

att riksdagen med anledning av propositionen 1978/79:197 och med bifall till motionen 1979/80:33 yrkandet 2 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört,

3. *beträffande krav på yrkeserfarenhet för tillträde till de nu aktuella allmänna utbildningslinjerna inom sektorn för utbildning för vårddyrken* av Hans Nyhage, Rune Rydén och Birgitta Rydle (samtliga m) som ansett att utskottet under 11 bort hemställa

a) *beträffande krav på viss yrkeserfarenhet för tillträde till sjuksköterskeutbildning* att riksdagen med avslag på propositionen 1978/79:197 och med bifall till motionen 1979/80:33 yrkandet 3 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört.

b) *beträffande krav på yrkeserfarenhet för tillträde till de nu aktuella allmänna utbildningslinjerna inom sektorn för utbildning för vårddyrken med undantag av sjuksköterskeutbildning* att riksdagen godkände de riktlinjer som angetts i propositionen 1978/79:197,

4. *beträffande jämnare könsmässig rekrytering* av Hans Nyhage, Rune Rydén och Birgitta Rydle (samtliga m) som ansett att utskottet under 13 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1979/80:33 yrkandet 4 och med avslag på propositionen 1978/79:197 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anfört.

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Det är med stor tillfredsställelse som jag konstaterar att riksdagen nu står i begrepp att fatta ett beslut som innebär ett avgörande steg på vägen i det långvariga arbetet med reformeringen av högskolans vårdutbildningar. Det är naturligtvis särskilt glädjande att utbildningsutskottet genom ett omsorgsfullt och skickligt arbete gjort det möjligt att förelägga riksdagen ett beslutsunderlag som endast på några få punkter avviker från förslagen i regeringens proposition och som innebär en tillstyrkan av alla de huvudprinciper som propositionen bygger på.

Låt mig helt kort uppehålla mig vid några av dessa huvudprinciper. Den viktigaste utgångspunkten för reformarbetet har varit att fullfölja 1977 års högskolereform genom att som en sista hörnsten bygga in de helt eller delvis kommunala vårdutbildningarna i högskolans studieorganisatoriska system. Det innebär framför allt att den snårighet som kännetecknar den nuvarande studieorganisationen på detta område anpassas till det system med linjer och påbyggnadslinjer som gäller för högskolan i övrigt. Det ger väsentligt bättre förutsättningar att bedriva en övergripande och långsiktig planering av högskolans vårdutbildningar med hänsyn till både arbetsmarknadens behov och de studerandes efterfrågan på utbildning. Den nya studieorganisationen bör bl. a. ses som ett uttryck för samhällets skyldighet att underlätta den enskildes utbildningsval genom att presentera ett utbildningsutbud som ger klara alternativ och är någorlunda lättöverskådligt. I detta sammanhang spelar också de nya behörighetsreglerna en viktig roll. Genom att nu föra över de aktuella vårdutbildningarna till gymnasieskolans kompetensområde öppnas möjlighet för den enskilde att träffa ett mera rationellt utbildningsval vid tröskeln till högskolan. Viktigt är givetvis också att det decentraliserade beslutsfattande, som kännetecknar den nya högskolan, nu kommer att gälla även för den tidigare så hårt centralstyrda vidareutbildningen.

Den andra vägledande principen i reformarbetet har varit att ge vårdutbildningarna en utformning och ett innehåll som står i samklang med samhällets hälso- och sjukvårdspolitiska målsättningar. Den föreslagna studieorganisationen erbjuder den yttre ram som erfordras, inte bara för att underlätta dimensioneringen av utbildningarna med hänsyn till arbetsmarknadens kvantitativa behov utan framför allt för att tillgodose kraven på välutbildad personal för de ansvarsfulla uppgifter som hälso- och sjukvården rymmer och för de nya anspråk som bl. a. satsningarna på öppnare vårdformer för med sig. Behovet av ett ökat samspel mellan olika personalgrupper i vårdarbetet har också kommit till uttryck i de allmänna mål som föreslagits bli gemensamma för hela vårdutbildningssektorn och

Onsdagen den
12 december 1979

---

*Vårdutbildning
inom högskolan*

som utskottet nu har ställt sig bakom.

Att riksdagens förestående beslut kommer att utgöra slutpunkten i en viktig reformetapp får emellertid inte undanskymmas att åtskilligt återstår att göra. Den fortsatta planeringen på grundval av förslagen i propositionen är redan i full gång på uppdrag som regeringen har gett universitets- och högskoleämbetet och skolöverstyrelsen i avvaktan på riksdagens ställningstaganden. Ett särskilt stimulerande inslag i sammanhanget är enligt min mening uppdraget till UHÄ att komma med förslag till den i propositionen förutskickade försöksverksamheten med integrerad vårdutbildning i Linköping. Jag nämner detta för att illustrera att reformarbetet aldrig får avstanna utan hela tiden måste inriktas mot nya mål.

För den tid som ligger närmast framför oss är det dock vissa andra problem som påkallar uppmärksamhet i första hand. Jag tänker då framför allt på de problem som sammanhänger med dimensioneringen av de nu aktuella vårdutbildningarna och de svårigheter som har visat sig när det gäller att nå upp till den utbildningskapacitet som statsmakterna har fastställt eller förklarat som önskvärd.

I sitt betänkande har utbildningsutskottet bl. a. tagit upp sjukgymnastutbildningen i detta perspektiv. Utskottet framhåller det som utomordentligt angeläget att sjukgymnastutbildningen kan byggas ut snarast möjligt och ansluter sig till min i propositionen uttalade uppfattning att bestämda åtgärder måste vidtas i detta syfte. Utskottet åberopar härvid ett av UHÄ framlagt förslag som innebär en ökning av nybörjarplatserna 1981/82. Utskottet har inte velat föregripa regeringens prövning av UHÄ:s förslag men anser att regeringen bör undersöka möjligheterna att tidigarelägga UHÄ:s utbyggnadsprogram, så att en del av den föreslagna ökningen budgetåret 1981/82 kan komma till stånd redan budgetåret 1980/81.

Jag vill på nytt understryka att jag till fullo delar den uppfattning som utskottet gett uttryck åt vad gäller behovet av en snabb utbyggnad av sjukgymnastutbildningen. Detta bör – som utskottet också framhåller – ske genom utbildningsmyndigheternas och sjukvårdshuvudmännens gemensamma ansträngningar. Initiativ i denna riktning bereds redan inom regeringskansliet. Jag räknar med att regeringen i 1980 års budgetproposition på mitt förslag kommer att avisera snara överläggningar med bl. a. Landstingsförbundet i denna fråga. Överläggningarna bör syfta till att åstadkomma en snabbare utbyggnad än den som UHÄ har föreslagit och då även på andra orter än de som omfattas av UHÄ:s förslag.

Jag vill också informera kammaren om att regeringen senare i denna månad kommer att uppdraga åt UHÄ att planera för en ökning av den statliga sjukgymnastutbildningen vid Karolinska institutet med 60 nya platser med början budgetåret 1981/82. Vad gäller utskottets önskemål om en utbyggnad med effekt redan budgetåret 1980/81 vill jag för dagen inte uttala någon bestämd uppfattning. Jag förutser dock i nuvarande läge betydande svårigheter att uppnå ett sådant resultat.

Sjukgymnastutbildningen är ingalunda den enda vårdutbildning som dras med problem med avseende på utbildningsvolymen.

Om man undantar utbildningen på sjuksköterskelinjen, kännetecknas de kommunala vårdutbildningarna av ett förhållandevis lågt kapacitetsutnyttjande. Genomsnittligt utnyttjas endast 70 % av den kapacitet uttryckt i planeringsramar som statsmakterna har fastställt. Detta förhållande är klart otillfredsställande, inte minst mot bakgrund av att bedömningarna av hälso- och sjukvårdens personalbehov bygger på ett särdeles väl genomarbetat prognosunderlag, som saknar motsvarighet på flertalet övriga utbildningssektorer. I de nämnda överläggningarna med Landstingsförbundet avser jag därför att ta upp även hithörande frågor.

Under arbetet med beredningen av förslagen från Vård 77 och av vårdpropositionen har de studerandes organisationer varit i hög grad aktiva och har visat ett intensivt engagemang. Detta är i och för sig positivt, även om jag på många punkter har svårt att dela deras synpunkter. När nu arbetet går vidare med att omsätta förslagen i utbildningsplaner och sedermera lokala kursplaner, är det min förhoppning att organisationerna också här kommer att sätta in sitt engagemang och sin erfarenhet i den samfälliga strävan att ge vårdutbildningarna ett konkret innehåll som svarar mot människornas krav på en väl fungerande hälso- och sjukvård.

HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Det demonstrerades utanför det här huset i går, och det demonstreras måhända i dag också. Det var blivande sjuksköterskor och arbetsterapeuter, som bl. a. genom att dela ut flygblad ville ge sitt missnöje till känna över det ärende vi nu behandlar här i kammaren, dvs. den kommande vårdutbildningen. Det är nu inte speciellt märkligt att människor demonstrerar mot vad man tycker är felaktigt, och det skulle aldrig falla mig in att förmena någon den rätten så länge det sker under anständiga former.

Att jag här över huvud taget tar upp den blivande vårdpersonalens demonstration beror således inte på denna som sådan utan är främst orsakat av att jag tycker att man skall vara helt på det klara med vad man demonstrerar mot, innan man gör det. Dess värre tvingas jag konstatera att gårdagens demonstranter nog inte alldeles ordentligt satt sig in i vad utbildningsutskottet här föreslår och ej heller riktigt förstått den verklighet som vi i dag lever i. Man får ett intryck av att det är mot Vård 77-utredningen som de demonstrerar, och det intrycket fick jag förstärkt genom det korta samtal jag hade med en av de unga demonstranterna i går.

Det utdelade flygbladet inleds på följande sätt: "TILL DIG, MEDMÄNNISKA. Passa på och bli SJUK NU. Om några år är det FÖRSENT." Därefter följer en rad påståenden, som alla har det gemensamt att förslaget leder till en försämrad utbildning.

Även om jag naturligtvis inser att rubriken är satt för att väcka uppmärksamhet och debatt, så tycker jag att man kraftigt skjuter över målet. Det är ju inte särskilt konstruktivt och gagnar verkligen inte saken att söka bibringa den stora allmänheten uppfattningen att riksdagen är i färd med att genomföra en totalt undermålig för att inte säga värdelös vårdutbildning.

Detta påstående är i sak fel. Utbildningsutskottet står i mycket stor omfattning helt enigt bakom det betänkande som nu föreligger. Utskottets ledamöter är inte så ansvarslösa att de skulle lägga fram förslag med sådana konsekvenser, som demonstranterna vill göra gällande.

Det är helt fel att påstå att utbildningarna generellt blir förkortade. Grundutbildningen till sjuksköterska skall i fortsättningen bygga på tvåårig vårdlinje i gymnasieskolan, varefter följer fyra terminers utbildning. Hitills har det som bekant varit tre terminer utöver vårdlinjen. Vidareutbildningen till distriktssköterska förlängs enligt utskottets förslag i jämförelse med propositionen. Arbetsterapeututbildningen skall förutsättningslöst utredas vad gäller utbildningstidens längd. Utskottet biträder alltså inte förslaget i propositionen att utredningsarbetet skall syfta till en förkortad utbildningstid.

Det finns ingen anledning att rikta kritik mot dem som kräver en längre tid för utbildningen på skilda områden. Det har väckts åtskilliga motioner med den inriktningen med anledning av propositionen. Detta har naturligtvis skett med utbildningens bästa för ögonen. Vi har med något undantag tvingats säga nej i utskottet till dessa förslag, dels därför att vi menar att propositionen tillgodoser de krav man kan ställa, dels också därför att vi måste ta hänsyn till den ekonomiska verkligheten.

I stora delar är det ett enhälligt utskott som står bakom betänkandet. På några punkter har emellertid vi moderater anfört avvikande mening i form av reservationer. Jag vill nu helt kort beröra dessa reservationer, som jag härmed yrkar bifall till.

Reservation nr 1 gällande tidpunkten då kraven på allmän behörighet skall gälla kommer Jörgen Ullenhag strax att behandla, varför jag avstår att göra några kommentarer.

Reservation nr 2 gäller anknypningen mellan gymnasieskolan och de nu aktuella utbildningslinjerna inom sektorn för utbildning till vårdyrken. Vi moderater menar att det är viktigt att till vårdutbildningarna kunna rekrytera personer med skiftande utbildningsbakgrund, intressen och erfarenhet. Vi anser också att valet av högskoleutbildning inte skall behöva ske redan på grundskolans högstadium, dvs. när man väljer gymnasielinje.

Vi vill därför skapa möjligheter för gymnasieeleverna på såväl vårdlinjen som alternativa gymnasielinjer att vinna inträde till de här aktuella vårdutbildningarna. Vi föreslår att dessa vid behov skall kunna läggas upp så att de föregås av en naturvetenskapligt inriktad kurs för dem som gått gymnasieskolans vårdlinje och av en vårdinriktad kurs för dem som gått annan linje i gymnasieskolan. Härigenom skapas en betydande valfrihet för gymnasieeleverna och rekryteringsunderlaget till vårdutbildningen breddas, vilket vi anser vara av stort värde.

Reservationen nr 3 behandlar krav på yrkeserfarenhet för tillträde till de nu aktuella allmänna utbildningslinjerna.

I dag går en del av de studerande till sjuksköterskeutbildning direkt från grundutbildning utan mellanliggande yrkesverksamhet. Till de avkortade varianterna däremot krävs yrkeserfarenhet. Det har visat sig att denna

erfarenhet från vårdområdet är utomordentligt värdefull, inte minst som en grund för beslut att stå fast vid sitt yrkesval. Sjuksköterskor har ofta en personalledande funktion. Från personalpolitiska utgångspunkter är det därför angeläget att sjuksköterskor har erfarenhet av verksamhet som t. ex. vårdbiträde, undersköterska, mentalskötare eller hemsamarit. Kravet på yrkesverksamhet om minst tre månader före sjuksköterskeutbildning är därför väl motiverat och kan kanske hjälpa till att i framtiden minska de avhopp från yrken som nu är relativt vanliga samt förbättra den nämnda sysselsättningsgraden.

Ett krav på några få månaders yrkeserfarenhet inom vårdområdet skulle visserligen avvika från behörighetskrav inom andra högskoleutbildningar men ligger väl i linje med principen om återkommande utbildning, och detta inom ett område där det är särskilt angeläget med praktisk erfarenhet. Vårt förslag om tre månaders yrkeserfarenhet borde därför alla ha kunnat ställa upp bakom.

I reservationen nr 4, slutligen, har vi gett vår synpunkt till känna när det gäller könskvoteringen. Vi anser att en ändring av könsrollsmönstret endast kan ske genom påverkan av de miljö- och kulturfaktorer som ligger bakom uppfostran och utbildningsval. Vi anser det vara fel att söka påverka detta mönster genom vad som så uttrycksfullt kallas positiv särbehandling av underrepresenterat kön vid antagning till utbildning. Enligt vår mening är det begåvning och intresse som skall avgöra rekryteringen. Denna skall inte framvingas på konstlade sätt.

Herr talman! Vi har i motionen 1979/80:33, som vi väckte med anledning av vårdpropositionen, påtalat de risker för kvalitetsskillnader, som vi anser kan föreligga genom lokalt fastställda utbildningsplaner. Vi känner alltfört oro över detta, men vi har inte ansett det vara nödvändigt med en reservation med anledning av vad utskottet framhåller i betänkandet. Vi förutsätter alltså att den behandling av utbildningsplanerna som sker i UHÄ skall medföra att de av oss befarade kvalitetsskillnaderna mellan utbildningar som skall ha samma innehåll inte skall komma att inträffa.

Den fråga vi nu behandlar rör konkreta åtgärder för att förbättra personalsituationen inom vårdområdet. När man diskuterar den s. k. vårdkrisen kan man emellertid inte söka syndabockar inom enbart ett politiskt område – i det här fallet utbildningspolitiken – utan tvingas ta ett samlande grepp för att förstå och kunna reda upp nuvarande problemsituation.

En riktig analys och verklighetsbeskrivning bör utgå från en diskussion om vårdpersonalens sysselsättningsgrad.

Den sjunkande sysselsättningsgraden hos vårdutbildade utgör ett allt större problem. Vi ser i dag hur läkare, sjuksköterskor och andra personalgrupper i växande antal söker sig bort från den akutvård som måste vara öppen dygnet runt till vårdformer med mer kontorsbetonade arbetstider. Behållningen av tilläggen för arbete på obekvämtid täcker ofta inte merkostnaderna. Också deltidsarbetet ökar lavinartat inom hela vårdsektorn, i många fall därför att heltidsarbete inte lönar sig. En betydande del av

svårigheterna att rekrytera och behålla personal inom vårdsektorn bottnar därför i det svenska skatte- och bidragssystemets utformning.

Särskilt torde den sjunkande sysselsättningsgraden för flera vårdyrkesgrupper kunna förklaras med utgångspunkt i arbetsmarknadsmässiga och skattepolitiska omständigheter. Möjligheterna att lösa frågan om barnomsorg spelar också stor roll. Enligt vår mening måste därför alla åtgärder för att förbättra läget utgå från en helhetssyn, där även dessa faktorer beaktas.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till reservationerna.

JÖRGEN ULLENHAG (fp):

Herr talman! Det har redan framgått av tidigare gjorda inlägg att propositionen om vårdutbildning inom högskolan kännetecknas av att man har tagit hänsyn till de remissyttranden som avgavs efter Vård 77:s förslag. Detta är en viktig förklaring till att utbildningsutskottet i allt väsentligt med bred enighet har kunnat ansluta sig till propositionens förslag. Det finns dock några undantag från den enigheten.

Ett sådant undantag gäller frågan om när det allmänna behörighetskravet för kunskaper i engelska skall gälla. På den punkten föreslog Vård 77 efter en viss tvekan en lång övergångstid. Utredningen föreslog att sökande som är behöriga på grundval av den s. k. 25:4-regeln under en övergångstid på åtta år inte skulle behöva redovisa kunskaper i engelska motsvarande det allmänna behörighetskravet.

Flera remissinstanser gick emot utredningsförslaget, bl. a. universitets- och högskoleämbetet och skolöverstyrelsen. TCO och SACO/SR ansåg också att behörighetskraven för de s. k. 25:4-orna bör vara desamma som för övrig högskoleutbildning och kunde inte acceptera en övergångstid av den längd som utredningen föreslog. I propositionen tar man hänsyn till dessa synpunkter och menar att den väg som UHÄ och SÖ anvisat är lämplig. Föredragande statsråd föreslår att förändrade behörighetsregler och ändrad studieorganisation skall träda i kraft den 1 juli 1982 och menar att individuella dispenser därefter kan ges enligt gällande bestämmelser.

Utskottsmajoriteten, bestående av centerpartister och socialdemokrater, menar nu att kravet på engelska för studerande enligt 25:4-regeln skall gälla först vid antagning till utbildning som börjar läsåret 1986/87 eller senare. Med allmänna formuleringar gör majoriteten ett undantag för den medicinska servicelinjen. När det gäller den linjen ansluter sig majoriteten till propositionens förslag om att kravet på kunskaper i engelska skall gälla redan fr. o. m. den 1 juli 1982.

I reservation nr 1 ansluter vi oss från folkpartiets och moderaternas sida till propositionen. Vi, liksom många remissinstanser, menar att det är viktigt att de nu aktuella vårdyrkesutbildningarna infogas i högskolan enligt samma villkor som i princip gäller för övrig högskoleutbildning. Vi stryker under att detta medför större frihet i val av studielitteratur och vidgade möjligheter för de studerande att gå vidare till forskarutbildning. Det finns inga sakliga utbildningsmässiga skäl för att behandla vårdutbildningar på annat sätt än övriga högskoleutbildningar. Ett allmänt mål för högskoleutbildning enligt

högskolelagen är att den skall främja förståelsen för andra länder och för internationella förhållanden. Tillräckliga kunskaper i engelska underlättar en sådan strävan. Självfallet är också tillräckliga kunskaper i engelska en förutsättning för att de studerande skall tillgodogöra sig kurslitteratur på engelska språket. Friheten vid val av litteratur blir större om man liksom för andra högskoleutbildningar hävdar kravet på engelska. Möjligheterna för studerande att gå vidare till forskarutbildning underlättas. Det är mot den bakgrunden som vi tycker det är riktigt att kravet på allmän behörighet skall gälla fr. o. m. den tidpunkt då studieorganisationen träder i kraft, dvs. den 1 juli 1982.

I reservationen understryks att detta självfallet inte utesluter att individuella dispenser kan beviljas i vanlig ordning, för att underlätta för t. ex. dem som inte uppfyller kraven och som länge tjänstgjort inom sjukvården att få möjlighet till vidareutbildning.

Sammanfattningsvis: Utbildningarna kan snabbare bli bättre om man när studieorganisationen genomförs också håller på de allmänna behörighetsbestämmelserna som gäller för högskolan i övrigt. På det sättet markerar man också vikten av att de nu aktuella vårdyrkesutbildningarna infogas i högskolan enligt samma villkor som i princip gäller för övrig högskoleutbildning. Jag tror att många är intresserade av att senare i debatten få klargjort varför majoriteten vill vänta så länge som till 1986/87 med att få fullt genomslag för de allmänna behörighetsbestämmelserna och varför man gjort ett undantag för just den medicinska servicelinjen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen nr 1.

INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Det är väl sällan som en utredning har kritiserats så hårt för sina förslag som snabbutredningen Vård 77. Omdömena om förslagen från utredningen var negativa, och man kunde t. o. m. läsa i pressen om "skamliga förslag". När propositionen sedan kom hade de värsta dåligheterna försvunnit, men resultatet är långt ifrån bra. Vänsterpartiet kommunisterna har också yrkat avslag på propositionen och föreslagit att en ny utredning tillsätts med andra direktiv. Med detta förslag blir det en försämrad praktik och därmed ett lägre yrkeskunnande.

Vad som kännetecknat både utredningens förslag och propositionen och som också klart utsägs i utskottets förslag är att det inte får kosta pengar. Av statsfinansiella skäl kan man inte låta utbildningarna få den kvalitet som de skulle behöva. Studerandeorganisationerna har under arbetets gång klagat på att deras åsikter mött ringa förståelse. Och så sent som i går protesterade blivande sjuksköterskor här ute på Sergels torg både mot utredningen och mot regeringens proposition.

Herr talman! Vårdutbildningarna har länge behövt genomgripande förändringar för att bättre kunna svara mot sjukvårdens förändrade inriktning. De förslag som läggs fram i propositionen verkar syfta till att få fram ett stort antal sjukvårdsutbildade utan att man har tillräcklig kvalitet i utbildningen.

I all vårdutbildning är sambandet mellan teori och praktik viktigt, och det får inte tunnans ut. Den brist som nu finns på praktikplatser skall enligt förslaget lösas genom sänkta praktikkrav. Om det råder brist på praktikplatser i en särskild specialitet så skall denna praktik kunna bytas ut. Det är en sänkning av vårdkvaliteten både för de studerande och för patienterna. Vidare skall praktik inom t. ex. operation, intensivvård, narkos och akutsjukvård ersättas med fältstudier, dvs. studiebesök – och det är ju inte riktigt samma sak.

De svårigheter som finns när det gäller praktikplatserna under utbildningstiden får inte leda till att man skapar fingerade praktiksituationer som ersätter riktig praktik i en verklig miljö. I propositionen ges uttryck för en grundsyn som innebär att man skall sätta patienten i centrum i all vård, och det heter att vården måste bli mänskligare. Men hur skall det kunna förverkligas, om vårdpersonalen i huvudsak tränat på dockor och på varandra i klassrummet?

Vänsterpartiet kommunisterna avvisar de förslag som innebär att man i större utsträckning förlägger praktik till kvällar och helger. Genom att lägga praktiktid på obekvämlig arbetstid försvårar man för studerande med barn att utbilda sig. Dessutom kan praktik under dessa tider knappast bli fullvärdig och utbytbar mot praktik på dagtid, eftersom det under kvällar och helger inte förekommer samma verksamhet som under dagtid. Praktik på natten är också dålig, för då saknas i stor utsträckning både handledare och utbildad personal.

Vänsterpartiet kommunisterna menar precis som t. ex. Sveriges förenade studentkårer, SFS, att de centrala myndigheterna måste behålla huvudansvaret för utbildningsplanerna och ange fasta ramar för läroplanernas innehåll. Ett ökat lokalt inflytande i dessa avseenden skulle innebära en tillbakagång och medföra kvalitativa skillnader mellan utbildningarna inom de olika landstingsområdena, bl. a. med hänsyn till tillgången på praktikplatser. SFS skriver i sin kritik av både utredningen och propositionen:

”Det finns en uppenbar risk för att A- och B-skolor kommer att utvecklas om inte utbildningsplanerna fastställs centralt. För en hög och jämn kvalitet på utbildningen i landet krävs det centralt fastställda utbildningsplaner.”

Vänsterpartiet kommunisterna delar den kritiken.

Sjukvården är en uppsamlingsplats för de växande samhällsproblemen. I går diskuterades sjukvården i stort här i kammaren, och då framkom det bl. a. att socialutskottet var helt oförmöget att se sambanden mellan brister i levnadsförhållanden och i sociala miljöer och sjukdom. Man hade ingen förståelse för det socialpolitiska sambandet mellan dåliga livsbetingelser och sjukdom. Men att det föreligger ett samband råder inget tvivel om, och detta förhållande medför givetvis att konkreta krav måste ställas bl. a. på vårdutbildningen. Där måste det ingå studier kring sambanden mellan sociala förhållanden och sjukdom och mellan psykisk ohälsa och växande missbruksproblem. Så måste t. ex. alla vårdarbetare få möjlighet att studera och angripa de sjukdomsframkallande faktorer som finns i samhället. För att detta skall låta sig göras måste det bli en utökning av ämnena socialmedicin,

socialpsykiatri och arbetslivsorientering liksom undervisning om den sociala situationens betydelse för den förebyggande sjukvården och för rehabiliteringen. Mot denna bakgrund måste utbildningen givetvis förlängas i motsvarande grad.

Herr talman! Om riksdagens principbeslut om att alla kvinnor skall ha rätt till smärtlindring vid förlossning skall kunna förverkligas, måste smärtlindringsmetoderna ges ett större utrymme i barnmorskeutbildningen. Barnmorskorna har kommit att bli nyckelpersoner inom mödrahälsovården, och vpk har tidigare krävt barnmorskornas rätt till vidareutbildning för att kunna klara alla de nya arbetsuppgifter som har lagts på dem.

Också inom rehabiliteringslinjen är en förlängning av vidareutbildningen nödvändig. De studerande har krävt en förlängning av utbildningen som helhet. Regeringen vill emellertid skära ner arbetsterapeututbildningen med en termin. Visserligen föreslår regeringen att en översyn av utbildningen först skall ske, men dess syfte måste sägas vara att skära ner utbildningen så att den blir lika lång som sjukgymnastutbildningen. Mot bakgrund av att arbetsuppgifterna för dessa grupper har utvidgats vore det mer befogat att tala om förlängning av utbildningarna än om förkortningar. Jag tycker att det är glädjande att utbildningsutskottet klart har sagt ifrån att den här översynen skall göras helt förutsättningslöst. Den samordning av sjukgymnast- och arbetsterapeututbildningarna som föreslås får inte medföra att de yrkesspecifika funktionerna försvagas. Sjukgymnasterna saknar i dag möjlighet till vidareutbildning. Utredningen Vård 77 hade inget förslag till vidareutbildning. För att sjukgymnaster och arbetsterapeuter skall kunna fullgöra sina arbetsuppgifter inom de nya områden som skisseras i målformuleringen utan en sänkning av vårdkvaliteten är det nödvändigt med en planerad vidareutbildning i samhällets regi.

När det gäller kraven på behörighet till sjukvårdsutbildning menar vpk att de inte får formuleras så, att de försvårar eller omöjliggör för dem som saknar gymnasial utbildning att få tillträde till utbildningen. För sökande med en lång arbetslivserfarenhet blir särskilda behörighetskrav ett hinder för utbildning. När det är nödvändigt att ändå ha krav på särskild behörighet skall dessa elever få möjlighet att komplettera sina ämneskunskaper.

När det gäller att få en jämnare fördelning av kvinnor och män i olika vårdutbildningar föreslår Vård 77 två modeller för könskvotering. I propositionen föreslås att UHÅ får i uppdrag att komma med förslag om hur en positiv särbehandling för män skall utformas vid intagning till vårdutbildning.

Herr talman! Det är klart att det är önskvärt med en jämnare könsfördelning när det gäller dessa utbildningar. Men att använda kvotering för att uppnå detta är felaktigt. Det är helt andra åtgärder som behövs för att intressera män för vårdarbete. Det finns hos män ingen ovillighet eller negativ inställning till vårdyrken. Det är inte heller något informationsproblem. För att lösa sjukvårdens personalproblem och för att få män att söka sig till vårdarbetet behövs högre löner för de flesta inom sjukvården, bättre

arbetsförhållanden och arbetstider samt bättre möjligheter till vidareutbildning.

I motion 1979/80:35 från vänsterpartiet kommunisterna avstyrks kravet på könskvotering. Det finns en reservation vid utbildningsutskottets betänkande som tar upp denna fråga och motsätter sig könskvotering. Hade vpk varit representerat i utskottet hade vpk haft samma krav som dem som framförts i moderatreservationen. Vi kommer därför att rösta för denna reservation vid voteringen.

Vänsterpartiet kommunisternas motion nr 35 avstyrks mycket knapphändigt av utskottet, och de förslag som förs fram i vår motion behandlas inte alls. Därför skall jag redogöra för hur vänsterpartiet kommunisterna skulle vilja ha vårdutbildningen organiserad.

Vänsterpartiet kommunisterna föreslår att all vårdpersonal får en gemensam grundutbildning. Det skall gälla också för läkarutbildningen.

Mycket talar för att yrket sjukvårdsbiträde och en avgränsad utbildning för just detta yrke avskaffas. Med grundskolan och den nya gymnasieskolan är grunden lagd för en diskussion om en enhetlig grundutbildning för alla som vill gå igenom vårdutbildning för att så småningom specialisera sig och genomgå en högre vårdutbildning.

Vpk menar att all vårdutbildning skall byggas kring ett s. k. kursklosssystem, där varje kurs representerar ett visst område och ett visst antal poäng. Om detta kursklosssystem genomfördes, skulle många vårdutbildningar kunna brytas ner i ett antal kortare kurser som varvas med praktik. På så sätt avskaffas terminsindelningen och tillgången på praktikplatser förbättras. Ett sådant system gör det också lättare att vidareutbilda sig.

Inom sjukvården finns ett stort antal utbildade. Särskilt svåra är problemen i Stockholms läns landsting. Inom långvården i Stockholms län saknar 61 % av biträdena lämplig utbildning för sitt arbete. För hela sjukvården i länet är motsvarande siffra 53 %. Om även de som saknar tillräcklig grundutbildning för att kunna tillgodogöra sig utbildning för sitt arbete och eventuell vidareutbildning skall få möjlighet till yrkesutbildning, behövs särskilda åtgärder. Vänsterpartiet kommunisterna föreslår därför att anställda inom sjukvården som saknar tillräcklig grundutbildning för vårdyrkesutbildning skall få möjlighet att utbilda sig på betald arbetstid.

Detta är i huvuddrag våra förslag om hur vi vill ha vårdutbildningen organiserad.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motion 35 liksom till motion 1646.

STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Jag har inte anledning att redovisa innehållet i propositionen och utskottsbetänkandet utan hänvisar kammarens ledamöter till det betänkande som föreligger.

Jag vill dock säga att det nu efter mycket utredande och mycken möda blir möjligt att anpassa vårdutbildningarna till högskolan och till den högskole-reform som riksdagen beslutade om för några år sedan. Det är viktigt att så sker. I dag är vårdutbildningarna snåriga och svåra att överblicka. Det har

länge betraktats som angeläget att kunna anpassa dem till utbildningssystemet i övrigt på det sätt som nu sker.

Det betänkande som utbildningsutskottet presenterar är i allt väsentligt enhälligt, och det är självklart att vi litet till mans har ansträngt oss för att nå dit. Så många svåra problem är invecklade i den här problematiken att det har krävts god vilja att komma samman. Vi har på socialdemokratisk sida gjort allt vad vi har kunnat för att medverka till ett så enhälligt betänkande som möjligt. En del av de förslag som finns i socialdemokratiska motioner har vi lyckats genomföra i betänkandet. På några punkter föreligger avvikande mening, och jag skall strax, herr talman, ta upp dem och förklara vad utskottet har haft för åsikt på dessa punkter. Men jag noterar att det är praktiskt taget i marginalen som denna oenighet föreligger. I allt väsentligt har vi kommit samman.

En anpassning till högskolereformen innebär ju bl. a. att man så långt möjligt måste anpassa sig till den övriga högskolans antagningsregler och behörighetskrav. Det innebär också ett rätt stort mått av lokalt inflytande. Det är rätt intressant att se att människor som i andra sammanhang har talat om vikten av lokalt inflytande blir rädda för det när vi kommer till den här typen av utbildning. Inga Lantz har erinrat om vissa remissinstanser som känner sig skrämde över att vi för ut lokalt i landet – till sjukvårdshuvudmännen – ett inflytande över utbildningen. Det är i stil med den reformering av högskoleväsendet som vi håller på med. Riksdagen har väl all anledning att lita på att de som har ansvar för den lokala utformningen kommer att känna sitt ansvar och kommer att genomföra de förändringar som är bra från deras utgångspunkt. Det kommer inte att betyda – det är utskottets uppfattning – att vi får dåliga utformningar på vissa håll i landet. Utskottet litar så mycket på de lokala politikerna att vi inte fruktar det som Inga Lantz och Sveriges förenade studentkårer fruktar.

Det finns också anledning att notera, herr talman, att det är brist på folk inom vårdområdet. Det kan vara olika meningar om skälen till detta. Det finns naturligtvis ett gemensamt ansvar hos riksdagen och landstingen – sjukvårdshuvudmännen – för att medverka till att avhjälpa bristen och utbilda folk i tillräcklig utsträckning. Det har yrkats i utbildningsutskottet att vi skulle gå in på varför man inte stannar inom vårdräkna, varför man arbetar på deltid, osv. Men vi har avvisat detta yrkande i utskottet. Det är ett viktigt och svårt problem, men det är inte ett utbildningspolitiskt problem. Det är ett problem som har att göra med arbetsorganisation, lönesättning osv. Vi har inte ansett att utbildningsutskottet i sitt betänkande skall ta upp de frågorna. Därmed har vi sålunda inte menat att de inte skulle vara viktiga. På den punkten vänder jag mig till Hans Nyhage, som i talarstolen har hävdad att det är betydande problem som måste lösas. Men moderaterna har i utskottet inte ställt något sådant yrkande, och jag tycker att det är bra. Vi överlåter åt andra att ta itu med dessa mycket svårlösta frågor.

Jag vill säga några ord om de reservationer som föreligger och som gäller fyra punkter.

Först och främst är det fråga om kravet på att ha kunskaper i engelska för

att påbörja högskolestudier. På denna punkt avviker utskottsförslaget från det allmänna regelsystem som finns. Skälet är att många människor, som under lång tid har varit ute i arbetslivet, av olika anledningar har svårt att skaffa sig den kunskap i engelska som normalt behövs för att påbörja högskolestudier. Vi har velat ge dem en chans att under en relativt lång övergångstid komma in på högskolan utan att kravet på kunskaper i engelska uppfylls.

Man kan naturligtvis diskutera om övergångstiden skall vara så eller så många år, om det är ett lämpligt antal år som utbildningsutskottet har stannat för. Jag behöver inte dra mig för att säga att förslaget är en kompromiss mellan yrkanden om olika lång övergångstid som har framförts i motioner. Utskottets förslag innebär att man under en period som är fyra år längre än vad regeringen föreslår skall kunna komma in på vårdutbildning utan att uppfylla kravet på kunskaper i engelska.

Jörgen Ullenhag frågade varför detta inte skulle gälla också för medicinsk servicelinje. Vi har i utskottet övertygats om att de studierna är av den karaktären att det knappast går att bedriva dem utan kunskap i engelska, och det skulle vara att vilseleda de studerande att påstå något annat. Vi har på detta sätt försökt väga utbildningarna mot varandra och kommit fram till att när det gäller medicinsk servicelinje måste vi följa propositionen och låta kravet på kunskaper i engelska träda i kraft samtidigt med att reformen träder i kraft.

Det finns i propositionen ett förslag om en försöksverksamhet med en särskilt vårdinriktad kurs om högst ett år för dem som inte har genomgått vårdyrkeslinjen i gymnasieskolan. I en reservation framförs åsikten att detta är en onödig anordning. Det är möjligt att den är det, men vad utskottet nu ställer sig bakom är ett förslag om ett försök. Det kan vara intressant att se om denna kurs, som då framför allt kommer att bjudas dem som har arbetslivserfarenhet, de som söker till utbildningen enligt 24:4-regeln, slår väl ut. Gör den inte det får vi väl hitta på andra lösningar. Utskottet accepterar sålunda en försöksverksamhet på denna punkt.

En annan svår fråga som vi har att diskutera i hela högskolan är kravet på yrkeserfarenhet på olika områden. Nu får man särskilda antagningspoäng om man har arbetslivserfarenhet – det är en fråga som alla känner till, vi har diskuterat den ganska mycket under sommaren och hösten. Ibland krävs det att man skall ha yrkeslivserfarenhet från det arbetsområde som man skall utbildas inom. Det kravet har i princip avvisats i högskolereformen. Man kan diskutera om det är riktigt eller inte. Man har sagt att t. ex. för lärarnas del är det angeläget med erfarenhet av arbetsliv utanför skolan och att erfarenhet inom skolan inte skulle vara särskilt betydelsefull. Inom vårdutbildningen är kravet ett helt annat – man anser det viktigt med arbetslivserfarenhet inom vårdyrket.

Vi har efter mycket funderande inte kommit fram till något annat än att på denna punkt bör de regler gälla som gäller inom högskoleväsendet i övrigt. Vi kanske framöver får anledning att ändra inställning. Vi får se hurdan utvecklingen blir. Detta gäller också andra utbildningar inom högskolan. Det

är möjligt att erfarenheten kommer att visa att de som ställer krav på att man innan man börjar en utbildning skall ha erfarenhet på just det området har rätt. För dagen finns det emellertid ingenting som tyder på det, och utbildningsutskottet vill sålunda inte biträda yrkandet om krav på tre månaders verksamhet inom vårdområdet för att komma in på utbildningen.

Den sista reservationen gäller könsrollsmönstret. Det är också en fråga som är svår inom många utbildningar. Vi har en könsmässig snedrekrytering till många utbildningar, och ingen av oss tycker att det är bra. Vi trevar efter olika metoder för att komma till rätta med det problemet. Jag är inte säker på att vi har hittat någon bra metod, men ett sätt är det som i propositionen kallas en positiv särbehandling av underrepresenterat kön – könskvotering alltså. Det är ett trevande försök att trasa sönder könsrollsmönstret. Jag är inte säker på att metoden alltid kommer att leda till önskat resultat, men vi kör med den ett tag, mina damer och herrar, så får vi se om den ger önskad effekt. Kan vi hitta en bättre metod skall vi försöka anpassa oss till vad vi har lärt oss.

På vårdutbildningens område liksom på andra områden inom högskolan gäller att när vi genomför en stor och omfattande reform kan den inte vara färdig från början. Det kan bli nödvändigt att göra justeringar i den när åren gått och erfarenhet vunnits. Så är det även med den utbildning på vårdområdet som riksdagen i dag skall besluta om. Det skall inte vara några prestigehänsyn som skall hindra oss från att vidta de förändringar som i framtiden kan visa sig nödvändiga.

Glöm dock inte – jag vänder mig här till vpk – att vårdutbildningar är dyra utbildningar! När man har att avväga t. ex. utbildningstidens längd kan man aldrig komma ifrån att en utbildningsplats under ytterligare en termin kostar samhället mycket pengar. Den avvägningen måste vi göra, även om det ibland skulle kunna tänkas vara berättigat med en något längre utbildning än den som föreslås.

I en tid med ekonomiska svårigheter och när det gäller ett ämnesområde som är svårt att överblicka är det min uppfattning att utbildningsutskottet nu har kommit fram till godtagbara lösningar. Till dessa, herr talman, ber jag att få yrka bifall.

INGA LANTZ (vpk) replik:

Herr talman! Det sista som utskottets talesman här sade var att vårdutbildningarna är dyra utbildningar och att vi inte har råd att satsa på bra utbildningar. Jag tror dock det ur andra aspekter skulle löna sig att satsa på god kvalitet i vårdutbildningarna. Det är jag helt övertygad om.

Sedan till frågan om kursplanerna. Utskottet och regeringen föreslår lokala kursplaner, medan vänsterpartiet kommunisterna vill ha centrala kursplaner. Utskottet säger sig lita på de lokala politikerna. Ja, det har vi gjort i andra sammanhang. Vi har litat på kommunala politikernas goda vilja när det gällt barnomsorgen, men vi har sett hur resultatet har blivit där. Det finns också andra liknande exempel.

Det är skönt att övervältra bekymren, sade Stig Alemyr vidare. Men de som blir lidande på att man övervältrar bekymren är förstas de studerande.

Följden av att ha lokala kursplaner kan bli att man får A- och B-skolor. Det blir skillnader mellan utbildningarna i olika landstingsområden, bl. a. beroende på brister i praktikplatser, där förhållandena också varierar. Det är stor skillnad från ort till ort.

Könskvotering tycker jag är en synnerligen dålig metod att ta till om man vill ändra på den könsmässiga fördelningen i utbildningarna. Vi skall söka efter metoder att komma till rätta med snedfördelningen, sade utskottets talesman. Vad som i stället skulle behöva göras, för att få den fördelning som vi alla är överens om skulle vara bra, skulle förstås vara att höja lönerna inom dessa yrken och förbättra arbetsmiljön, som jag också sade i mitt tidigare anförande, samt att göra arbetstiderna vettiga. Det är sådana saker som måste till om man skall kunna intressera män för det här yrket.

JÖRGEN ULLENHAG (fp) replik:

Herr talman! Jag tror att t. ex. TCO, när den organisationen avgav sitt remissyttrande, tänkte mycket på att det fanns tänkbara studerande som inte hade de nödvändiga förkunskaperna i engelska. Men TCO menade ändå att det var en tillräckligt lång övergångstid, om de nya bestämmelserna skall träda i kraft först fr. o. m. 1982.

I TCO:s remissyttrande heter det: "Det allmänna behörighetskravet på slutförd lärokurs i engelska på minst två årskurser på någon linje i gymnasieskolan bör enligt TCO:s uppfattning som huvudregel inte frångås. Den föreslagna övergångstiden på åtta år kan således inte accepteras.

Det är väsentligt att alla studerande har goda kunskaper i engelska. Kommittén" – det var alltså Vård 77 – "har här fört fram skäl för detta. TCO vill peka på ytterligare några. Forskningsanknytning kräver att de studerande kan läsa viss litteratur på engelska. Svenskan är ett litet språkområde och den värdinriktade forskningen har bara påbörjats i vårt land. Om urvalet skulle begränsas till enbart svensk eller nordisk litteratur skulle det bli mycket litet."

Fattar man nu, 1979, beslut om att engelskkravet skall gälla fr. o. m. hösten 1982, då har blivande studerande tillräckligt lång tid på sig för att skaffa sig de nödvändiga förkunskaperna i engelska. Dessutom finns det dispensmöjligheter. Den övergångstiden anser majoriteten vara fullt tillräcklig för den medicinska servicelinjen. Varför har man då inte samma övergångstid för övriga utbildningar?

Jag påstår att det är lika befogat med goda kunskaper i engelska om man skall bli sjukgymnast som om man går på den medicinska servicelinjen. Vill Stig Alemyr verkligen på fullt allvar påstå motsatsen?

HANS NYHAGE (m) replik:

Herr talman! Först vill jag anmäla att jag ansluter mig till vad Jörgen Ullenhag uttalat beträffande behörigheten i engelska.

När det sedan gäller den vårdinriktade kursen föll utskottsordförandens ord så, att vi skulle anse detta vara en onödig anordning. Jag tror att Stig Alemyr något har missförstått vad vi säger i reservationen, och jag skall läsa innantill vad där står: "I stället för att, som föreslås i propositionen, en särskild vårdinriktad kurs skall krävas av dem som gått annan linje än vårdlinje bör enligt utskottets mening alla nu aktuella värdeyrkesutbildningar vid behov kunna läggas upp så att linjerna föregås av en naturvetenskapligt inriktad kurs för dem som gått gymnasieskolans vårdlinje och med en vårdinriktad kurs för dem som gått annan linje i gymnasieskolan."

Det är ju snarare en vidgad kursverksamhet som vi föreslår i denna reservation.

Vad gäller yrkesverksamheten vill jag bara helt kort hänvisa till vad som redan gäller i fråga om tretermisutbildningen för sjuksköterskor.

I frågan om könskvoteringar vidhåller vi att det är begåvning och intresseinriktning som skall avgöra rekryteringen.

STIG ALEMYR (s) replik:

Herr talman! Jag skall inte upprepa de argument jag redan framfört.

Inga Lantz säger att jag i mitt anförande skulle ha sagt att det är skönt att övervältra bekymren. Det förvånar mig om jag skulle ha sagt så. Jag har visserligen inget manuskript när jag talar, men det är min uppfattning att jag inte uttryckte mig på det sättet. Skulle jag ha gjort det vill jag ändra mig – vi vill inte övervältra några bekymmer på de lokala huvudmännen. Vi litat på att de kan klara den del av utbildningsansvaret som är deras.

Dessutom har jag aldrig någonsin velat antyda – och det vill inte heller utskottet göra – att det förslag som vi nu framlägger skulle, som Inga Lantz sade, medföra dålig kvalitet på utbildningarna. Man bör satsa på bra kvalitet, sade hon. Det håller jag med om, och det anser utskottet att vi gör nu. Sedan kan man diskutera om en bra kvalitet är beroende av en halv termin mer eller mindre. Här är det säkerligen alldeles obevisbart vad som medför den bästa kvaliteten.

När jag talar om kostnadsaspekten beror det på att vi aldrig kan organisera utbildningsväsendet på något område utan att ta hänsyn till hur mycket vi har råd att betala. Men vi skall självfallet inte bjuda ut en utbildning, om vilken man kan säga att den är av dålig kvalitet, och det är inte så i det här fallet heller, herr talman.

Jag skall inte ytterligare uppehålla mig vid frågan om engelskkunskaperna, men jag vill tillägga en enda sak. Det finns remissinstanser som ville ha en längre övergångstid, och kommittén talade om åtta år. När det gäller den medicinska servicelinjen har utskottet helt enkelt gjort den bedömningen att det är ett område där kraven på engelskkunskaper är mer berättigade än på de andra områdena. Men självfallet är det mycket lättare för alla studerande att klara sina studier, om de har engelskkunskaper i botten. Det blir svårare för dem som inte har dessa kunskaper, men de får under en övergångstid chansen att gå in i studierna. Jag skulle emellertid gärna vilja rekommendera

dem att göra allt vad de kan för att skaffa sig behörighet i engelska, för då går det lättare i deras studiearbete.

INGA LANTZ (vpk) replik:

Herr talman! Det är klart att det blir en dålig kvalitet om man tunnar ut praktiktillfällena, eftersom en kombination av teori och praktik i de här utbildningarna är så väldigt viktig. Detta är en av de punkter på vilken man uttryckt stora farhågor både när det gäller propositionen och när det gäller utredningen. Det finns exempel på hur man förtunnar praktiktillfällena, och det kommer att medföra en sämre kvalitet i vården och vårdutbildningen.

En annan sak som kan medföra dålig kvalitet är att man överlåter till de lokala politikerna att fastställa lokala kursplaner. Vi anser att det medför en försämring av vårdkvaliteten. Vi vill här ha centrala riktlinjer för att garantera en jämn utbildningskvalitet över hela landet.

Sedan kan man väl också säga att det medför en dålig kvalitet när man inte är beredd att förlänga de utbildningar som behöver förlängas på grund av nya och svåra arbetsuppgifter. Den diskussionen har ju över huvud taget inte förts här, men det är självklart att utbildningarna generellt skulle behöva förlängas. Det är ett gammalt krav bl. a. från sjukgymnasternas organisation.

JÖRGEN ULLENHAG (fp) replik:

Herr talman! Ingen remissinstans har, såvitt jag kunnat finna, förordat den särbehandling av den medicinska servicelinjen som majoriteten föreslår. Det är en uppfinning som har gjorts i utskottet. Även för t. ex. sjukgymnastutbildningen är en stor del av den medicinska litteraturen på engelska. Det understryker också företrädare för sjukgymnasterna, och de påpekar även att forskningsanknytningen underlättas, om man kan införa värdefull engelsk kurslitteratur.

Varför skall exempelvis sjukgymnastutbildningen få vänta till 1986/87 på att få engelskkravet infört, samtidigt som man enligt utskottsmajoriteten skall ha en annan behandling när det gäller den medicinska servicelinjen? Jag frågade Stig Alemyr i min förra replik, om han verkligen menade att det var en skillnad i de två utbildningar jag tagit som exempel, som skulle motivera att man skall ha olikartat ikraftträdande. Jag hoppas på ett klagörande, även om jag tror att det är svårt, för att inte säga omöjligt, för Stig Alemyr att påvisa att det är en skillnad i utbildningens uppläggning som motiverar denna olikhet.

Det vore intressant om jag kunde få ett klarare svar på just den frågan.

STIG ALEMYR (s) replik:

Herr talman! Jag har nu två gånger sagt att utskottet har bedömt det vara en skillnad som motiverar ett annat krav när det gäller den medicinska servicelinjen.

Självfallet behövs en förlängning av utbildningarnas tid, säger Inga Lantz.

Hur vet Inga Lantz att det självfallet är så? När det gäller lärarutbildning, juristutbildning, läkarutbildning och alla utbildningar över huvud taget kan vi diskutera: Hur mycket skall man ha utbildat sig till när man lämnar utbildningsplatsen? Hur mycket skall sedan ingå i en varvning genom livet i övrigt?

Det är svårt att avväga det där, och jag vågar inte här påstå att vi vet vad som är idealt när det gäller utbildningstidens längd på något utbildningsområde. Det måste bedömas från fall till fall – man får söka sig fram så gott det går.

Utskottet har i förhållande till propositionen förlängt utbildningstiden på ett område, vi har avvisat yrkanden på andra områden. Det är inte möjligt att här hitta något tal i fråga om månader och år som är absolut oantastligt.

Vi i utskottet hävdar att den utbildningstid vi nu föreslår riksdagen att besluta om är väl avvägd. Visar det sig att man framöver behöver göra förändringar måste vi naturligtvis ta upp frågan på nytt.

Talmannen anmälde att Inga Lantz och Jörgen Ullenhag anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

KERSTIN GÖTHBERG (c):

Herr talman! Utvecklingen på vårdområdet har gått mycket snabbt såväl tekniskt och medicinskt som socialt, och vi har också fått ändrade vårdbehov. Den förebyggande vården – vad vi i dagligt tal kallar friskvård – har med rätta fått allt större betydelse. Vi är också alla överens om att vi måste ha en ökad samverkan mellan hälso- och sjukvård och social service.

En reformering av vårdutbildningen är alltså mycket angelägen. Jag vill, liksom tidigare talesmän för utskottet, uttrycka min glädje över att vi har kunnat vara så överens om huvudprinciperna för den här utbildningen, och jag tänker därför bara helt kort kommentera några punkter i utskottets betänkande.

På de två områden där utskottet har frångått propositionen, ser vi från mitt parti detta som mycket motiverat. Det gäller såväl den utökning med 10 poäng i fråga om påbyggnadslinjen för distriktssköterskorna som ställningstagandet till en översyn av arbetsterapeuternas utbildning där vi, liksom utskottsledamöterna i övrigt, säger att undersökningen bör vara förutsättningslös.

Här har diskuterats hur lång tid som skall förflyta innan man inför kravet på engelska. Utredningen föreslog ju en mycket lång övergångstid. Majoriteten i utskottet har kommit överens om att stanna för en övergångstid på fyra år fr. o. m. ikraftträdandet. Vi har från centerns sida sagt att kunskaper i engelska naturligtvis är väldigt bra även inom den här utbildningssektorn, men vi tycker också att det är viktigt att möjligheter fortfarande lämnas öppna för yrkesverksamma inom vårdsektorn till denna högskoleutbildning.

I propositionen föreslås en ändring av utredningens förslag, så att praktiktjänstgöring skall vara obligatorisk mellan grund- och vidareutbild-

ning av sjuksköterskor. Det hälsar vi med tillfredsställelse från mitt parti. Vi har också i motion 34 tagit upp frågan om yrkeserfarenhet och frågan om ett system med konsekvent återkommande utbildning inom det här området. När man remissbehandlade Vård 77:s förslag var ganska många av remissinstanserna negativa till utredningens förslag. Man grundade sin inställning dels på att det var svårt att få till stånd dessa korttidsutbildningar inom den här sektorn, dels på att det borde vara likvärdiga antagningsbestämmelser till denna och till andra slag av utbildning på högskolan. Vi tycker att det är värdefullt med vad vi kallar för återkommande utbildning, och vi anser att riksdagen inte bör avvisa tanken att man i en framtid kan vilja komma tillbaka till utbildning. Utskottet understryker också hur värdefullt det är med denna form av återkommande utbildning.

Ett av de stora hindren för att bygga ut vårdutbildningen och därigenom klara de personalbehov som finns inom hälso- och sjukvården har varit bristen på vårdlärare. Centern har också i motion 34 tagit upp möjligheterna för yrkesverksamma att få vidareutbildning för att kunna verka som vårdyrkeslärare. I propositionen sägs att vårdlärarutbildningen måste ses över. Vi räknar med att även denna utbildning skall kunna öppnas just för de kategorier som har lång yrkeserfarenhet. Vi ser det som värdefullt att få ett sådant förslag, inte minst därför att det innebär att man kan få vårdlärarutbildningen spridd till flera orter i landet. Vi vet att yrkesverksamma inom sjukvården ofta är kvinnor som är hårt bundna till en ort och har svårt att flytta. Därför tycker vi att det är viktigt att sprida utbildningen till olika delar av landet.

När vi nu går att fatta beslut om en förändrad vårdyrkesutbildning gör vi det med förhoppningen att man, som utskottsordföranden sade här, ute i de olika vårdyrkesskolorna lokalt skall fylla denna utbildning med innehåll. Vi har upplevt att man på många håll är i färd med att jobba med de här frågorna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

SIRI HÄGGMARK (m):

Herr talman! I utbildningsutskottets betänkande nr 7 rörande vårdutbildning inom högskolan behandlas en rad motioner med hemställan om förlängning av utbildningarna utöver förslagen i propositionen. Jag och min medmotionär har väckt fem av dessa.

Jag vill först säga att jag har inget annat yrkande än utskottets i dessa delar. Men jag vill ändå, herr talman, framföra några synpunkter på orsakerna till denna "motionsflod".

Det är väl lika gott att bekänna att våra motioner betingades av en viss oro. Vi tänkte: Skall 20-åriga ungdomar klara att vara arbetsledare, handledare, vårdare efter den föreslagna utbildningen? Det krävs ju inte bara adekvat utbildning utan också mognad och livserfarenhet för att kunna ge trygghet och medkänsla till oroliga, gamla, svårt sjuka och döende.

Jag är själv liksom min medmotionär sjuksköterska, och jag har följt utvecklingen inom hälso- och sjukvården på nära håll under åtskilliga år. Jag

har tagit del av utredningarna med diskussioner och förslag rörande hälso- och sjukvården inför 1980-talet. Därvid har jag konstaterat att de mål som där anges kommer att ställa stora krav på yrkesutövarna.

Primärvården skall ge all sjukvård som kan bedrivas utanför sjukhus. Det betyder att vården på allmänna avdelningar inom institution – t. ex. kirurgi, medicin, urologi, ortopedi, öron, långvård – kommer att innebära vård till svårt sjuka och till patienter som kräver akuta vårdinsatser av kvalificerad art.

Jag kan fortsätta med hälso- och sjukvårdsutredningen, som nyligen framlagt sitt betänkande, där det bl. a. anförs att all vård skall planeras och genomföras i samverkan med patienten. Detta skall sjukvårdspersonalen kunna leva upp till, och det är oftast sjuksköterskan som skall svara för en stor del av vårdplaneringen och informationen. Det är en kvalificerad uppgift.

Förslagen i utredningen om sjukvårdens inre organisation, SIO, om en arbetsorganisation med vårdlag kommer också att förändra avdelningsföreståndarens/sjuksköterskans roll. Hon/han skall klara att koordinera, handleda, undervisa, metodutveckla och informera på ett helt annat sätt än tidigare. Även utredningen om sjukvård i livets slutskede pekar på en rad åtgärder som här genomförs.

Det var mot denna bakgrund som motionen om allmänsjuksköterskan skrevs, herr talman.

Den psykiatriska vården har länge legat efter den somatiska när det gäller utveckling och resurstilldelning. Utvecklingen går även här mot öppna vårdformer, mot vårdlag som är sammansatta av flera yrkeskategorier, bl. a. sjuksköterskor.

Vår motion skrevs i syfte att åstadkomma en psykiatrisk vård på jämbördig nivå med den somatiska. Patienterna skall även i denna vård behandlas utifrån helhetsprincipen. Somatiska sjukdomstillstånd följer ofta vid psykiska sjukdomar och tvärtom. En basutbildad sjuksköterska med påbyggnadsutbildning inom psykiatri skulle utgöra en viktig resurs inom vårdlaget och kunna ha konsultfunktion gentemot både den öppna och den slutna vården.

Motionen om den medicinska servicelinjen väcktes med hänsyn till den snabba utvecklingen inom detta område och med vetskap om de alltmär kvalificerade och självständiga arbetsuppgifter som denna kategori har och kommer att få. Utvecklingen inom t. ex. punktionscytologin, där bröst- och prostataundersökningar blir allt vanligare, gör att den av oss föreslagna förlängningen av utbildningen för cytologassistenter skulle kunna innebära en väsentlig avlastning för läkarna. Sak samma är det i fråga om barnmorskeutbildningen, där vi i vår motion tar upp nuvarande utökade funktioner och kommande sådana.

Herr talman! Detta var bakgrunden. Jag har med avsikt sparat frågan om utbildningen av distriktssköterskor till sist. Den till synes pessimistiska framställningen rörande vårdutbildningarnas längd skall avslutas positivt. Jag är mycket glad över och tillfredsställd med utskottets förslag, att

riksdagen måtte bifalla inrättandet av en påbyggnadslinje för öppen hälso- och sjukvård omfattande 40 poäng – inte de i propositionen föreslagna 30 poängen. Distriktssköterskan har en nyckelroll i hälso- och sjukvården.

Jag vill till sist säga att jag trots allt har full förståelse för utskottets hänsynstagande till det statsfinansiella läget när man talar om de kostnader som en förlängning av utbildningen skulle komma att innebära. Utbildning är dyrbar. Man tänker på den lilla barnvisan, som börjar så här: Om pappa ville ge jag en femöring, vet mamma, så skulle jag bli så glad, så glad. Men nu hjälper det inte med några femöringar. Efter utskottsordförandens föredragning känner jag mig emellertid lugnad på många punkter.

Jag noterar med tillfredsställelse Stig Alemyrs uttalande rörande utsikterna till en förändring i fråga om utbildningen till dessa vårdyrken om det skulle visa sig nödvändigt. Jag noterar också föredragande statsrådets uttalande, att ett viktigt inslag i reformen är att beslutsbefogenheterna i den nya högskolan förs över från centrala till regionala och lokala organ. Där kan enstaka kurser anordnas om behov av sådana föreligger.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna av Hans Nyhage m. fl. och i övrigt till utskottets hemställan.

ANITA JOHANSSON (s):

Herr talman! Flertalet av förslagen i propositionen 1978/79:197 hälsar vi med tillfredsställelse. På några punkter är vi, fyra socialdemokrater, dock inte nöjda med utskottets behandling av vår motion nr 27.

Behörighetskravet i engelska råder det tydligen väldigt delade meningar om i kammaren. Borgarna vill tydligen inte gå med på en förlängd utbildningstid. Vård 77 föreslog att alla sökande till vissa utbildningar i högskolan under en övergångsperiod på åtta år inte skulle behöva redovisa kunskaper i engelska motsvarande allmänna behörighetskrav.

Herr talman! Det finns 2–3 miljoner yrkesverksamma i dag som har 6–7-årig folkskola men lång praktisk yrkeserfarenhet. Utskottet har stannat för att förorda en övergångsperiod på fyra år från den 1 juli 1982 och därefter ett system med generella dispenser. Risken i dag är att många utestängs från denna utbildning på grund av att de inte har grundkunskaper i engelska.

Så några ord om vårdlärarutbildningen. I propositionen föreslås att frågan om försöksutbildning till lärare för skötare och undersköterskor skall hänskjutas till översyn. Det tycker jag är synd. Det råder stor brist på vårdlärare. Den stora grupp med lång praktisk erfarenhet inom vården som undersköterskor och mentalskötare utgör borde tillvaratas mycket bättre.

Många myndigheter har tillstyrkt AMS hemställan att få anordna vårdlärarutbildningen såsom en bristutbildning, där undersköterskor och skötare finns med. Utskottet utgår från att dessa frågor är av den betydelsen att myndigheterna i sin översyn behandlar dem med förtur. Jag hoppas verkligen det.

Så kommer jag till den kanske tyngsta biten av allt. Jag har arbetat inom långvården i tio år. Av 300 nyutbildade sjuksköterskor i Stockholms län vill endast åtta arbeta inom långvården, vilket jag anser mycket skrämmande.

Det borde oroa utbildningsministern och utbildningsutskottet mer. Långvården måste bli mänskligare. Vi måste få personalen att stanna inom denna mycket viktiga del av vården, som vi alla är mer eller mindre beroende av.

Utbildningen bör byggas upp enligt principen om återkommande utbildning och leda fram till kompetens såsom sjuksköterska. Man borde uppdra åt regeringen att snarast pröva frågan om utbildning direkt inriktad på långtidssjukvården.

Herr talman! Jag tänker inte i dag yrka bifall till min motion utan återkommer under den allmänna motionstiden.

I detta anförande instämde Maja Bäckström (s).

KARIN NORDLANDER (vpk):

Herr talman! I utskottets betänkande 1979/80:7 om vårdutbildning inom högskolan behandlas två vpk-motioner, som bl. a. innehåller utbildningskrav i syfte att förebygga en ökad utslagning på grund av brister i arbetsmiljön. Först några allmänna synpunkter.

I begreppet Allas rätt till arbete borde tillfogas att varje anställd varken omedelbart eller på sikt får tillåtas riskera sin hälsa på grund av brister i arbetsmiljön eller dåliga arbetsförhållanden inom sitt arbetsområde. Tyvärr så är detta inte tillämpligt på dagens arbetsmarknad. Den tekniska utveckling och förändring som skett av arbetslivet sedan 1950-talet har inte använts för att förbättra de anställdas arbetsförhållanden. Tvärtom tvingas vi konstatera en ökad utslagning av olika hälsoskäl.

I kapitalisternas ständiga jakt efter ökade profiter har gjorda investeringar koncentrerats till ökad utbyggnad av fasta anläggningar, byggnader och maskiner, ofta till priset av en dålig arbetsmiljö. Resultatet har blivit en utveckling mot allt större arbetsplatser. Skiftarbete och andra former för obekvämt arbetstid har ökat i omfattning för ett effektivare utnyttjande av den maskinella utrustningen. Även om en del tunga arbetsmoment främst inom industrin försvunnit, så har i stället arbetsprocesserna effektiviserats i syfte att upprätthålla och öka lönsamheten på det investerade kapitalet.

Trots att flertalet lönarbetare i dag har en bättre utbildning, hänvisas allt fler till monotona, tråkiga lëpandebandsjobb. Detta är en utveckling som sprids över allt vidare arbetsfält. Privatföretagens effektivitets- och rationaliseringsmetoder överförs i allt snabbare takt på alla sektorer av arbetsmarknaden. Statliga industrier, statens affärsverk och hela den offentliga sektorn, som är en del av den kapitalistiska ekonomin, inordnas i effektivitetsbegreppet. Drabbas gör bland de anställda såväl arbetare som tjänstemän i låg- och mellanställning. Även om de tunga momenten i arbetet är borta, leder monotonin i arbetsprocessen, med de krav på effektivitet som ställs, på sikt till en både fysisk och psykisk påfrestning, som får till följd en ökad utslitning.

Arbetslivet omformas mer och mer för en elit av arbetare. Utsorteringen breddas, och allt fler människor i arbetsför ålder hänvisas till samhällets

Onsdagen den
12 december 1979

---

*Vårdutbildning
inom högskolan*

omhändertagande i stället för att delta i produktionen.

Orsaken till den tilltagande sjukskrivningen och den ökade arbetsfrånvaron är enligt vår mening en helt annan än den som Svenska arbetsgivareföreningen velat göra gällande. Oron när det gäller arbetsmiljön ökar i takt med att nya hälsorisker fortlöpande avslöjas, även om av företagen anställda läkare, som alltför ofta är fallet, har en motsatt uppfattning.

Företagshälsovården, som borde ingå som ett viktigt led i företagets förebyggande verksamhet när det gäller yrkessjukdomar, är fortfarande otillräckligt utbyggd. Endast en tredjedel av alla arbetande har tillgång till företagshälsovård. Någon obligatorisk plikt att inrätta företagshälsovård för de anställda finns inte inskriven vare sig i lagstiftning eller i avtal. Vänsterpartiet kommunisterna har ställt krav på en lagstadgad skyldighet att inrätta företagshälsovård för alla anställda före 1985, och detta är ett rimligt krav. Vi menar att företagshälsovården måste samordnas med övriga hälso- och sjukvårdsresurser, som landstingen i dag har huvudansvaret för. Självfallet måste kostnaderna för företagshälsovården läggas på företagen. Men det skulle vara en lönande investering att satsa på s. k. friskvård i stället för att satsa på sjukvård.

Herr talman! Vi har väckt motion 794 med hänvisning till det faktum att en samordning av den allmänna sjuk- och hälsovården samt företagshälsovården är nödvändig. Vänsterpartiet kommunisterna anser att utbildningen när det gäller arbetsmedicin som obligatorisk kurs i sjuksköterske- och läkarutbildningen är en nödvändighet och att beslut därom inte kan skjutas på framtiden – beslut som man f. ö. inte vet vad de kommer att innebära. Visserligen förutsätter utskottet att SÖ och UHÄ kommer att beakta dessa behov i samband med utarbetandet av nya utbildningsplaner för sjuksköterskeutbildningen. Vad gäller läkarutbildningen hänvisar utskottet till pågående översyn av både grundutbildningen och vidareutbildningen. Det är riktigt att utbildningsutskottet i ett betänkande i mars 1977 betonade vikten av att de yrkesmedicinska aspekterna beaktas när det gäller grundutbildningen för läkare. Även riksdagen ansåg detta vara viktigt. Saledes borde riksdagens ledamöter i dag vara beredda att tillstyrka vår motion, som innebär ett konkret förslag i detta avseende. Jag yrkar därför, herr talman, bifall till motion 794.

Beträffande vpk-motionen 1636 om åtgärder för att öka undervisningen om rygghälsovård hänvisar utskottet till den allmänna skolhälsovården som skall följa elevernas utveckling, bevara och förbättra deras hälsa och verka för sunda levnadsvanor. Vidare hänvisar man till SÖ:s föreskrifter och anvisningar, där det så vackert heter att skolhälsovården skall uppmärksamma sambanden mellan hälsa och val av studieväg och yrkesområde samt att medicinsk studie- och yrkesorientering därvid är en naturlig del av skolhälsovården och omfattar alla elever.

Men, herr talman, detta är bara en ploj. Skolhälsovården kan inte med de personalresurser som står till dess förfogande leva upp till en sådan målsättning. Alla initierade vet att skolhälsovården mer fungerar som en akutmottagning och att det gäller för eleverna att göra sig illa på rätt dag i

veckan – den dag då man har tillgång till en skolsköterska.

Sanningen är i stället att de flesta ungdomar går ut i arbetslivet utan att ha fått erforderlig information om rygghälsovård. Vårdyrkesutbildningen undantas här. Ofta uppträder ryggbesvär hos ungdomar allt längre ner i åldrarna. Därför är det viktigt att eleverna i våra skolor så tidigt som möjligt får undervisning i rygghälsovård i förebyggande syfte. Egentligen borde sjukgymnaster knytas till skolhälsovården, men sådana är det ont om i dag. 50 % av alla som köar för sjukgymnastik gör detta på grund av ryggont, och i dag är köerna där långa.

Så sent som i dag kan man i Svenska Dagbladet under rubriken IDAG läsa följande:

”Barn sitter ofta illa. Om de sitter på en vuxenstol vid ett vanligt matbord får de knappast hakan över bordskanten och måste skjuta upp skuldrorna onaturligt samtidigt som benen dinglar högt upp i luften utan stöd. — —

Barn, som har suttit dåligt får ofta dålig hållning och ryggproblem senare i livet. Därför är det viktigt att ge dem möbler som gör att deras kroppar inte deformeras. Rätt sitthöjd, stöd för svank och korsrygg, rätt sittdjup och stöd för fötterna, är viktiga krav för barnens sittmöbler såväl som för vuxenstolarna.”

Att möblerna i klassrummen är dåligt anpassade till dagens skolelever är naturligtvis ingen ovetande om. Den undervisning som vi här föreslagit är alltså viktig.

Med det sagda yrkar jag bifall till motionen 1636.

GUNNAR OLSSON (s):

Herr talman! I motion 446, väckt under allmänna motionstiden, har vi, ett antal socialdemokrater, pekat på behovet av en enhetlig utbildning för biträdespersonal inom sjukgymnastik och arbetsterapi.

I en annan motion, 2711, väckt med anledning av proposition 197, har vi tagit upp dimensioneringen av högskolans kortare utbildningar, med tonvikt på vårdlärarytbildningen.

Inför behandlingen av den förstnämnda motionen har utskottet låtit en rad remissinstanser komma till tals, bl. a. socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, Landstingsförbundet samt närmast berörda personalorganisationer.

Detta noterar jag med tacksamhet, därför att det i de olika remissvaren finns en hel del framfört som ger anledning till eftertanke.

Mest glad är jag över att facket, representerat av Svenska kommunalarbetsareförbundet, har tillstyrkt motionen. Lika besviken är jag över att sjukgymnasternas eget riksförbund avvisar förslaget.

Det senare är särskilt beklagligt med hänsyn till den personalsituation vi har, framför allt inom långtidsvården.

Landstingsförbundet har genom sin ordförande, Börje Hörnlund, tillika riksdagsledamot, på ett verklighetstroget sätt tecknat läget ute hos de olika sjukvårdshuvudmännen.

Så här skriver Landstingsförbundet: ”Personalsituationen när det gäller arbetsterapeuter och sjukgymnaster är ytterst besvärande för landstingen.

Vakansstatistiken redovisar, som motionen anger, en brist på 15 till 20 procent. Därutöver finns dolda vakanser och många innehavare av arbetsterapeutjänster saknar fullständig utbildning.” Och så kommer kanske det viktigaste i hela remissvaret, nämligen följande: ”Enligt landstingens planer tillhör de båda personalkategorierna de grupper där efterfrågan väntas öka kraftigast.”

Egentligen vore det av mycket stort värde att läsa in till riksdagens protokoll hela remissvaret från den myndighet som har ett övergripande ansvar för all hälso- och sjukvård i det här landet, men det skulle ta alltför lång tid.

I sammanhanget vill jag erinra om det totalansvar som kommer att åvila landstingen om förslaget till ny hälso- och sjukvårdslag, som nyligen presenterats, resulterar i ett lagförslag. Då kommer vi att enligt denna lag ha rätt till sjukvård på lika villkor var vi än bor i landet. Då kommer vi i en framtid inte att vara nöjda med att ute i glesbygden ha den brist på rehabiliteringspersonal som vi har i dag.

Som läget är i dag kan vi tyvärr konstatera, när vi i egenskap av landstingsledamöter åker omkring och besöker våra sjukvårdsinrättningar, hur många sjuka som får ligga utan att få rörelsebehandling – detta som en följd av bristen på just rehabiliteringspersonal.

Därför tycker jag nog att remissvaret från Legitimerade sjukgymnasters riksförbund och de brev som jag fått från enskilda sjukgymnaster med anledning av motionen andas litet av cynism.

Utskottet avstyrker motionen, och jag finner det meningslöst att komma med något annat yrkande. Men eftersom detta är frågor som jag aktualiserat alltsedan jag kom till riksdagen för nio år sedan, så avser jag att återkomma – återkomma så länge den ytterst besvärande brist på rehabiliteringspersonal som i dag råder ute hos sjukvårdshuvudmännen kvarstår.

I det här sammanhanget vill jag understryka det värdefulla i att utskottet – vilket också betonades av statsrådet Wikström när han inledde den här debatten – uttalar behovet av breddad utbildning av sjukgymnaster. Även om sjukgymnastutbildningen ingalunda är den enda utbildning inom vårdsektorn som är underdimensionerad, är det – som så många gånger har framhållits i denna kammare – just i fråga om sjukgymnaster som vi har en på tok för smal utbildningsbas.

Så till sist något om motionen 2711. Här har jag tagit upp frågan om dimensionering och lokalisering av vårdlärarutbildningen och kan av utskottsbetänkandet utläsa, att det föreslås ytterligare antagningar till de utlokaliserade utbildningarna i Karlstad och Skövde. Ökningen är blygsam – bara en utökning från tolv till fjorton vårdlärarkandidater. Det är, i mitt tycke, en alltför liten ökning av antalet antagningsplatser, men ändå ett litet framsteg.

Jag vill i sammanhanget peka på vikten av att den till Karlstad – och även Skövde – utlokaliserade vårdlärarutbildningen blir permanentad och succesivt utökad. Bristen på utbildade vårdlärare i Värmland har under mycket lång tid utgjort ett hinder för att vårdutbildningen skall kunna byggas ut i

planerad omfattning. Vi har i vårt län vårdutbildning decentraliserad till samtliga gymnasiorter plus Säffle. Och detta ställer stora anspråk på en utbildning av vårdlärare, förlagd inom länet. De utbildade lärarna har nämligen visat sig ha en tydlig benägenhet att söka arbete på utbildningsorten eller i dess närhet.

Herr talman! Jag har inget eget yrkande.

ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Det finns två hinder för en utökning av vårdutbildningarna.

Det första hindret är tillgången på praktikplatser, där vi måste få en bättre samordning mellan de huvudmän för olika utbildningar som har praktikplatser förlagda till samma arbetsplatser. Villkoren för handledararvode och förutsättningarna för praktiken måste också samordnas bättre än vad som nu sker.

Det andra hindret för utökningen av vårdutbildningarna är tillgången på vårdlärare, och det är kring det jag vill tala litet. Uppsala högskoleregion har genomfört en enkät bland yrkesverksamma sjuksköterskor inom Uppsala, Örebro, Södermanlands, Västmanlands, Kopparbergs och Gävleborgs län. Av materialet framgår klart, att nästan alla som svarat är kvinnor som är starkt bundna till viss ort eller region och att en större geografisk spridning till flera orter är en förutsättning för att de skall kunna delta i utbildningen.

En arbetsgrupp, bestående av representanter för utbildningarna i regionen och regionstyrelsen, har utarbetat ett förslag till modifierad distansundervisning när det gäller vårdlärarutbildningen som innebär att de studerande kan bo kvar på hemorten. Utbildningen leds från en centralort, där man samlas ett antal gånger för vissa utbildningsmoment – typ laborationer. Huvuddelen av utbildningen sker sedan i studiecirckelliknande form på eller i närheten av hemorten. Relativt täta sammandragningar sker till en sekundär ort för seminarier m. m. med medverkan av lärare från centralorten men också från sekundärorterna. Som centralort i regionen har Uppsala föreslagits. Tänkbara sekundärorter är Falun, Gävle, Västerås och Örebro. En sådan utbildning som den föreslagna bör också kunna vara vägledande för en vårdlärarlinje med inriktning främst mot social service och åldringsvård.

Nära nog alla i Örebro, Uppsala, Kopparbergs och Gävleborgs län, och en stor del i Västmanlands län, föredrar länets högskoleort och utbildningsort. I Södermanlands län fördelar sig önskemålen jämnt mellan Västerås och Örebro, men även Uppsala föredras av många.

Det visar sig att det för över en tredjedel är otänkbart med någon annan utbildningsort än den i det egna länet. Denna tendens är starkast i Kopparbergs och Gävleborgs län.

Av de vårdlärare utan behörighet som är verksamma inom Uppsala högskoleregion föredrar hela 80,3 % modifierad distansundervisning. Denna utbildningsform är nästan det enda tänkbara för dem som bor i Kopparbergs och Gävleborgs län med stora avstånd och gles trafik.

Det har också visat sig att Kopparbergs, Gävleborgs, Västmanlands och

Örebro län har den största andelen vårdlärare utan föreskriven utbildning, mätt i absoluta tal. För Örebro län kan situationen komma att förändras i och med genomförandet av de två extra vårdlärarkurserna där.

UHÄ föreslår en utökning av planeringsramen för budgetåret 1980/81 med 48 platser. Man har där tagit med den föreslagna utbildningen med Uppsala som centralort. Vidare föreslås utökad utbildning i Linköping, Lund/Malmö, Karlstad och Skövde.

Utskottet gör inte något uttalande i frågan i avvaktan på beredningen inom regeringskansliet men finner det positivt att förslagen som bereds innebär att vårdlärarutbildning i decentraliserad form anordnas i nästan alla högskole-regioner.

Av propositionen framgår att det inte gjorts några kostnadsberäkningar, och det finner jag mycket märkligt. I vilken kommunstyrelse som helst skulle det bli bakläxa på förslag som man inte kan se de ekonomiska konsekvenserna av. Därför har utskottet försökt bedöma vilka kostnader som följer av de framlagda förslagen.

Med hänsyn till det ekonomiskt kärva läget och med tanke på de attacker som moderaterna ständigt riktar mot den offentliga sektorn anser jag det viktigt att framhålla att vårdsektorn är prioriterat område och att en utbyggnad för att klara dagens och framför allt morgondagens behov förutsätter en utökning av vårdlärarutbildningarna. Den modifierade distansundervisningen av vårdlärare är en förhållandevis mycket billig undervisningsform.

Jag har inget yrkande i den här frågan men jag vill framhålla betydelsen av att tillräckliga resurser anvisas för utökning av vårdlärarutbildningarna, helst med inriktning mot en modifierad distansundervisning.

Jag vill också helt kort ta upp det tillfredsställande förhållandet att utskottet har tillstyrkt förslagen om att utöka omfattningen av distriktssköterskeutbildningen, alltså linjen för öppen hälso- och sjukvård.

Distriktssköterskornas arbetsuppgifter blir alltmer betydelsefulla i samhällets totala vårdinsats. Det finns förslag om ökad ordinationsrätt för distriktssköterskorna, och vi vet att i de delar av landet där tillgången på distriktsläkare är dålig ökar distriktssköterskornas ansvar i hög grad. Medelåldern bland de yrkesverksamma gör att avgången är hög. Jämsides med detta antar nu allt fler landsting sjukvårdsplaner där man prioriterar en kraftig utbyggnad av den öppna och förebyggande vården, vilket också ställer stora krav på en utökning av utbildningskapaciteten.

Slutligen vill jag framhålla att det är ytterst angeläget att förslag om utökning av utbildningskapaciteten vad gäller distriktssköterskor utarbetas och att det sker med största snabbhet.

LILLY HANSSON (s):

Herr talman! Jag vill först instämma i vad Anita Johansson har sagt i sitt inlägg med anledning av motion nr 27. Jag kommer enbart att uppehålla mig vid punkten 5 i motionen, som handlar om vidareutbildning för yrkesverksamma skötare och undersköterskor inom långtidssjukvården.

Att arbeta i långtidssjukvården är en grannliga uppgift. Vi vet att speciellt när det gäller gamla människor är långvården ofta en väntan på det oundvikliga slutet i en människas liv. Det gäller att ge dessa gamla en så god och mänsklig omvårdnad som det över huvud taget är möjligt. Kanske krävs det också speciella egenskaper hos den personal som arbetar inom just denna vårdsektor – en verklig känsla för uppgiften.

Men denna personal måste också ges så goda arbetsförhållanden att den orkar stanna kvar i detta tunga och föga statusbetonade yrke. Det krävs bl. a. en ökning av personalantalet, så att personalen verkligen får tid att på ett personligt sätt ägna sig åt var och en av patienterna och inte ständigt behöver gå hem från jobbet med dåligt samvete för allt den inte hunnit med. Det är inte rimligt att personaltätheten inom vissa landstingsområden inom långtidssjukvården är så låg som 0,54. Personalomsättningen är också mycket hög inom långvården. Det är inte bra – vare sig för patienter eller för personal. Redan detta visar helt klart att någonting är snett. Personalen måste också få en utbildning som är anpassad till just denna vård.

Vi måste på alla sätt göra långvården attraktiv. Det är mot denna bakgrund som vi motionärer föreslår en utbildning som riktar sig till yrkesverksamma skötare och undersköterskor inom långvården. Det är yrkesgrupper som med den utbildning de har och med den erfarenhet de besitter redan i dag mycket väl kan fungera som avdelningssköterskor – och de gör det också i stor utsträckning vid semestrar och annan ledighet. Vad de saknar är den formella kompetensen, behörigheten att utföra de uppgifter som de ändå utför.

Denna utbildning som vi begär är en del i arbetet på att göra långvården mer attraktiv. Naturligtvis måste många andra åtgärder, som inte ligger på utbildningens område, vidtas för att vi skall kunna få och behålla personal inom långvården.

Jag kan tala om att vi har precis samma problem inom den psykiatriska vården, där jag själv som utbildad skötare under en så lång period som tre år har gått på vikariat och i stor utsträckning ersatt en avdelningssköterska – utan den behörighet som är nödvändig. Jag kan inom parentes säga att vi inom den psykiatriska långvården inte enbart har gamla människor utan också många unga med ytterst lång vårdtid. Det är mycket viktigt med en god basutbildning inom den psykiatriska vården, och det är av största vikt att allt görs för att alla som arbetar inom denna vårdsektor får utbildning för sitt arbete. I dag är det knappt mer än hälften av dem som arbetar inom denna vårdsektor som har utbildning i psykiatrisk vård.

Vi vet också att det finns nybyggda långvårdskliniker som inte kan öppnas därför att det saknas sjuksköterskor. Man kan fråga sig om det är rimligt att ett stort antal åldringar som behöver vård inte skall få denna på grund av att det inte finns personal med fullgod kompetens som söker tjänsterna.

Vi motionärer menar att om utskottet hade gått med på vårt krav på återkommande utbildning för yrkesverksamma skötare och undersköterskor, skulle det med all säkerhet ha löst en del av detta problem. Vi skulle snabbare få fram sjuksköterskor. Vi är också övertygade om att personalen

skulle stanna kvar inom långvården i större utsträckning än vad den nu gör. Nu utbildar skötare och undersköterskor sig till sjuksköterskor men söker sig ifrån långtidssjukvården.

Vi motionärer tycker att utskottet borde ha uttalat sig mer klart när det gäller vidareutbildning för yrkesverksamma skötare och undersköterskor. Nu uttrycker man sig väldigt vagt i betänkandet, där man säger: "Vad utskottet nu sagt utesluter självfallet inte att det i den rådande situationen kan vara angeläget att erbjuda skötare och undersköterskor en möjlighet till vidareutbildning med inriktning på långtidssjukvård." För att kunna erbjuda en möjlighet till vidareutbildning enligt vårt förslag måste man uttala att en sådan utbildning skall anordnas. Det är ju meningen att den skall ge behörighet.

Vi vet att behovet av utbildad personal inom långvården redan i dag är stort och kommer att öka. Därför är det nödvändigt att allt görs för att få personal till långvården. Ett steg i den riktningen kunde utskottet ha tagit genom att bifalla vår motion på denna punkt.

Herr talman! Jag har inget yrkande gentemot ett enligt utskottet, men jag förbehåller mig rätten att återkomma.

I detta anförande instämde Maja Bäckström (s).

STIG ALEMYR (s) replik:

Herr talman! Jag har ingen anledning att polemisera mot vare sig Anita Johansson eller Lilly Hansson när de talar om hur illa ställt det är med långtidssjukvården och hur oerhört betydelsefullt det är att vi får människor som engagerar sig inom den vårdsektorn. Vad det här handlar om är vilken utbildningsteknik som skall användas för att bäst nå det målet, och det är en svår fråga. Jag vill inte säga att ni i ert förslag kommer fel, det har utskottet över huvud taget inte velat påstå. Men den verkligt svåra frågan är huruvida man riskerar att utbilda människor så att de hamnar i en återvändsgränd, i ett yrke som gör att det sedan är svårt för dem att gå över till något annat område. Vi har verkligen funderat mycket över detta i utbildningsutskottet, och vi har inte nonchalerat denna problematik.

Vi påpekar också – vilket måste nämnas som ett komplement till det Lilly Hansson sade – att om man nu i vissa lägen skall ge de grupper Lilly Hansson talar om en särskild utbildning, så har vi ju inom högskolan systemet med enstaka kurser. Det är ett system som innebär att man inom högskoleområdena ute i landets olika delar kan bygga upp ett kurssystem för olika ändamål. Det sägs i propositionen – och vi understryker – att detta kurssystem kan tillämpas och användas även när det gäller utbildning av människor för långtidssjukvården.

Att något måste göras stryker utskottet mycket starkt under. Om det inte blir något resultat, herr talman, måste vi återkomma, ty problemet är utomordentligt stort och blir kanske större i framtiden – det torde vi alla vara överens om.

LILLY HANSSON (s) replik:

Herr talman! Det vi har föreslagit i vår motion behöver inte innebära någon som helst återvändsgränd. Vårt förslag innebär i stället att för dem som redan nu arbetar som undersköterskor och skötare inom långtidssjukvården skulle det te sig väldigt attraktivt att inom sitt eget yrkesområde kunna få en direkt vidareutbildning, inriktad på den vården för att de skulle få behörighet till högre tjänst. Det innebär inte en återvändsgränd, för när man har fått den utbildning som är inriktad på långtidssjukvården kan man självfallet söka och få utbildning inom andra områden, som en sjuksköterska i dag har att utbilda sig inom. Vi vet att det redan i dag finns enstaka kurser som är speciellt inriktade på olika vårdområden. Det är väldigt bra, men de kurserna ger inte alls på något sätt behörighet för de uppgifter som vi har tänkt oss att denna utbildning skulle leda fram till.

STIG ALEMYR (s) replik:

Herr talman! Om det då bara handlar om huruvida utbildningen leder fram till behörighet eller inte så är frågan kanske inte så stor. Om vi kan vara överens om, Lilly Hansson, att de enstaka kurserna kan användas för den utbildning som vi talar om nu, så låt oss se till att man ute i högskoleorterna bjuder ut sådana utbildningar.

Jag vill sluta med att säga att det dessutom är viktigt att all vårdpersonal också får en utbildning som passar för långtidssjukvård. Det är viktigt att alla får den utbildningen, vilket också utskottet kraftigt understryker.

LILLY HANSSON (s) replik:

Herr talman! Om Stig Alemyr menar att man skall arbeta för att de enstaka kurserna inom högskolan skall kunna ge behörighet, så har vi självfallet inte någonting emot det. Men vad det handlar om, det är ju att behålla personalen inom långtidssjukvården så att vi slipper ifrån den oerhört stora personalomsättning som finns där. Jämfört med andra vårdområden är personalomsättningen högst just inom långtidssjukvården. F. ö. har vi inga delade meningar när det gäller vikten av att rekrytera personal till långtidssjukvården.

ANDERS LJUNGGREN (c):

Herr talman! Det utskottsförslag som behandlas i dag innebär väsentliga förbättringar i förhållande till vad som föreslås i utredningen *Vård 77*, och de ger underlag för en kvalitativt god utbildning på vårdområdet. Många förbättringar grundas på hänsyn till synpunkter som kommit fram under remisstiden både från de studerande och från huvudmännen inom sjukvården, och det har bidragit till att vi i dag har ett bra förslag. Jag kan notera att många av de synpunkter som fördes fram från centerhåll redan i samband med utredningen har beaktats.

Förslaget innebär alltså en förbättring jämfört med dagens situation på vårdutbildningsområdet. En större flexibilitet mellan olika specialiteter inom vården erhålls, och möjligheter till ett vidgat lokalt beslutande om

utbildningen finns. De ökade möjligheterna för lokala beslut bör också kunna medföra kvalitetsförbättringar.

Inom vårdutbildningen finns av tradition inslag av återkommande utbildning, där yrkesverksamhet varvas med utbildning i olika stadier. Jag tror det är värdefullt om vi kan bygga vidare på denna tradition. Erfarenheterna av ett sådant system är goda både från utbildningsmässiga och från personalpolitiska synpunkter.

För min del är jag kritisk bara i ett avseende. Jag tycker att det är beklagligt att utskottet inte tar steget fullt ut och föreslår ett konsekvent införande av ett system med återkommande utbildning på vårdutbildningsområdet. Det är visserligen ett steg i rätt riktning att införa sex månaders yrkesverksamhet mellan grundutbildning och vidareutbildning, men denna yrkesverksamhet borde vara något längre. Yrkesverksamhet för alla elever borde också läggas in mellan gymnasieutbildningen och den grundläggande högskoleutbildningen. Konsekvenserna av utskottsmajoritetens förslag blir att det är fullt möjligt att gå en sammanhängande teoretisk utbildning utan mellanvarande yrkesverksamhet från första klass i grundskolan till dess att man är färdigutbildad sjuksköterska med medicinskt ansvar. Enligt min mening skulle kvaliteten på utbildningen ha blivit bättre, om man infört krav på yrkesverksamhet mellan gymnasieutbildning och grundläggande högskoleutbildning.

Utbildningsutskottet har tidigare i olika sammanhang poängterat vikten av ett system med återkommande utbildning. I utbildningsutskottets betänkande 1975/76:27 står exempelvis följande:

”Det är enligt utskottets uppfattning viktigt att det inom det gymnasiala området skapas gemensamma grundkurser eller basutbildningar för breda verksamhetsfält. I detta sammanhang bör även övervägas möjligheterna att inordna ungdomsutbildning och vuxenutbildning som delar i ett gemensamt utbildningssystem präglad av återkommande utbildning.”

Jag instämmer helt i vad utbildningsutskottet då anförde. Enligt min mening borde vi på vårdutbildningsområdet ha en period av yrkesverksamhet mellan gymnasie- och högskoleutbildningen på minst ett år. Med en sådan ordning skulle säkert antalet felval minska, och på sikt skulle också förutsättningar kunna skapas såväl för en lägre personalomsättning som för en högre förvärvsintensitet, något som ju är mycket angeläget inom vårdområdet.

Vill man få en kvalitativt bra undervisning tror jag att det gäller att inte stanna vid att förändra ramarna för utbildningen. Inom vårdutbildningarna finns det i dag uppenbara problem med att få fram kvalitativt bra praktikplatser. Här måste landstingen verkligen känna sitt ansvar för att få färdigutbildad personal, som har god praktisk utbildning vid sidan av den teoretiska.

För att förbättra praktiken krävs det också att man satsar mer på vidareutbildning av sjuksköterskor. Det är en av förutsättningarna för att man i tillräcklig omfattning skall kunna få handledare för de studerande.

Man bör också lokalt överväga möjligheterna att byta vissa praktikmo-

ment inom de i dag trånga sektorerna, där dessa inte är oundgängligen nödvändiga. Längre sammanhängande praktikperioder kan också vara ett sätt att komma till rätta med delar av praktikplatsproblemet.

Om dessa åtgärder vidtas behöver inte det nu framlagda förslaget innebära någon uttunning av praktikverksamheten utan kan tvärtom innebära en förbättring.

Självfallet anser även jag att det är viktigt att fullfölja intentionerna i 1977 års högskolereform och ge utrymme för ett stort lokalt beslutsfattande om utbildningens innehåll. Centralt detaljreglerade kursplaner har tidigare hämmat en lokal utveckling av såväl undervisningens innehåll som en pedagogisk förnyelse.

Linjenämnderna och de lokala högskolestyrelserna måste ha ett stort inflytande över utbildningens planering och genomförande inom de vida utbildningsramar som statsmakterna drar upp.

Utskottsmajoritetens förslag ger en grund för en förbättring av vårdutbildningen, men det allt överskuggande problemet är hur reformen skall fungera på det lokala planet. Här är det viktigt att vi skapar samhällsekonomiskt utrymme för satsningar på vårdområdet och på vårdutbildningen.

Slutligen, herr talman, tycker jag att en förlängning till fyra terminer som utskottet föreslagit är någonting positivt. Jag hoppas att det ger förutsättningar för en ökning av utbildningen i socialmedicin. Möjligheterna att nå goda vårdresultat förbättras, om personalen har bättre kunskaper om bakomliggande orsaker till olika sjukdomar. På det sättet kan kunskaper i socialmedicin ses som en viktig förbättring av kvaliteten i utbildningen. Detsamma kan sägas om de ökade möjligheterna till utbildning i gruppvård och det samarbetsmönster denna metod kräver.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

STIG ALEMYR (s) replik:

Herr talman! Vi har under många år talat om den varvade utbildningen, men det har kommit ut mycket litet av detta resonemang, vilket jag beklagar.

Huvudorsaken till att vi inte har nått de mål som vi har talat så mycket om är arbetsmarknadssituationen. Det är svårt att ordna de praktikplatser eller den tid ute i arbetslivet för de studerande som krävs för att begreppet varvad utbildning skall få ett innehåll.

Jag hoppas att vi så småningom skall kunna komma fram till bättre förhållanden. Vad utbildningsutskottet uttalade för ett par år sedan har det ingen anledning att i dag ta tillbaka. Vi har inte tagit upp det i detta betänkande, men, herr talman, för mig liksom för Anders Ljunggren är det ett mål att sträva efter att i framtiden i betydligt större utsträckning än nu få till stånd varvad utbildning som benämns återkommande utbildning.

ANDERS LJUNGGREN (c) replik:

Herr talman! Det är positivt att Stig Alemyr gav denna deklARATION. Jag hoppas att det kommer att leda till att vi på detta och på andra områden inom

utbildningen snart kan arbeta plannässigt på införandet av varvad utbildning.

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Man är på många områden i samhället i färd med att decentralisera ansvaret för samhällseliga verksamheter. Inte minst gäller detta utbildningsväsendet och numera även det högre utbildningsväsendet.

Det svenska universitetsväsendet var tidigare starkt centralstyrt. Riksdagen bestämde t. o. m. läkarutbildningens timplaner. Numera är man raskt på väg mot den andra ytterligheten: att låta lokala myndigheter finna egna vägar att nå i och för sig centralt formulerade mål.

I den anglosachsiska universitetstraditionen har man länge haft en mycket stor frihet för de enskilda universitets- och läroanstalterna att konstruera sina utbildningsplaner. Men man har i stället skaffat sig metoder för att kontrollera att slutprodukterna, oavsett hur de har kommit till, har erforderlig kvalitet. Det sker genom ett system med censorer från andra utbildningsanstalter eller också genom för elever från de skilda läroanstalterna gemensamma slutprov. Staten har alltså släppt det enskilda initiativet fritt beträffande den meddelade undervisningen men behållit ansvaret för produktkontrollen. Alldeles särskilt viktigt är detta naturligtvis inom utbildningar där rätten till framtida yrkesverksamhet – för allmänhetens trygghet – måste bekräftas genom någon form av legitimation.

Jag har svårt att tro att vi i längden skall kunna decentralisera hela ansvaret för utbildningar av det slag vi här talar om utan att staten skaffar sig ett instrument som svarar för någon form av inspektion och som tillser att kvalitetskraven blir någorlunda likformiga över hela landet. Vad läkarutbildningen beträffar har landets ämnesföreträdare inom de stora ämnena medicin och kirurgi nu i ganska många år genomfört standardprov, gemensamma för eleverna vid de olika undervisningsklinikerna i landet, och dessa prov blir centralt enhetligt rättade och bedömda. När det gäller den s. k. allmäntjänstgöringen svarar nämnden för läkares vidareutbildning för motsvarande, för hela riket giltiga standardprov.

Herr talman! Jag har inget yrkande, men jag har velat ta upp denna sak som ett exempel på en problematik som jag tror är generell och som blir allt viktigare ju mer staten avbördar sig befogenheter inom verksamheter, som den tidigare burit ett mera fullständigt ansvar för, men ändå inte kan komma ifrån att även fortsättningsvis bära det yttersta ansvaret för.

Vad jag här sagt gäller rimligtvis också när verksamheter som tidigare lytt under skolöverstyrelsen nu – om jag förstår rätt – flyttas in under universitets- och högskoleämbetet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1-3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 35 av Lars Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Inga Lantz begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkande 7 mom. 1-3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motion 35 av Lars Werner m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Inga Lantz begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 302
Nej - 17
Avstår - 1

Mom. 4-8

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 9

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 1 av Hans Nyhage m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörgen Ullenhag begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkande 7 mom. 9 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservation 1 av Hans Nyhage m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvékan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 218
Nej - 103
Avstår - 1

Mom. 10

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 2 av Hans Nyhage m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Hans Nyhage begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Onsdagen den
12 december 1979

---

*Vårdutbildning
inom högskolan*

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkande 7 mom. 10 röstar ja.
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservation 2 av Hans Nyhage m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Hans Nyhage begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 253
Nej - 68
Avstår - 1

Mom. 11

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 3 av Hans Nyhage m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Hans Nyhage begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkande 7 mom. 11 röstar ja.
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservation 3 av Hans Nyhage m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Hans Nyhage begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 251
Nej - 71
Avstår - 1

Tore Claeson (vpk) och Eva Hjelmström (vpk) anmälde att de avsett att rösta ja men av misstag nedtryckt nej-knappen.

Mom. 12

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 13

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 4 av Hans Nyhage m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Hans Nyhage begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkande 7 mom. 13 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservation 4 av Hans Nyhage m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Hans Nyhage begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 237
Nej - 84
Avstår - 1

Mom. 14-21

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 22

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 1646 av Lars Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Inga Lantz begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkande 7 mom. 22 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motion 1646 av Lars Werner m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Inga Lantz begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 300
Nej - 22
Avstår - 1

Mom. 23-45

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 46

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 794 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Karin Nordlander begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Onsdagen den
12 december 1979

*Vårdutbildning
inom högskolan*

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkande 7 mom. 46 röstar ja.
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motion 794 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Karin Nordlander begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 301
Nej - 20

Mom. 47

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 1636 av Karin Nordlander m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Karin Nordlander begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkande 7 mom. 47 röstar ja.
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motion 1636 av Karin Nordlander m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Karin Nordlander begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 304
Nej - 19
Avstår - 1

Mom. 48

Utskottets hemställan bifölls.

§ 13 Föredrogs

Trafikutskottets betänkande

1979/80:7 med anledning av propositionen 1979/80:25 med förslag till tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 såvitt avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde

Kammaren biföll vad utskottet i detta betänkande hemställt.

§ 14 Talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle bland två gånger bordlagda ärenden
dels socialförsäkringsutskottets betänkande 9 samt konstitutionsutskottets

betänkanden 32, 33 och 34 i nu angiven ordning uppföras främst,
dels socialförsäkringsutskottets betänkande 10 sättas närmast efter social-
utskottets betänkande 21.

Nr 50

Onsdagen den
12 december 1979

---

§ 15 Kammaren åtskildes kl. 15.02.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert

Förteckning över talare

(Siffrorna avser sida i protokollet)

Onsdagen den 12 december

Alemyr, Stig (s) 76, 81, 82, 94, 95, 97
Bernström, Bonnie (fp) 23, 26, 27, 34, 36, 40
Biörck, Gunnar, i Värmdö (m) 37, 39, 98
Blücher, Raul (vpk) 13, 14
Cars, Hadar (fp) 50, 51, 52
Dahl, Birgitta (s) 39
Dahlén, Bertil (fp) 12, 13
Danielsson, Bertil (m) 6
Fiskesjö, Bertil (c) 41
Gard, Margareta (m) 3
Göthberg, Kerstin (c) 83
Hansson, Ing-Marie (s) 91
Hansson, Lilly (s) 92, 95
Hjelmström, Eva (vpk) 47, 49, 51, 52
Häggmark, Siri (m) 84
Johansson, Anita (s) 86
Jonasson, Bertil (c) 9, 10, 11
Kindbom, Bengt (c) 56, 58
Knutson, Göthe (m) 13, 15
Körlof, Björn (m) 44
Lantz, Inga (vpk) 73, 79, 82
Lidbom, Carl (s) 33, 35, 36
Lidgard, Bertil (m) 27, 31, 32, 40
Lindblad, Gullan (m) 55, 58
Ljunggren, Anders (c) 95, 97
Mattson, Lisa (s) 38, 42
Nördlander, Karin (vpk) 87
Nyhage, Hans (m) 69, 80
Olsson, Gunnar (s) 89
Olsson, Johan (c) 48
Persson, Magnus (s) 9, 11, 13, 15
Rämgård, Rolf (c) 7
Svensson, Jörn (vpk) 19, 25, 26, 30, 31, 35, 42
Svensson, Sten (m) 4
Tarschys, Daniel (fp) 36, 53
af Ugglas, Margaretha (m) 50
Ullenhag, Jörgen (fp) 72, 80, 82
Wikström, Jan-Erik, utbildningsminister 67